

GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA (HDPZ)

ISSN 1331-4688

politički
ZATVORENIK

GODINA XI. - STUDENI 2001. CIJENA 15 KN

BROJ

116

VUKOVAR



SERVILNOST, TAJNOVITOST I OBMANE

ZATVORENIK

GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA

PREDSJEDNIK DRUŠTVA
Jure Knežević

UREDNIČKI ODBOR GLASILA

Višnja Sever, Andrija Vučemil,
Ljubomir Brdar, Zorka Zane,
Jure Knežević

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA

10000 Zagreb
Masarykova 22/IV.
tel: 01/48 72 433, fax: 01/48 72 466

PRIJELOM TEKSTA I TISAK
»MINIPRINT« Varaždin, T. Ujevića 32

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja preplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: Europa 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

Žiro račun: 30101-678-75868
**#

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

Za sve informacije i kontakte u svezi
suradnje i preplate tel.: 01/48 72 433
radnim danom od 11-13 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

WWW: <http://www.hdpz.tel.hr/hdpz/>

Predsjednik Republike Hrvatske poklonio se žrtvama Holokausta. To bi učinio svaki pošten čovjek, jer žrtva je sveta, bilo na kojoj se strani nalazila. Budući smo mi društvo žrtva totalitarnog sustava, kako monarhofaističkoga, tako i komunističkoga, pitamo Predsjednika Mesića, koji je prema jednome njegovu interviewu svjedok pokolja nedužnih, koji nisu pali u borbi niti su bili naoružani, a nije im ni sud sudio, zašto takav čin kajanja nije izvršio prema hrvatskim žrtvama komunističkog holokausta? Koliko nam je draga da je učinio plemenitu gestu žaljenja, toliko je tužno čuti da hrvatski predsjednik, ne od kolege izraelskog predsjednika, nego od nekog direktora Zuroffa dobiva zadatok teklića, kao da nije bilo diplomatskog puta da se kaznenopravno navodno relevantni materijali prosljede državnom odvjetniku Republike Hrvatske. To je bolno i ponižavajuće za instituciju koju predstavlja, a za nas je nepodnošljivo da predsjednik hrvatske države postaje potrkalo, napose radi toga što su se svi dosadašnji pucnji iz Zurrofova topa pokazali kao "Rohrkrepierer".

Predsjednik Vlade ispratio je ministra unutarnjih poslova i državnog odvjetnika, podučivši ih da šute i rade. Naglasak je svakako bio na šutnji. To je i glavno obilježje ove Vlade, kad je u pitanju obećana transparentnost. Mnogi se ugovorili skrivaju od naroda, a namjere čak i od najbližih suradnika u toj Vladi. Tako je i s namjerom donošenja izmjena i dopuna Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika. Naslućuje se da ova Vlada spremila bitne zahvate u postojeći Zakon, a o tome se ne može dobiti prava obavijest. Na saborske zastupnike se ne možemo osloniti, jer oni su Hrvatski sabor pretvorili u radnički savjet, a u ona crvena vremena radnici su radnički savjet zvali društvo klimavaca. Sada zastupnike tako ne zovu, ali rezultati su pogubni. Rijetki su zastupnici koji se usprotive, jer razumiju o čemu se radi, dok u ovome saborskem sastavu kod koalicijskih zastupnika ne postoje, ni iz moralnih razloga, istupanje iz stroja. Tako je bilo i sa zakonom o ukidanju blagdana Svete Tri Kralja, ili kada su lovili zastupnike da glasuju, jer to traži MMF, čime je potvrđeno da su zastupnici samo glasački stroj.

Koja se strahota može očekivati kad budu sudbonosni zakoni na redu. Kad naš zakon, kojega kroji ministar rada i socijalne skrbi, dođe u Hrvatski sabor, sve će biti gotovo. A do tada sve je tajna, čak je tajna kad će doći u Sabor i što u tom zakonu piše. To drugovi zovu demokracijom. Naše je da se što prije pojavimo pred Banskim dvorima, jer je ovakvo stanje nepodnošljivo. Naše je tražiti ispunjenje Zakona i onemogućiti da se bez nas donose bilo kakve izmjene Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika.

(nastavak na 23. strani)

Na naslovnoj stranici:

Ilustracija iz knjige "Vukovar",
Gradsko poglavarstvo Vukovar, u Zagrebu, 1994.

ZLOČIN I KAZNA

Ma koliko se govorilo o pojedinačnoj, individualnoj odgovornosti za ratna i poratna zbivanja, ili uopće za političke i društvene procese, činjenice da odgovornost i nehotice uvijek doživljavamo kao kolektivnu. Tako se, primjerice, nikad ne kaže, da su možebitne zločine na rubu ili nakon *Oluje* počinili točno određeni pojedinci, nego se uvijek misli na -Hrvate: Hrvati su protjerali Srbe, Hrvati su izvršili etničko čišćenje, Hrvati su ubili tamo nekog starca.

I ako su to počinili "Hrvati", onda Hrvati trebaju odgovarati. Kao kolektiv, kao cjelina. Iz drugoga svjetskog rata dobro znamo, kako je jedna pravedna, oslobođiteljska i obrambena borba hrvatskog naroda proglašena kvislinškom i izdajničkom (a izdati se može samo vlastitu, ne i tuđu domovinu!), i kako su zločini pojedinaca i skupina protegnuti na čitav narod. Kolektivno krivima su nas držali i takvima tretirali i najzagriženiji verbalni zaljubljenici u ljudska i narodna prava i slobode pojedinca. Nikad im nije palo na pamet razlučiti zločine pojedinaca od pravajednog naroda!

Slična se situacija ponavlja i danas: Hrvati su opet kolektivno krivi, kako u Zapadnoj Slavoniji, tako i u Lici, kako u Dalmaciji, tako i u Hercegovini ili Srednjoj Bosni. Na optužničkoj klupi opet nisu pojedinci, nego kolektiviteti; žig srama udara se na čelo hrvatskoj državi i hrvatskoj misli kao takvoj. Biti Hrvat kao da postaje negativna činjenica u osobnim životopisima. A sve to treba imati na umu, kad tražimo praštanje zbog vlastitih propusta, jer smo toliko puta doživjeli, da se naše kajanje ne traži radi pročišćenja ili opростa, nego radi novog ponižavanja i novih ucjena.

Istini za volju, ima na našoj strani krivice. Suvremena hrvatska država nije smogla dovoljno snage da egzemplarno kazni pojedinačne zločine. Usporedbe radi, tisak je u doba Nezavisne Države Hrvatske prepun proglaša o osudama i justifikacijama pojedinaca koji bi, "izdavajući se za ustaške dužnosnike", uzimali "pravdu" u svoje ruke i vršili nasilja nad pučanstvom, pogotovo srpskim, "kaljajući tako svjetli okvir ustašta" (kako se kaže u obrazloženju jedne osude na smrt).

Sličnih je primjera u novo vrijeme malo ili nimalo. Postupno smo se naviknuli na to stanje, nalazeći ispriku i zakrilje u strahovitome moralnom relativizmu takozvanoga uljudenog *Zapada*, i u njegovoj neodlučnosti da osudi i kazni krivce, agresore, napadače i koljače. Naviknuli smo se na shvaćanje, da bi u takvoj situaciji kažnjavanje vlastitih krijava bilo preuranjeno i da bi u ranjenome i frustriranom hrvatskom pučanstvu izazvalo nove rane i nove podjele. Moždaje tako. A moždaje ipak trebalo postupiti drugačije: i kad nemamo iluzija, da bi dosljedno poštivanje zakonitosti i bezobzirno kažnjavanje svih krijava doista bitno pridonijelo prihvaćanju Hrvatske kao pravne i demokratske države, temeljne se postulante pravičnosti i zakonitosti nije smjelo, niti se sada smije zaobilaziti: važna je vlastita savjest i svijest o plemenitosti i čistoći žrtve.

Bez toga nema moralne superiornosti, a bez moralne superiornosti nema pobjede. Hrvatska je javnost toga svjesna, a to znači da možebitno posrtanje ne znači pad: kao što je preživjela brojne žrtve, Hrvatska će nadživjeti i ovaj novi, današnji Križni put.

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

PATULJCI IZ BROZOVA ŠINJELA. 3

Egon KRALJEVIĆ

NOVI HRVATSKIBLEIBURG

ZAČET U CAFE DEN HAAG (3.) ! .. 6

*Mato MARČINKO*LISTOPADSKE DEMONSTRACIJE
NA TRGU BANA JELAČIĆA . . . 10*Jure KNEZOVIĆ*

"ANTIFAŠISTI" VELE,

DA NISU UBIJALI 14

*Kaja PEREKOVIC*PROŠLOST-SADAŠNOST-
BUDUĆNOST (II.). 16*Mirsad BAKŠIĆ*

PISMA IZ ISTRE 19

Blaž PILJUH

NA SPOMEN

MARIBORSKIM MUČENICIMA. 20

Jure KNEZOVIĆ

VREMENA I POUKE 24

Ljubomir Brdar

REPRESIVNOST

JUGOSLAVENSKOG SUSTAVA U

HRVATSKOJ 1945. (XIV.) 25

*Dr. Josip JURČEVIĆ*PREDĆIRILOMETODSKO
PODRIJETLO GLAGOLJICE I

GLAGOLJSKOGA

BOGOSLUŽJA (9.) 29

Mato MARČINKO

FUGA VUKOVARIANA 33

Andrija VUČEMIL

Tajna organizacija hrvatske mladeži

(TOHM): JEDAN OD PRVIH

ORGANIZIRANIH OTPORA

KOMUNISTIČKOM REŽIMU 1945. 35

Tefko SARČEVIĆ

SJECANJANATOHM

LIPANJ - KOLOVOZ 1945. 39

Marijan KEREKOVIĆ

ČELIJA 19-SJEĆANJE

NA "TOHM".....42

Gospod BOLKOVIĆ

PREDSEDNICI PREMA POVIJESTI

Odmah nakon posjeta Zagrebu i susreta sa Stipicom Mesićem, videći s kako zadrtim borcem za interese svoje države ima posla, talijanski predsjednik Ciampi dao objaviti kako je odlikovao fašističku upravu grada Zadra. Odličije je imao primiti Ottavio Missoni, u neku ruku zloglasni predsjednik tzv. izbjegličke općine Zadar. Oni koji nešto znaju o kontinuitetu talijanskog imperijalizma (kojem Talijani umiljato tepaju, nazivajući ga iredentizmom, pa ih i mi u tome slijedimo, i nehotice pristajući na taj način, da se Istra i dijelovi Dalmacije smatraju "neoslobodenim" područjima), nisu preveć iznenadeni. Ciampijeva je odluka samo nešto rafiniraniji nastavak politike riciusa i batine, koju su Hrvati toliko puta kroz povijest iskusili.

No, pripovijest uključuje i neke druge aspekte. Ta odluka i njezini odjeci s ove i one strane Jadrana pokazuju, naime, kako se tko odnosi prema vlastitoj povijesti. Talijanska se javnost, dakle, nije propela na stražnje noge i osudila svoga predsjednika, otkrivajući tako, u najmanju ruku, da poštuje vlastitu povijest u koju Zadar spada po logici apeninskog imperijalizma, koji je nastao prije fašizma, i koji nije utruuo smrću fašističkih zločinaca i okupatora. Šutnja ili potiho odobravanje otkrivaju upravo protivno, da za Zadrom čeznu ne samo ostatci talijanske manjine s istočne obale na Jadrana, nego i dobar dio talijanstva. Od

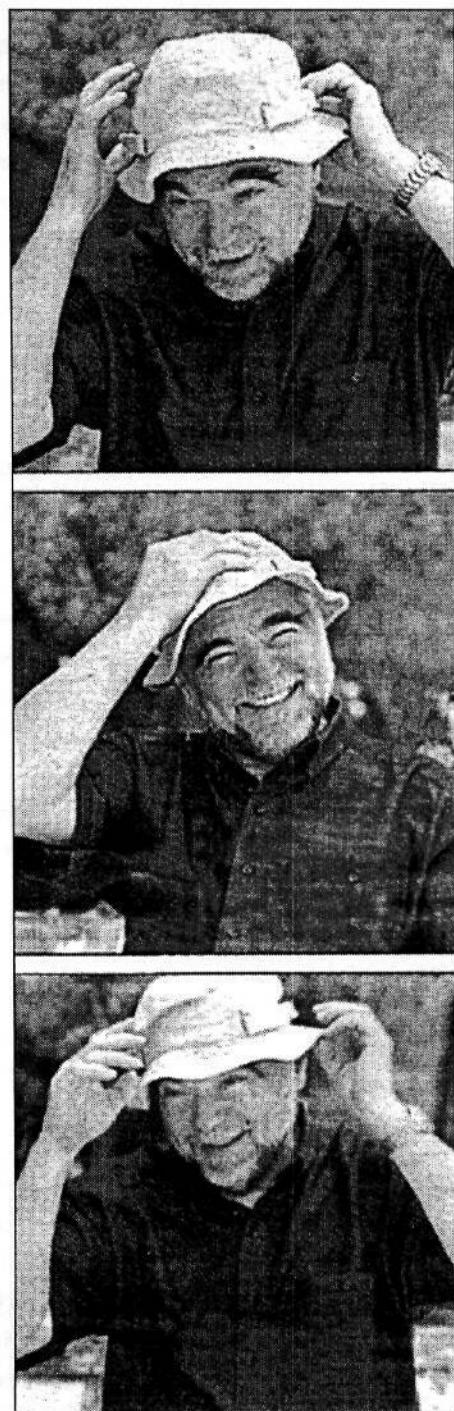
mletačkih doba vrijedi, da se s Apenina ne može gospodovati Sredozemljem, ne gospoduje li se Jadranom.

Na drugoj strani, hrvatska je javnost, predvođena svojim dičnim predsjednikom, uglavnom odšutjela taj ne samo simbolični nasrtaj na hrvatstvo, koji bi -valjda - imao biti nagradom za servilan hrvatski odnos prema talijanskim političkim i gospodarskim prohtjevima, uslijed kojih je Hrvatska postale malne kolonijom talijanskoga kapitala. Kojekakve partizanske udruge, tobogeni ideesovski antifašisti i slične "napredne" snage, jednostavno su odšutjeli. Njihova je logika prepoznatljiva i ne može joj se odreći dosljednost: ništa nije opasno osim hrvatstva. Svako naglašavanje hrvatstva Istre i Dalmacije predstavlja govor mržnje i zahtijeva od državnog odvjetništva da bar podigne obrve (ako ništa drugo). No, svako posezanje za hrvatskom zemljom i hrvatskim interesima legitimno je. Prekjučer u ime Danteovo, jučer u ime Jugoslavije, danas u ime Europe. Postoji majčića Srbija i majčića Italija, jedino majčiće Hrvatske nema, jer - hrvatski Ustav i hrvatski zakoni na ništa ne obvezuju ni predsjednika, ni premijera, ni građane...

(M. N.)



Ciampi i Mesić



ISPRAVAK

Osim nekoliko potpisa ispod ilustracija, koje su izostavljene tehničkom pogreškom, u listopadskom broju *Poličkog zatvorenika* došlo je do propusta u naslovu članka prim.dr. Jure Bilića, pa je kao godina pokolja označena 1944., a treba stajati: 1944. Ispričavamo se priređivaču i čitateljima.

PATULJCI IZ BROZOVA ŠINJELA

(Smisao neojugoslavenskoga povijesnog revizionizma)

Žalosno je u posljednje vrijeme gledati zbivanja u Hrvatskoj. U bitnim pitanjima donedavno jedinstvena nacija pala je u vrtlog međusobnih političkih borbi i mrežnji, koje prijete rastakanjem državne celine. Skoro sve ono što je većinu ljudi ove zemlje povezivalo u jedinstveno političko tijelo (želja za nacionalnim oslobođenjem i samostalnošću), te bilo izvorištem normalnoga nacionalnog ponosa, postalo je danas nacionalnim problemom, a mnogi sugeriraju kako to treba postati izvorištem kolektivnog srama. U skladu s tim se svaki pokušaj zalaganja za ove sustavno napadane vrijednosti naziva ksenofobičnim desničarenjem, dok bi se svako kritiziranje hrvatskih nacionalnih vrijednosti imalo smatrati sigurnim znakom demokratske zrelosti pojedinca ili ustanove.

Znakom te zrelosti smatra se i bespogovorna susretljivost prema raznim zahtjevima, samo ako oni nemaju hrvatski nacionalni predznak. Tako uvažavamo teritorijalne zahtjeve slovenske nacije (pitanje granice sa Slovenijom), političke zahtjeve Petritscheve administracije (izolacija bosanskohercegovačkih Hrvata), kooperativni smo prema MMF-u, a vrhunac je brijega za Srbe povratnike nauštrb brige za, ne svojom voljom, u Hrvatsku prognane bosanske Hrvate. Sama se po sebi nameću pi-

Piše:

Eson KRALJEVIĆ

tanja: koji su motivi zagovornika "trećejanuarske" politike koja rastače bit hrvatskoga nacionalnog bića? Konačno, jesu li možda u pravu oni među njima, koji "između redaka" sugeriraju kako je stvaranje hrvatske države u nepomirljivoj oporbi spram svih uljudbenih vrijednosti?

Dogовори Tuđman-Milošević

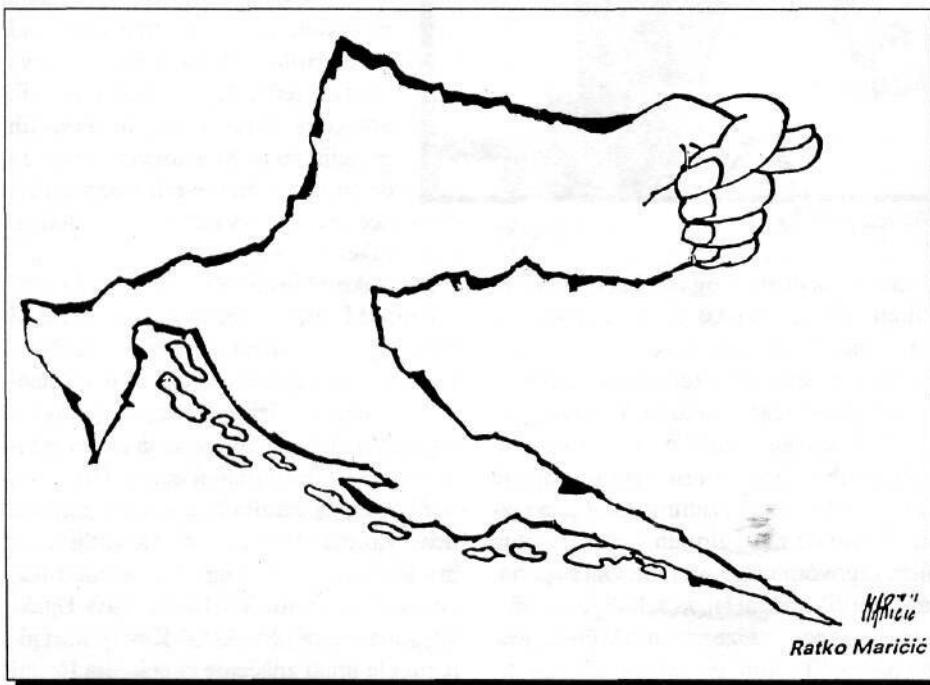
Da bi se odgovorilo na navedena pitanja, potrebno je raščlaniti glavne teze nove političke elite o zbivanjima u Hrvatskoj u posljednjih deset godina. Jedna od najčešćih meta njihove kritike su navodni dogовори Tuđmana i Miloševića, pa se tako još prije Oluje tvrdilo daje Hrvatska prodala sva svoja tada okupirana područja za zapadnu Hercegovinu. Naravno, došla je Oluja i otpuhala takve konstrukcije. No, zagovornici teze o dogovornom ratu učas su svoje postavke prilagodili novom stanju: tada se tvrdilo daje Tuđman prodao Istočnu Slavoniju i Vukovar za središnje dijelove Hrvatske oslobođene u kolovoza 1995. Naravno, Erdutskim sporazumom otpala su i takva tumačenja, pa se konačno sada tvrdi daje Milošević napustio čitavu

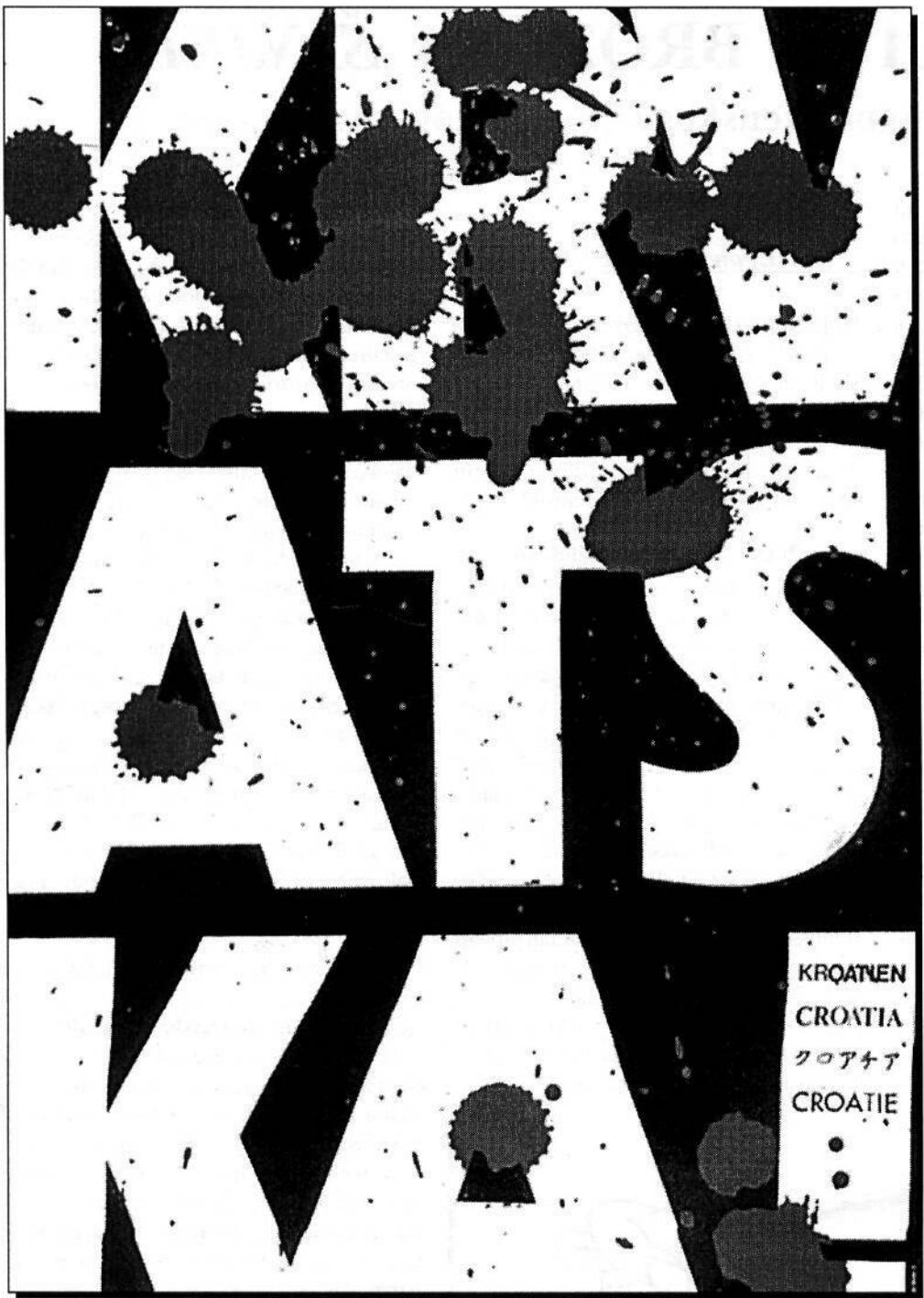
Hrvatsku, a da bi zauzvrat dobio 50 posto Bosne. Ta se nategnuta teza teško može prihvati, jerje općepoznato da Milošević svoj dio Bosne nije dobio od Tuđmana, nego upornim inzistiranjem međunarodne zajednice, koja je u Daytonu zaustavila hrvatske postrojbe pod Banjalukom.

Ovo protivljenje razbijanju Bosne koje iskazuje današnja vladajuća garnitura, ima dalekosežnije namjere od pukog zagovaranja očuvanja te zemlje. Ono je motivirano željom dijela današnje vlasti, da se na primjeru opstanka višencionalne Bosne (male Jugoslavije) ukaže na nepotrebnost "nacionalističkog" razbijanja šireg okvira, višenacionalne federativne Jugoslavije. To, da se Bosna, kako ona iz doba Titove diktature, tako i ova današnja, osakaćena i za Hrvate izrazito nepravedna, ne mogu uzeti kao obrazac po kojem bilo moguće očuvati bilo kakvu višenacionalnu zajednicu, oni - izgleda - ne vide. Bitno im je samo uz činjenicu nastanka hrvatske države nalijepiti attribute nasilnoga, nepotrebogn šovinističkog čina koji nas je samo unazadio.

No, tu nije kraj navodne Tuđmanove trgovine s Miloševićem. U vrlo "poučnim" dokumentarcima Hrvatske televizije doznajemo i nove činjenice npr. onu daje Tuđman Miloševiću prodao i Dubrovnik. Aktualni predsjednik je pak branio skandalozne Stipetićeve političke istupe. Tako je u svome neobvezatnom tračerskom maniru otprilike rekao sljedeće: "Stipetić je bio u pravu, kada nije poslušao njegove (Tuđmanove, op.aukt.) naredbe o zaustavljanju napada na bjelovarsku vojarnu, jerje Tuđman vjerovao u dogovor s Miloševićem!" (?!?) Sada bi se, po Mesiću, ama baš svaki potez bivše vlasti trebao izvesti iz opće premise dogovora s Miloševićem, kao da nije postojalo mnoštvo drugih čimbenika (držanje međunarodne zajednice, dinamika stanja na bojišnicama), koji su određivali djelovanje i taktiziranje državnog vrha u toj složenoj i za Hrvatsku nepovoljnoj situaciji.

Naravno da radikali u novoj vlasti nisu mogli zaobići Vukovar. I taj gradje ubačen u kontekst spomenute trgovine. Nakana je jasna: uništiti i taj simbol pravednosti hrvatskog otpora velikosrpskoj politici, te





Plakat B. Ljubičica (1991).

onemogućiti svako pozitivno poistovjećivanje s njim. Po tim je tvrdnjama Tuđman svjesno prepustio Vukovar Srbsima, znajući da su oni posebno kivni na taj grad zbog ponižavajućih poraza koje su tamo pretrpjeli. Drugim riječima, Tuđman je hladnokrvno žrtvovao živote svih Vukovara, samo da bi na temelju zgražanja međunarodnih čimbenika (koje je nužno imalo uslijediti nakon očekivanih srpskih iživljavanja) iznudio priznanje Hrvatske. Time bi se svi zločini imali pripisati hrvatskoj politici, a Srbi bi bili samo nesvesni izvršitelji

Tuđmanova planiranog zločina prema vlastitom narodu. Podatak da je čak i general Tuš, inače blizak krugovima danas vladajućih, u nedavnom razgovoru za *Jutarnji list* otvoreno rekao kako je Vukovar pao slijedom srpske vojničke prevlasti i srpskih sitnih vojničkih prijevara (osvajanje prostora za vrijeme primirja i prolaska raznih humanitarnih i drugih konvoja), nije bitan zagovornicima ove teze. Oni se ponazuju otprilike poput Hegela, koji je na zamjedbu da njegove teze proturječe činjenica rekao: "To gore po činjenice".

A one su jasne: ništa od onoga čime je Tuđman navodno "trgovač", nije danas izvan granica Hrvatske - osim zapadne Hercegovine, koju je navodno htio više od ostalog. To ne znači da u pojedinim, posebno teškim razdobljima nije bilo razmišljanja, pa čak i konkretnih pregovora o nekakvim razmjenama područja i to isključivo na području BiH. Međutim, ti su potezi bili iznuđeni opsegom srpske agresije, dugotrajnom nespremnošću bošnjačkih političara za obranu zajedničke države BiH, te pristranim prosrpskim držanjem međunarodne zajednice, pa se ne mogu staviti samo na dušu pokojnom predsjedniku i hrvatskoj državi.

Hrvati su mogli izbjegići rat (ili: "Ko nas, bre, zavadi!")

Druge poglavje ovoga povijesnog revizionizma predstavlja tvrdnja, da su Hrvati željeli rat, te da su ga provocirali, iako su do neovisnosti mogli doći i mirnim putem. Da bi se to dokazalo, navodi se kako je sam pokojni ministar obrane Šušak u Slavoniji pucao "zoljama" po miroljubivim srpskim tenkovima, ne bi li isprovocirao njihovo uključivanje u od Hrvata toliko željeni sukob. U istom se kontekstu spominje i ubojstvo bivšeg načelnika osječkog MUP-a Josipa Reihl-Kira, koji je navodno bio na samom pragu postizanja mira sa Srbima u istočnoj Slavoniji, te ga je zbog toga likvidirala radikalna HDZ-ova struja. Čak i kad bismo prihvatali, da je Reihl-Kirova smrt uslijedila kao rezultat političkih obraćuna između raznih hrvatskih frakcija, to ne bi automatski značilo da su u to vrijeme mir i nacionalna neovisnost Hrvatskoj bili nadohvat ruke.

Jer, kako objasniti činjenicu da je u to vrijeme Milošević odbio početni hrvatski prijedlog za ustrojem Jugoslavije kao konfederacije? Ili činjenicu daje JNA već naoružala i homogenizirala Srbe po cijeloj bivšoj državi? Ili pak činjenicu daje tada oduzeto oružje Teritorijalnoj obrani Hrvatske, te da je cijela zemlja bila gotovo potpuno nenaoružana? Te su činjenice shvatljive samo kao djelići srpskoga ratnog mozaika, koji je tada već uvelike bio dovršen. U takvoj situaciji tragična Reihl-Kirova smrt nije mogla imati značenje čina kojim Hrvati

svjesno i jednostrano započinju rat. Postavljena u ispravan povijesni kontekst, ta tragedija može u najgorem slučaju biti shvaćena kao posljedica sukoba dviju konceptacija prevladavanja konkretnih ratnih prilika na jednome užem području, ali sveopću ratnu pozornicu u Hrvatskoj su davno prije toga već postavili Srbci.

Zločini u temeljima hrvatske države???

Treći dio povijesnog revisionizma odnosi se na lakoću, kojom se pojedinačne zločine s hrvatske strane želi prikazati dijelom zločinačkog plana smišljenog na najvišoj razini. Skoro se počinje podrazumijevati, da je čovjek koji je na vrhu zapovjednog lanca u vojnoj akciji Oluja samim time i nalogodavac zločina (zanimljivo, samo u slučaju Gotovine, ali ne i u slučaju Stipetića). Naravno, skalp vojnog zapovjednika nije kraj tužiteljskih zahtjeva; i ovdje imamo svrhu koja premašuje ono izrečeno. Cilj je ustvrditi daje Hrvatska vojska svjesno počinila etničko čišćenje, bez obzira na to što činjenice govore drukčije. Naime, gotovo svi zločini su se zbili nakon završetka akcije, pa prema tome nisu mogli izazvati učinak etničkog čišćenja. Brzina, kojom bez ikakva utemeljenja optužba skače na najvišu razinu, govori samo o jednom: o njezinoj političkoj uvjetovanosti.

Prvi cilj zagovornika ovih procesaja osloboditi se političkih protivnika (uz pomoć Haaga ili domaćeg pravosuđa); drugi i još važniji je, povezivanjem ideje hrvatske države sa zločinima trajno onesposobiti svaku političku opciju, koja se ne bi neprijateljski odnosila prema vlastitoj nacionalnoj tradiciji. U ovoj interpretaciji čak i ona korektna izreka "Zločin je zločin..." ima skriveno značenje, odnosno nastavak, koji otprilike glasi: "...samo ako ga se (zločin) može povezati s hrvatskom državom". To je vrlo grubo u svojem tekstu objavljenom ovog proljeća u *Vjesniku* posvjedočio Zoran Pusić. Dotični je hladnokrvno ustvrdio, da nepostojanje trga posvećenog žrtvama komunizma u Zagrebu nije znak ideološke jednostranosti. Istodobno je izrekao besmislicu, da bi se jednakim pravom imalo tražiti i trg za žrtve inkvizicije!?? Dakle, zločin je zločin, ali samo u slučaju kada mi to odgovara. A kad mi to ne odgovara, prijeći će preko svih počinjenih neljudskosti. Toliko o Pusićevoj i općenito hrvatskoj, očigledno "večernjoj školi" ljudskih prava.

"Nova" povjesna sinteza

Konačno, nakon primjera kritike pojedinih poteza bivše vlasti, dolazimo do sinteze novije hrvatske povijesti. Nju nam kroz pero svoga beogradskog suradnika Petra Lukovica nudi *Feral*, inače trbuhozborač najradikalnijih dijelova današnje vlasti. Tako u tekstu "Hrvatska i Srbija dva oka u glavi" stoji: "Današnja sličnost Hrvatske i Srbije počinje i završava gotovo identičnim rečnikom (sic) oopsesija: kada čitam latinski Večernji list, kao da čitam cirilični Glas javnosti, kad slušani Ivankovića kao da čujem eho Šešelja, kad pročitam izjavu Račana zvanog Dražen Budiša učini mi se da iz njih obojice progovara Košutnica, kad mi neko spomene Gotovinu, backandom mu vraćam Šljivančanu".

Svi smo, dakle, isti, iako mi nismo napali njih, niti smo napali i osvojili 50% susjedne države Bosne, niti smo napali Kosovo, niti ratovali u Sloveniji... Rezimirajući sve rečeno, postaje jasno da novi vlastodršci i nisu baš tako novi. Podsvjesna mržnja prema vlastitome nacionalnom identitetu uz puno uvažavanje svih stranih nacionalnih potreba, izjednačavanje hrvatske i srpske krivnje za posljednji rat, sa zaključkom o makar negativnoj, ali ipak nesumnjivoj bliskosti dva naroda (srodnici u zločinu nacionalizma), neskrivena ljubav prema stariim vremenima zajedništva (dodeljivanje nagrada Predragu Matvejeviću i sličima) itd., nisu nam nepoznate stvari. Jasno je, da su to postavke kojih smo se naslušali u vrijeme komunističkog jugoslavenstva. Doduše, ono je malo osvremenjeno: umjesto bratstva-jedinstva, imamo nasilni europski internacionalizam, umjesto staromu dobrom Beogradu (kojeg se teško održi) danas se okreću Bruxellesu, uz nadu da možda ipak bude nešto od te unije na jugoistoku Europe...

Novi stari hrvatski Jugoslaveni su u pogrešno shvaćenom europskom proučju pronašli sve što su izgubili 1990: podij s kojeg opet mogu gordo gledati na "primitivizam" nacije kojoj (samo po rođenju) pripadaju, te nove gospodare (Francuze, Talijane, Engleze pa čak i Nijemce) kojima će vjerno služiti. To što nijedna od nave-

denih nacija ne prilazi europejstvu sa željom da u njemu nestane, ovima opet nije bitno. Bitno je jedino "prevazići" užas vlastite nacionalne inferiornosti. Jasno je, dakle, da su glavni današnji vlastodršci izrasli iz hrvatskog dijela Brozova jugoslavenskoga boljševičkog šinjela. Problem je, izgleda, u nama koji smo u proteklom desetljeću povjerivali da smo raskrstili s tim političkim zombijima, ili u onima kojima je teško slušati Račanova svjesna priznanja daje 1971. bio na pogrešnoj strani, dok njegova djela govore nešto sasvim drugo. On i njemu slični možda i nisu toliko svjesno zlobni, oni jednostavno nisu u stanju iznjedriti nikakvu drugu političku platformu, osim opisane. Moguće je, čak, da oni svjesno govore i žele jedno, a da im postupke vodi shizofrena jugoslavenska podsvijest. Stoga nije pesimistično zaključiti, daje puno lakše bilo izvući Hrvatsku iz Jugoslavije, a da teži dio posla tek predstoji: odstraniti jugoslavenstvo i boljševizam iz mnogih Hrvata. I je li to uopće moguće, nakon 45 godina komunizma?

Slavko ČAMBA

LJUBAV DOMOVINA

*Kroz sve puteve i staze, maštanja i snove,
uz zvuk melodija izbjegličkog života
ostalo mije trajno*

- Ljubav - Domovina!

*Misao progovara jezikom samoće
koja se ne čuje, ali se osjeća,
Prst mi kaže put kojije mokar od suza,
sklizav od hladnoće, na kojem sejavlja riječ:
-Ljubav-Domovina!*

Kome pripadam ako ne Tebi?

Ti si pravi put po kome trebam poći.

Ti me čekaš, ja sam na putu,

čujem tvoj glas. Sretan ti put!

-Ljubav- Domovina!

NOVI HRVATSKI BLEIBURG ZAČET U CAFE DEN HAAG (3.)

Bakarićeva "preorijentacija na jedan drugi put" provodila se tako, da je uništavana povijestna građa iz pismohrana (izprave, filmovi, fotografije, umjetničke slike) iz muzeja, knjižnica i pučkih čitaonica. "Partijaje pokretala 'velike kampanje' u kulturnoj politici (autoriteti i instruktori u kritici, umjetnostima i politici bili su Milovan Đilas, Radovan Zogović, Čedomir Minderović, Jovan Popović, Velibor Gligorić, Milan Bogdanović, Veljko Vlahović, Zdenka Šegvić, Boro Dranovac, Stana Tomašević, Nusret Seferović, Nikola Sekulić-Bunko, Ivo Sarajčić, Marin Franičević, Zdenko Štambuk, Dušan i Zvonko Brkić, Stevo Tomić, Vladimir i Milo Popović, Miloš Žanko, Jakov Blažević, Branko Karađole i drugi). Partija je favorizirala tradiciju i nasljeđe socijalističkog pokreta i njegove stvaratelje (uglavnom Srbe i Rusi); prešućivala je, zaobilazila i odbacivala t.zv. ideološke protivnike i njihova djela, sve što nije imalo socijalno obojen sadržaj, što nije bilo 'politički aktualno i suvremeno' (... čak i drame Sofokla, Aristofana, Schillera, Shakespearea i drugih velikana svjetskog kulturnog nasljeđa), gotovo cijelu srednjovjekovnu književnost, dijalektalne književnosti, djela čiji su autori bili svećenici ili osobe aktivne u NDH (1941.-1945.), predstavnike ekspressionizma, nadrealizma i moderne, čak i Tina Ujevića ili Janka Matka i Marije Jurić Zagorke; spreječavano je sve što nije bilo 'partijno (suvremenom), narodno, realistično i korisno za partijsku ideologiju'..." (Dr. Josip Grbelja, u: Časopis Hrvatske matice iseljenika **Ma tica, br. 1.**, Zagreb, siječanj 1998., str. 30.).

Mučeničkom smrću umrli su i dva katolička svećenika književnika: Dr. Ivo Guberina i Kerubin Šegvić. "Vrijednog svećenika i hrvatskog povjesničara dr. Ivu Guberinu objesili su partizani, jer je bio veliki nacionalista hrvatski" (Jozo Kljaković, **U suvremenom kaosu**, Zagreb 1992., str. 293.). U "presudi" (hrvatski: osudi) Vojnoga suda Komande grada Zagreba Sud. broj: 290/45. od 29.VI.1945. navodi se daje Dr. IVO GUBERINA, katolički svećenik, osuden na kaznu smrti vješanjem zbog toga što je u knjigama i brošurama "napadao narodno-oslobodilački pokret, nazivajući ga komunističkim, a komunizam označujući

Piše:

Mato MARČINKO

jući kao neprijatelja čovječanstva". Istom je "presudom" KERUBIN ŠEGVIĆ, katolički svećenik i profesor filologije, osuđen na kaznu smrti strijeljanjem zbog toga što je "propagirao svoje 'teorije' izdavanjem knjiga za vrijeme okupacije o gotskom porijeklu Hrvata na više jezika (talijanskom i njemačkom)" i što je "prikazivao Hrvate Gotima, a ne Slavenima" ("Politički zatvorenik", VII./br. 62., svibanj 1997., str. 16.).

Dr. Ivo Guberina iztaknuti je hrvatski povjestnik, pisac osobito važna povijestnoga djela **Državna politika hrvatskih vladara** (I. Od Porge do Držislava, Zagreb 1944.; II. Od Krešimira III. do Zvonimira, Zagreb 1945.). Kako svjedoči Vinko Nikolić, dr. Ivo Guberina spašavao je neke svoje znance iz zatvora, koji su bili osumnjičeni zbog partizanstva. "Do zadnjeg je časa činio dobro, platili su mu: objesili su njega, koji je bio utjelovljenje idealizma" (Vinko Nikolić, **Tragedija se dogodila u svibnju**, knj. L, 2. izdanje, Školske novine, Zagreb 1995., str. 74.).

Zagrebački nadbiskup i predsjednik Biskupske konferencije dr. Alojzije Stepinac u prosvjednoj predstavki br. 64/BK od 21. srpnja 1945., posланоj predsjedniku Federalne Narodne republike Hrvatske dr. Vladimиру Bakariću, kaže:

"Kada se 2. lipnja ove (1945.) godine sastao visoki kler u Zagrebu s Maršalom (Josipom Brozom Titom) i predsjednikom Federalne vlade (dr. Vladimirom Bakarićem), Maršal je svečano izjavio na pritužbe, da su neki državni rukovodioci postupili na svoju ruku i zatvarali svećenike, da će svi svećenici, koji se nalaze po zatvorima i koncentracionim logorima, biti bez odlaganja (hrvatski: odgode) preslušani, i ukoliko se nijesu krvljju ukaljali (iztaknuo M.M.), da će odmah biti oslobođeni i pušteni na slobodu... Isto je tako istina, da je stanoviti broj mojih svećenika bio izveden pred vojnički sud i osuden na smrt. To su: Profesor Karubin Šegvić... Osim toga, dr. Ivo Guberina, svećenik šibenske biskupije, već je osuđen na smrt... Vojnički

sudovi funkcionišu s podpunim isključenjem javnosti... Toje moguće i razumljivo u režimu, koji se ne zove demokratskim i narodnim, već otvoreno priznaje, daje autoritativan. Ali nije moguće razumjeti, da se takvo suđenje vrši u režimu, koji ističe demokratičnost i podpunu narodnu kontrolu. Držim, g. predsjedniče, da se i Vi kao i svaki pošten čovjek slažete s time, da se ne može zvati narodnom kontrolom praksa, koju svakodnevno pratimo u zagrebačkom novinstvu, kad ono uoči kojeg procesa donese inspirirane članke protiv stanovitog okrivljenika i sutradan sazna za njegovu osudu (iztaknuo M.M.). Još manje se može zvati narodnom kontrolom ono saopćenje, što službeni izvještaji donose nakon izrečene presude vojnih i građanskih sudova. Takva su saopćenja više cinična poruga osuđenika i po tome pljuska u lice pravde nego opravdanje najtežih kravavih kazna... Primjer smrte osude, izrečene profesoru Kerubinu Šegviću, mogao bi biti predočen kao dokaz za ovo, što je upravo navedeno. Iako je Maršal jasno izjavio, da će svećenicima, koji nisu okrvavili svoje ruke, nego su bili samo nerazboriti, biti oprošteno, starac od 79 godina K. Šegvić, bijaše osuđen na smrt, iako nije naveden dokaz o njegovu zločinačkom ponasanju. On bijaše osuđen kao pristaša gotske teorije o podrijetlu hrvatskog naroda. Toje donekle bezumna znanstvena teorija, koja jedva može biti dokazana, i on bi mogao prije biti osuđen radi slaboumnosti. Prihvatanje ove znanstvene teorije prema zdravom razumu ne opravdava osudu na smrt. Ne može se dokazati, da je profesor Šegvić poticao ljudi na zločine na račun svoje teorije. Takvo tumačenje za smrtnu osudu izrečenu nad starim profesorom Šegvićem, 'izazvala je u pravničkim krovima zaprepaštenje radi pomanjkanja pravnog osjećaja, a u širokim narodnim krovima sućut nad kravom sudbinom nemoćnog starca'..." (**Bleiburška tragedija hrvatskoga naroda**, priredio Vinko Nikolić, treće izdanje, Zagreb 1993., Knjižnica Hrvatske Revije, str. 372.-374.J O. Alekса Benigar, **Alojzije Stepinac hrvatski kardinal**, ZIRAL, Rim 1974., str. 513.-517.).

U hrvatskoj historiografiji do danas se povlači tvrdnja, da je izumitelj gotske predpostavke o podrijetlu Hrvata Kerubin Šegvić. Zato valja stalno ponavljati, daje izumitelj rečene predpostavke austrijski pravnik i sociolog poljskoga podrijetla Ludwig Gumplovic (1838.-1909.). Ferdo Šišić, što je malo poznato, u svom članku *Nova mišljenja o pravijeku Sla vena, o seobi Hrvata i o postanku gla goljice* (Hrvatsko kolo, knj. VI., Matica Hrvatska, Zagreb, 1910.) zastupa mišljenje, daje hrvatsko pismo glagoljica nastalo od gotskoga pisma.

Današnje takozvano hrvatsko "nezavisno novinstvo" i drugajavna priobćila, osobito nakon "revolucije" od 3. siječnja 2000., pišu i govore isto onako kao što su pisali i govorili godine 1945. kako opisuje nadbiskup Stepinac u svom pismu Bakariću, i kako su nastavili pisati i govoriti sve do propasti srjakomunističke Jugoslavije. Poslušajmo, što o tome kaže Spectator Croata:

"Ne treba dokazivati potresnu činjenicu da mi Hrvati imamo svoju državu, svoju vojsku, svoju policiju, svoju krunu, a nemamo svoje medije. Televizija nije u hrvatskim rukama. Sve su to bivši partijaši i skojevci koji su se isticali svojim antihrvatstvom i svojim jugoslavenstvom, pa čak i generalni direktori televizije je bivši socijalistički novinar, partijski čovjek. Istina, doveo gaje predsjednik Tuđman iz Pariza. I to jedna tužna slika naše sadašnjosti daje dragi naš cijenjeni i pok. predsjednik Tuđman imao više povjerenja u bivše komunjare nego u nas katolike, domobrane, a mislim da je danas lakše naći djetelinu s četiri lista nego nekog bivšeg ustašu koji bi danas nešto značio u političkom, kulturnom i medijskom svijetu. Velika većina današnjih novinara su bivši komunistički novinari. Ako nisu komunistički novinari ali jesu sinovi oficira JNA, partijsa, udabaša, vodećih komunjara kojima ipak manjka jedan prohrvatski odgoj."

Prvo uzmimo pitanje Bosne i Hercegovine. Koji se danas hrvatski novinar usudi reći da je Bosna i Hercegovina stara hrvatska povjesna zemљa. A jest! Tko se usudi reći da su svi hrvatski kraljevi, vladari i banovi u Bosni bili Hrvati-katolici, da ni jedan nije bio ni Srbin ni musliman. To nitko nije rekao jer im je to strano, tuđe. Tko od njih ima petlje reći da su stari bosanski muslimani Hrvati, jer im to jezik dokazuje? Nitko to ne smije reći!



Dakle, imamo novinare iz bivšeg režima a koje ni HDZ-ovska desetogodišnja vladavina nije formirala u hrvatske novinare, rodoljube, prohrvatski orientirane, kojima bi glavni ideal bio Tuđmanove riječi 'Sve za Hrvatsku, a Hrvatsku ni za što'. Koliko ima danas takvih novinara? Bilo ih je nešto malo u 'Slobodnoj Dalmaciji' pa su raspterani. Ima ih tu i tamo po koji ali nemaju svoga lista, a takva je situacija i na radiju. Čovjek se pita odakle to? Treba zaista to analizirati. Ideju za ovaj članak mi je dao gosp. Denis Kuljiš koji je jedan od vodećih novinara u Hrvatskoj, koji je stvorio svoj novinarski pogon i koji se sam hvali kako je polovinu novinara koji rade u Hrvatskoj on angažirao.. Dakle, čovjek koji je stvorio polovicu novinara u Hrvatskoj se hvali kako je unuk donskog kozaka, a to što se rodio u Splitu nije uopće važno jer u Splitu se može roditi i Kinez. U njemu je ruskog krv. Koliko taj može voliti Hrvatsku, koliko je njemu Hrvatska u srcu? Upravo toliko koliko je našem don Anti Bakoviću Sibir u srcu, toliko je Kuljiš Hrvatska u srcu! On nema ništa s Hrvatskom. Takav je isti i gosp. Gali. Hrvati nemaju prezimena s dva slova! Ne smeta on meni što nije Hrvat, ali da se bavi glazbom, ribarenjem ili uzgojem lubenica, ili daje ugledni liječnik. Ali, on koji nije Hrvat - on harači hrvatskim medijskim prostorom. On soli pamet Hrvatima. On vrijeda Hrvate, pravi od njih majmune. On zloupotrebljava demokraciju i jer zna da mu nitko ništa ne može - on pljuje po svemu stoje hrvatsko. Takav je i Robert Bajruš u 'Nacionalu'. To da on sa svojim albanskim prezimenom peče kruh

ili se bavi zlatom - ja nemam ništa protiv! Ali, on lažno piše o demografskom stanju u Hrvata, i sve one koji vode brigu o demografskoj ugroženosti Hrvata naziva desničarima. I tako bi mogao nabrajati u beskraj" ("Narod", god. VII., br. 93794., Zagreb, 15. srpnja 2001., str. 9.).

O paklu Bleiburga i Križnoga puta hrvatskoga naroda godine 1945. napisane su mnogobrojne knjige. Taj pakaoje kao svjedok najcjelovitije prikazao Zvonimir Dusper u svojoj knjigi **U vrtlogu Bleiburga** (III. nadopunjeno izdanje, Vitagraf d.o.o., Rijeka 2001.).

Zvonimir Dusper (1920.-2001.) se kao mladi domobranički častnik u svibnju 1945. povlačio u Austriju. U Bleiburgu su ga 15. svibnja 1945. zarobili Englezi i predali partizanima Josipa Broza Tita. Prošao je Križni put Bleiburg-Maribor-Zagreb-Osijek-Vršac-Beograd(Glavinjača)-Užice-Sarajevo-Zenica (zatvor). Godine 1946. u Sarajevu su ga bez održane sudske razprave osudili na smrt, a zatim nakon održane razprave na tri godine strogoga zatvora. Dusperova se knjiga, kaže u predgovoru Petar Zdravko Blažić, čita kao najuzbudljiviji roman: "Sveje u knjizi rečeno ponajprije istinito, zatim mirno, s humanim i kršćansko-evandjeoskim pozicijama, a to znači bez mržnje na one koji su ga (ili njih) tako mučili, i bez želje za bilo kakvom osvetom."

Zajedno s njegovim križnoputnim supatnicima Duspera su pred Mariborom strijeljali, ali je čudom ostao živ. Donosimo opis toga strijeljanja:

"Čim smo prešli granicu, znali smo da idemo u Dravograd. Kolona je bila toliko

dugačka dajoj nismo vidjeli ni početka ni kraja. Nakon prijeđenih desetak kilometara od granice prišli su nam partizani s kolutovima telefonske žice i počeli vezati svakog pojedinca i svaki red za sebe, po četvoricu. (...)

Primjetio sam i to da su partizanski oficiri bili svi na konjima dok su ostali partizani pješačili, kao i mi, s tom razlikom što su partizanski borci bili naoružani do zuba. Mislio sam da će nas pratiti slovenski partizani, ali sam po govoru i imenima odmah zaključio da su iz Srbije i Vojvodine. To je 51. vojvođanska divizija koju smo dobro isprasili u Srijemu. Bit će osvete - prošapće jedan od časnika. (...)

Bila je bljedunjava rana zora. Onako još snene i promrzle počeše nas pljačkati. Partizani su u grupama po trojica obilazili postrojenu kolonu i oduzimali satove, prste, bolju odjeću, cipele, čizme i novac. Dao sam svoj vjenčani prsten. Uniformu mi nisu oduzeli i tako se pokazalo dobrim što sam je još u Bleiburgu isparao. (...) Za vrijeme pljačke čuli su se i sporadični pucnji, koji su nam zadali još više straha i nesigurnosti. (...) Nakon završene pljačke i nekoliko ubojsztava nastavili smo put lijevom obalom Drave. Tjerali su nas ubrzanim tempom pa smo već nakon tri sata hoda bili jako iscrpljeni. Uočili smo da idemo u smjeru Maribora. Partizani sve češće i češće obilaze kolonu, zagledavaju se u pojedince i gdje kojega odvode. (...)

Petnaestak kilometara ispred Maribora stjeraše nas najednu livadu uz Dravu, gdje smo zapazili svježe zatrpane protutenkovske grabe što ih je još iskopala bivša kraljevska jugoslavenska vojska. Tuje ponovljen pretres i otimačina od onih koji su uspjeli štograd sakriti. Sve je to bilo popraćeno psovkama, udaranjem nogom ili kundakom puške. Tu smo i noćili. Pred zorу buđenje na isti način kao i prošlu noć - udaranje nogama u rebra.

U svanuće su nas počeli razvrstavati u skupine i po 28 utrpavati u kamione s cердама. U kamionima su nas skinuli do gaća. Znali smo tad kamo nas vode - sjetili smo se svježe zatrpanih protutenkovskih rovova: vode nas na strijeljanje!

Stisnuli smo se jedan uz drugoga i tiho molili Bogu. Onako vezani, pružismo jedan drugome ruku i smiren, u mislima na najdraže i Hrvatsku, podosmo u smrt. Nismo se plašili. Bojali smo se samo mučenja.

- Kad nas poredaju uz rovove, na rubove rovova, pazite na one koji će nas strijeljati i tren prije nego povuku odponac na strojni-

ci, bacajte se na leđa u jamu, možda se netko i spasi - šaptom nam je govorio pukovnik Ilić.

Bila je još noć, nešto prije svanuća kad smo čuli štektanje strojnica, ali i grmljavnu iz neba. Spremalo se na kišu. Nakon iskrčavanja čuli smo povike partizana: 'Brže, brže, kiša će!'

Kad su nas poveli u mrak, stvarno je počela kiša. Ubrzanim korakom potjerali su nas prema tenkovskim jamama.

- Brže, brže, pobijte tu gamad i brzo natrag - vikao je komesar Miloš.

Postrojili su nas na sam rub duboke jame. U hipu, nesnalaženju i reskom rafalu strojnica osjetio sam jak traj žice na ruci i kroz bljeskove i pucnjavu stropštao se u mračnjujamu.

Kad sam došao sebi, video sam da ležim na okrvavljenim tijelima svojih prijatelja. I sam sam bio krvav, ali nisam osjećao nikakvu bol - sinulo mi je: ostao sam nakon strijeljanja živ! Svibanjsko sunce prosipalo je svoje zrake po strašnom prizoru koji nikad u životu ne će zaboraviti. Oko mene nepomična trupla, raskoljene, razmrskane glave -jeziv prizor i užasan osjećaj.

Osim Duspera, koji je bio ranjen u debelo meso, živje ostao poručnik Knežević i pukovnik Ilić. Spasio ih je pukovnik Ilić, koji je Duspera i Kneževića prvi povukao u jamu. Oni su u jami pronašli još dva živa poručnika - Čosića i Franića. Izjame su ih izvukli dvojica Slovenaca. Jedan se zvao Janez, a drugi nije htio reći svoje ime. Janez ih je odveo na svoj sjenik i dao im hrane i vode. On im je savjetovao, da se ponovno priključe koloni zarobljenika, jer nema izgleda, da će se preko granice probiti u Austriju. Poslušali su ga. Kod Janezaje ostao samo težko ranjeni Franić.

Kolonu, u koju se uključio Dusper, zaustavili su pred Mariborom: "Nakon sat vremena postrojili su nas na velikom zelenom prostoru. Pred nas je istupio neki viši, a vrlo mlad, partizanski oficir, komesar-podpukovnik. - Neka istupe ustaše - zavikao je. Vjerovao sam da u koloni ustaša nema, da su pobijeni ili da su pobegli u Austriju, ali izdvojilo ih se priličan broj, sigurno 3-4 stotine. Čudio sam im se što su se javili jer se po odjeći nije moglo znati tko je tko. Taj me je čin duboko potresao jer sam znao da ih čeka sigurna smrt - a i oni su to znali. Gdje koji su se čak i nasmijali u tom stroju smrti - ili su bili toliko hrabri ili toliko naivni. Uglavnom nitko nikada više nije bio nijednog od tih mladića."

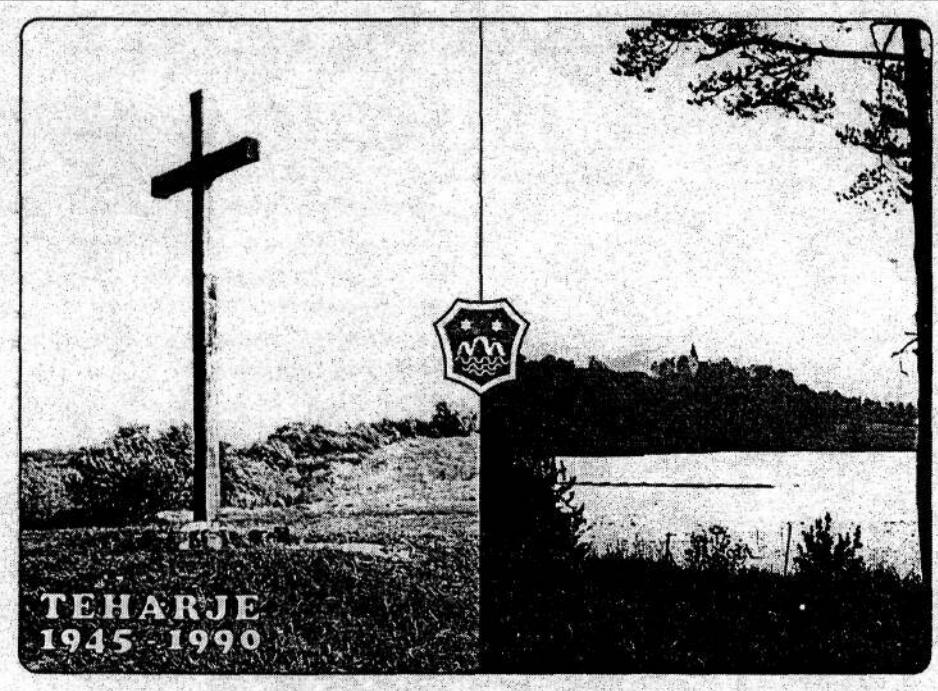
Nakon toga Dusper je nastavio svoj hod po mukama, sve do beogradske Glavnjače i zatvora u Zenici.

U prvom dijelu svoje knjige Zvonimir Dusper opisuje svoj **hod po mukama** od Bleiburga do zatvora u Zenici. U drugom dijelu opisuje važnije događaje u svojoj obitelji od dolaska iz zeničkih uza godine 1947. do kraja 1995. Spominje tu i svoga ujaka Fra Ljubu Hrgića, u hrvatskoj književnosti poznata pod pseudonomom Hrvanje Bor. Toga njegova ujaka ocrnili su godine 1946. Joža Horvat i Zdenko Štambuk u pamfletu (pogrdnomu spisu) **Profašistička djelatnost i učešće jednog dijela katoličkog klera u terorističkoj ustaškoj organizaciji prije rata**. Fra Ljubo Hrgić najprije je osuđen na smrt, ali je na zauzimanje Francuzke ambasade pomilovan na dvadeset godina zatvora, a od togaje skoro šest godina odležao u Zenici.

U trećem dijelu knjige Dusper ocijenjuje članke i knjige drugih pisaca o Bleibburgu i Križnomu putu i donosi svoje zaključke. Tako on obrazloženo zaključuje, da je "odlazak iz zemlje bio bolje rješenje", nego ostanak u zemlji. "Bez obzira na veoma velike žrtve Bleiburga, sigurno je da bi one bile mnogo veće da smo ostali boriti se u Hrvatskoj." Posebno upozoruje na to, "da bleiburške žrtve većim dijelom potječu iz današnje Bosne i Hercegovine" i daje među tim žrtvama "sigurno bilo i 10-12% Hrvata muslimana". Od Bleiburga dalje, svjedoči Dusper, "nikad nas nisu vodili hrvatski partizani nego jedinice Koste Nada, sve Srbi iz Vojvodine i Srbije". Zanimljivo je, kaže Dusper, "da su kasnije i na suđenjima odlučivali često Srbi-partizani, četnici".

Vrijednim pozornosti Dusper smatra zbornik **Slovenija 1941-1948-1952. Tuđi mi smo umrli za Domovinu** (izdan god. 2000.), u kojem je prikazana sudbina 300-400 tisuća ljudi i u kojem su opisani najtragičniji događaji u Sloveniji od 1941. do 1952. U zborniku se iznose dokazi, da je na području Slovenije poubijano najmanje 190.000 Hrvata. "Vidljivo je - zaključuje Dusper - da je broj žrtava Hrvata samo na tlu Slovenije preko 200.000 ljudi - muškaraca, većinom u dobi od 20-45 godina. Dakle, pobijen je najznačajniji demografski potencijal Hrvatske ajoš više iz Bosne i Hercegovine".

U predgovoru I. izdanju knjige **U vrtlogu Bleiburga**, koji je uvršten i u III. izdanje, Vinko Nikolić kaže: "Zahvalni smo Zvonimiru Dusperu za njegovo, vrlo vri-



jedno svjedočanstvo. On nam je dao uverljiv dokument o Bleiburgu i plastično prikazao njegovu stravičnost... Istodobno nam služi kao dokaz, da godine 1945. nije bilo poraženih i pobednika među Hrvatima: svi smo bili poraženi, svi smo izgubili slobodu, jer smo izgubili Hrvatsku. Tadaje ideja o samostalnoj državi Hrvatskoj bila odgođena za gotovo pola stoljeća."

Mnogobrojne su svjedočke knjige o Bleiburgu i Križnomu putu 1945. Ovdje spominjem samo neke od njih: Dr. Miško Perić, **Svjedočanstvo 1945.-1995. Bleiburg** (Zagreb 1995.); Rozario Šutrin, **Dvanaestorica naše umorene braće** (Zadar 1995.); Ivan Alilović, **Križni put i raspuca hrvatskih đaka, studenata i intelektualaca** (HDPZ Zagreb-Podružnica Hercegovina Mostar, Zagreb 1999.); Mato Marčinko, **Muka po Bleiburgu** (Eurocopy Pack d.o.o., Zagreb 1999.); Jakša Jelić, **Krvavim stopama** (HKD Sv. Jeronima, Zagreb 2000.).

Ivan Ott, rođenjem Zagrebčanin, godine 1945. zajedno s brojnim slovenskim pučanstvom kao jedanaestogodišnji dječak bježao je pred partizanskim odredima u Austriju. Britanske su ga postrojbe zajedno s ostalima na prijevaru izručile partizanskoj vojski, pa je bio sudionik Križnoga puta Bleiburg-Celje-logor Teharje i svjedok mnogih partizanskih ubojstava, među kojima i ubojstva svoga strica i strine, koji su ga kao dvogodišnje dijete uzeli k sebi. Sve je te užase opisao u romanu napisanu

na njemačkomu jeziku **Izgubljeno djetinjstvo**.

Spomenut čuoš dvije knjige, koje mogu poslužiti kao poticaj i uzor. Prvaje **Petrinjski žrtvoslov** (Matica Hrvatska Petrinja, Petrinja 1995.). U knjigije objavljen žrtvospis ubijenih u Drugom svjetskom ratu i nakon njega u Petrinji i Banovini (u posebnu poglavju popisje i njemačkih ratnih zarobljenika umorenih tijekom 1945. i 1946. u partizanskom logoru u Petrinji) te ubijenih i poginulih u Domovinskom ratu 1991.-1995. Druga je knjiga **Gospički spomen zbornik** (Ogranak Matice Hrvatske Gospic, Gospic 1995.). U tom je Zborniku objavljen žrtvospis "Hrvatske žrtve od velikosrpskog terora za vrijeme Kraljevine Jugoslavije, za vrijeme II. svjetskog rata i nakon II. svjetskog rata i od vlasti Druge Jugoslavije, na području bivše općine Gospic t.j. na sadašnjem području Grada Gospic i općina Karlobag i Perušić."

O ubijanju u Gospicu godine 1945. piše "Večernji list" od 9. rujna 1999. (str. 15.): "Jedan od rijetkih očevidaca masovnih likvidacija je **Tomislav Rukavina** (63) iz Gospic. On je tada bio još dječak, ali dobro se sjeća mnogih detalja. Gospic je pao 4. travnja 1945. godine. Oko 16 sati partizani su ušli u grad. Iste večeri počela su ubojstva, a smaknuto je oko tisuću pohvatanih muškaraca, što je u knjizi 'Gospic u NOB-u' opisano kao 'gubitak neprijatelja' ... Strijeljanja civila na 'Balinovcu' počela su krajem travnja 1945. i trajala su do rujna... Sve to znam jer sam kao devetogodiš-

njak čuvao ovce i gledao ubijanja koja je provodila OZNA, u vojnim uniformama i engleskim košuljama. Ubijalo se uglavnom oružjem, ali i noževima... Inače, u obitelji smo dosta znali jer su u našoj kući bili smješteni OZNA i zator, a naša je deseteročlana obitelj živjela u konjušnici - opisuje gospodin Rukavina. (...) Nakon sloma NDH, 4. i 5. travnja 1945., punih 48 sati trajala je likvidacija Hrvata u Gospicu i okolicu. Sadaje odkrivena samo jedna od mnogobrojnih grobnica, a one još postoje u Jasikovcu, Divoselu, Čanić Gaju, Kaniži... Za nas masovna grobniča nije iznenadnje. Na žalost, da su pronađene grobniči Rimljana, Ilira ili Kelta, znanstvenici bi odmah došli, ali kadje riječ o Hrvatima... - tvrdi Ivan Vukić, predsjednik Hrvatskog društva političkih zatvorenika za Ličko-senjsku županiju... proteklih desetljeća preko stratišta Hrvata bivša vlast (jugokomunistička, nap. M.M.) dopustila je asfaltiranje ceste, podigla južni dio nogometnog stadiona i dopustila gradnju - zahoda."

Nakon trećesiječanskih izbora 2000. propričana Vukićeva izreka glasi ovako: Da su pronađene grobniči Srba, svi bi se haački iztražitelji kao strvinari sjatili u Hrvatsku, a svi svjetski CNNi brujali bi o "genocidnosti" Hrvata. Njih ne zanimaju grobniči Hrvata, koje su zaklali i poubijali genocidni Srbci.

Zahvaljujući nekolicini pravdoljubivih Slovenaca, saznali smo za grobišta Hrvata ubijenih u Sloveniji. Nu o grobištima bleiburžko-križnoputnih stradalnika u Republici Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini znamo veoma malo. Ta se grobišta ne izražuju sustavno, nego se briga o tome prepušta požrtvovnim pojedincima.

Fra Vinko Prlić sa svojim suradnicima iztražio je grobniči Hrvata ubijenih od 1941. do 1945. na području imotskih župa. **Žrtvoslov Žrtve rata 1941.-1945. iz župe Sv. Franje - Imotski** objavio je u Listu imotskih župa "Grad na gori" (god. 15., br. 2./20., Božić 1993.) i kao posebni otisak, a **Žrtve rata i porača 1941.-1945. iz župe Sv. Jakova (Cista Velika) i župe Sv. Ane (Poljica)** u istomu listu "Grad na gori" (god. 17., br. L/23., Gospa od Andela 1995.). Svoja izražavanja Fra Vinko Prlić nije prekinuo ni kadaje premješten u župu Svih Svetih Zmijavci.

(nastavlja se)

LISTOPADSKE DEMONSTRACIJE NA TRGU BANA JELAČIĆA

Na prosvjednom skupu u subotu 20. listopada 2001. okupilo se, na poziv Stožera za obranu digniteta Domovinskog rata, na zagrebačkom Trgu bana Mačića oko 70 tisuća hrvatskih građana iz svih krajeva. Nezadovoljni branitelji prosvjedovali su zbog pokušaja izjednačavanja žrtve i agresora, a u tome prosvjedu pridružili su im se i mnogi građani. Kako javljaju skupu neskloni mediji, obližnji kafići su za vrijeme trajanja prosvjednog skupa bili prazni, ali su se odmah po završetku skupa naglo napunili. To je dokaz da su Zagrepčani, unatoč nepotrebno dugom izlaganju generala Bobetka, ostali do kraja na Trgu. Trebalo je odstajati više od četiri sata, a kako je to bilo teško, govori traženje invalida u kolicima da se govori skrate, jer ne mogu više sjediti u kolicima.

Skup je prošao u najboljem redu, ali su pritisci vlasti na najavljenе sudionike, od kojih su neki zbog svoje ranjivosti i odusta-

Piše:

Jure KNEZOVIĆ

li od sudjelovanja, bile vidljive. Neke nije trebalo ni zvati, jer je njihovo ponašanje, prije nego su si pridjenuli nova imena, još iz kanadskih turneja bilo poznato hrvatskoj javnosti, pa preporučujemo da se takve Mate ubuduće ne pozivaju. Žalosno je, međutim, da su i drugi radi svojih stambenih problema ili slično morali ustuknuti najavi represija ako nastupe. Upravo zbog toga treba sudionicima odati poštovanje za iskazivanje građanske hrabrosti. Nijedna sila dovjeka - kaže naš narod na temelju svojih gorkih iskustava, a ovoj je, ako ne prije, onda za dvije godine sigurno odzvnilo.

Skupu je pročitana i od nazočnih građana aklamacijom prihvaćena sljedeća Deklaracija:

Polazeći od činjenice da trenutačna vlast i medij i pod njenim nadzorom sustavno i planski omalovažavaju i kriminaliziraju hrvatske branitelje i Domovinski rat s ciljem gaženja ponosa hrvatskih ljudi da bi se što bolje pripremio teren za Balkanske integracije,

Konstatirajući daje trenutačna vlast po-gazila sva bitna predizborna obećanja, radeći upravo suprotno od proglašenih načela na kojima je dobila izbore,

Odbacujući podvale medijskih moćnika i Vladinih dužnosnika, daje oštra kritika "govor mržnje", a prosvjedi obespravljenih i prevarenih građana "ulično na silje", te odbacujući rasističke podjele na urbane i ruralne građane,

Ističemo da ćemo se svim zakonitim sredstvima boriti za slobodu govora, istinsku demokraciju i za zaštitu istine oju-načkoj epopeji hrvatskih sinova i kćeri u



Domovinskom ratu bez obzira što vlast mislila o tome, te stoga donosimo:

DEKLARACIJU O CILJEVIMA SREDIŠNJEVOG STOŽERA ZA OBRANU DIGNITETA DOMOVINSKOG RATA

1. Moderna i europska Hrvatska mora biti nepovratno odvojena od Balkana i bilo kakvih balkanskih saveza. Moderna Hrvatska treba se ponositi svojom pripadnošću zapadnoj civilizaciji, a ne koketirati s jugoslavenskim avetima prošlosti. Želimo Hrvatsku koja će prihvaćati izazove suvremenog svijeta i koja će se otvarati boljemu i naprednjem, ali koja će ostati ponosna na svoju slavnu i krvavu povijest, vjeru, kulturu i tradiciju.

2. Istinska, a ne samo deklarativna pravila i nadasve pravedna država želja je velike većine građana. Država u kojoj će vlast poticati ponos hrvatskih branitelja i svih građana zbog velebnog dijela uspostave i obrane slobodne, demokratske i suverene Hrvatske. Želimo državu u kojoj branitelji ne će bitipribijani na stup srama zbog tuđih interesa s krajnjim ciljem izjednačavanja žrtve i agresora, a pod krimkom tobožnje brige za "duhovno zdravlje" nacije.

3. Republika Hrvatska može i mora biti zemlja sretnih i zadovoljnih ljudi koji će živjeti od svoga rada. Može i mora biti država koja će dostoјno skrbiti i potpomagati sve one koji ne mogu djelatno raditi i kojima je potrebita osobita skrb poput umirovljenika, invalidnih osoba, roditelja i djece, mlađeži, a poglavito obitelji i djece poginulih hrvatskih branitelja, te hrvatskih ratnih vojnih invalida. Hrvatski branitelji borili su se za državu u kojoj će moći zaraditi kruh svojoj obitelji i i kojoj će svi hrvatski građani moći živjeti životom dostoјnim čovjeka. To namje obećano na zadnjim izborima i mi tražimo ispunjenje tih obećanja.

4. Vlast u Hrvatskoj mora služiti narodu i slušati njegov glas. Ne može se tolerirati izigravanja Ustava i volje građana zbog preuzetih obveza prema nekim čimbenicima. Mi želimo da Hrvatski narod samostalno i suvereno rješava svoje dvojbe na najdemokratskiji način, putem referendumu i izbora! Referendum koji mi tražimo i za koji su se ispunili Ustavni uvjeti najbezboljniji je način da hrvatski građani prekinu međusobne podjele, a vlast koja na izborima dobije povjerenje mora provoditi

onaj program koji je predstavljen biračima, u suprotnom mora podnijeti ostavke i raspisati prijevremene izbore!

5. Nacionalni ponos i dostojanstvo jednog naroda pokretač je mnogih pozitivnih događanja u tom narodu. Syjedoci smo velikog domoljubnog zanosa i nacionalne svijesti kod mnogih naroda Europe i svijeta. Unašoj državi vlast i njeni mediji čine sve da obezvrijede značenje Domovinskog rata, uhićenjima isotoniziranjem najboljih hrvatskih sinova gaze ponos hrvatskog čovjeka i čine ono što ne čini nijedna suverena i samostalna država u svijetu. Hrvatski branitelji su vodili obrambeni i oslobođiteljski rat protiv agresora i terorista na vlastitu tlu i ne čemopristati da nakon rata budemo poraženi! Sadašnja vladajuća politika vodi nas upravo u tom smjeru i kada kažemo daje takva politika izdajnička politika mi govorimo istinu te im poručujemo: "ODZVONILO JE!"

U potpisu: Središnji nacionalni stožer za obranu digniteta Domovinskog rata, u Zagrebu, 20. listopada 2001.

Kao predsjednik i predstavnik Hrvatskoga društva političkih zatvorenika, koje podupire nastojanja Središnjeg stožera, tom sam prigodom izgovorio sljedeće riječi:

Potpore HDPZ-a

Od Bečkoga Novog Mesta do današnjih dana, radi hrvatske samostalnosti i slobode, Hrvati se zatvaraju, ubijaju, ginu i postaju invalidi. Po tomu tko je žrtva a tko progonitelj, raspoznaje se Hrvat i protuhrvat. Za vrijeme komunističke Jugoslavije, predvođeni ratnim zločincem Titom, ti protuhrvati pobili su i pozatvarali više stotina tisuća Hrvata, a da do danas nitko za to nije odgovarao. Jest, podnesenaje kaznena prijava protiv Rade Bulata i kompanije, ali ni ona vlast ni ova, koja je tako glasno obećavala pravnu državu, nije ga ni pozvala na saslušanje a kamoli da ih spektakularno uhićuju, kako to čine s hrvatskim braniteljima. Gledali smo ovih dana televizijski prikaz o Berku, gdje su Srbi na grozani način pobili svoje susjede Hrvate a da nitko zbog toga nije optužen. Sličnih primjera ima na pretek.

Vidite, dragi prijatelji, kako se blago postupa prema zločincima, a kako se hrvatske branitelje, koji su se branili i Hrvatsku od agresije obranili, zatvara i drži u iscrpljućem istražnom zatvoru. Mi, koji smo bili u komunističkim zatvorima i pod

istragom, znademo da nam je istraga bila najteže vrijeme. Molili smo Boga da dadne da ispijemo gorku času, samo da dode kraj. A u tome Haagu drže pritvorenika i godinama, a da ga ništa ne pitaju. To rastače psihu uhićenika. To ga razara.

Bili smo mi u Haagu kod optuženika i s njima smo u zatvoru proveli dva dana. Ja želim ovdje iznijeti javno nepravdu i nejudski odnos toga tužiteljstva, suda, i toga svjetskog poretka, čiji je izkot taj sud. Nema na svijetu pravnog sustava, nije ni serijatski takav, niti je Staljinov ili Titov bio takav, da su uhićenika godinama držali u istrazi, nego je uvijek i svagdje određeno vrijeme do kada se može biti pod istragom - samo u Haagu nema ograničenja!

U svakom pravosudnom sustavu predviđenaje naknada za nevino zatvorenočovjeka - samo u Haagu nije! Nepojmljivo je za europsko, pa po tome i naše zakonodavstvo, da se glavni zločinac iskupi cinkarenjem manje krivoga i da negde živi nesmetano - ali u Haagu je to moguće! Ljudska prava zajamčena poveljom Ujedinjenih naroda, na povredu kojih se može žaliti za to predviđenim institucijama svatko, osim - haaških osuđenika, jer iznad Ujedinjenih naroda nema nego Bog!

Zašto sve ovo navodim? Navodim zato, da vidite kako ova Vlada nije poduzela ništa da od Vijeća sigurnosti ishodi promjenu tih uvjeta. Da zatraži, da budu kao u svakoj pravnoj državi. Siguran sam, da je Vlada tražila, da nijedna članica Vijeća sigurnosti ne bi bila protiv toga. Vlada i predsjednik države, ne da nisu ništa poduzeli da se primjene ljudski propisi, nego su otvorili sve arhive, omogućujući da se svaki hrvatski branitelj jednog dana nađe u Haagu. Na idućim izborima narod će im zbog toga odmjeriti.

Budući da postoje dvije mjere, vaš je zahtjev za jednakost pred zakonom opravdan i Hrvatsko društvo političkih zatvorenika vas podržava u borbi za ljudska prava koja su vama, najsjetlijem naraštaju Hrvata, uskraćena i ovih se dana krše. Zbog servilnosti pred stranim interesima, krše i vaša i naša prava i prava svih koji su se za samostalnost Hrvatske borili. Kako ih je jednno gledati dok se upinju da zadovolje MMF, a rugali su se Rimskim ugovorima. Njima danas ne prijeti nesmiljeni fašizam, a ipak su servilniji od sudionika Rimskih ugovora.

Vidite, dragi branitelji, četnike su aboličali, a nas se sudi za ratni zločin, jer smo

smogli snage braniti svoju tisućljetu grupu od uljeza i Balkanaca, u koje nas neki naredbodavci naših vladara uz njihovu pomoć nastoje opet ugurati.

Ovaj današnji skup zvao bi se u demokratskom svijetu izvanparlamentarna opozicija i ništa strašnoga nema u tome, jer vi niste protuzakonitim sredstvima poduzeli nikakve radnje. Naprotiv, skupljali ste - kako je po Ustavu Republike Hrvatske bilo propisano - i skupili 400.000 potpisa. To je ogromna brojka! Zamislite da u Njemačkoj moraju skupiti 10% potpisa za referendum, to bi bilo 8 milijuna potpisa - nikada to ne bi skupili, a vi ste skupili i time dokazali daje mnoštvo naroda podržalo vaš prijedlog, pa je volja naroda zakon, koji vam daje pravo da u ime tih 400.000 govorite. Drugi, koji si umisljavaju da su oni narod, varaju se. To su oni bili 45 godina, ali nikada više se to neće dogoditi. Oni samo imaju pravo izvršavati volju naroda. Biti ministri, to znači služiti, a ne diktirati. Ali po tome kako oni to rade, koliko su novih radnih mjesta otvorili, kako ispunjavaju tuđe a ne narodne želje, slabo oni to izvršavaju narodnu volju. Naprotiv, tko zadovoljava tuđinu na štetu svojega naroda, u svakom se narodu zove izdajicom. Jer ovo što se radi s granicama, način kako ova Vlada i Predsjednik države skrivaju od naroda svoje namjere, vrijeđanje je dostojanstva hrvatskoga naroda. A naknadno donošenje zakona kojim se poništava na ustavu izražena volja naroda, to je boljševizam.

Gospodin Račan je znao osigurati svoj komunistički arhiv, a arhiv hrvatske države daje svakom dotepercnu na uvid, pa i Haagu, koji može skupljati zrncu i stvarati svoje mozaike, a po ugovorima to nije predviđeno, nego da se na ciljano pitanje za određeni čin dade jasno naznačeni dokument. To je u najmanju ruku prostitucija državnosti, koju oni provode, a za to im nikada narod nije dao suglasnost, pa je onda himba izdavati se hrvatskim narodom.

Diskriminacija hrvatskih političkih uznika

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika ima 8000 članova i zastupa interes svih političkih zatvorenika, a od ove Vlade ne može dobiti prijedlog zakona, koji Vlada spremi a odnosi se na prava političkih zatvorenika. Do nikoga se ne može doći. Sve je tajna. To je opsесija i ludost. Tako se ne vladaju vlade, nego diktature. Zašto se boje naroda? Zašto ne daju na referendum pi-



tanje granica, jer kod ovakvog Sabora, gdje mnogi ne pročitaju zakonske tekstove, gdje se po stranačkoj stezi, a ne po savjeti štancaju zakoni, narod s pravom pita: je li to Sabor u kojem se vrši njegova volja?

Predsjednik Vlade izjavio je daje kritika dopuštena, ali nije vrijeđanje niti ignoracija. Hrvatsko društvo političkih zatvorenika ovdje se vlada prema njegovu naputku javno iznosi da njegovi zamjenici i ministri ignoriraju hrvatske političke zatvorenike. Ovdje javno postavljam pitanje predsjedniku Vlade, gospodinu Račanu, zašto je zaboravio na svoje riječi: "Bivši politički zatvorenici nemaju nikakav razlog za zabrinutost u pogledu svojih zakonskih prava" (PZ, 100/101). Sada se političkim zatvorenicima smanjuju mirovine, a našim progoniteljima se ne smanjuju. Zašto?

Zašto je Vlada zaboravila sudionike NOB-a od 1941. -1945., djelatnike unutarne poslova, naše pratitelje i progonitelje - Udbu i miliciju, pripadnike bivše JNA? Svi oni također padaju na proračun i za njih hrvatska država izdvaja puno veća sredstva, nego što to vlada priznaje?

Mi tražimo da nam Hrvatska, kao nasljednica bivše države, plati naš prisilni rad i sugeriramo joj da od drugih sljednica traži izravnjanje. Ovih danaje Austrija ponudila 21 milijardu šilinga, toje 11,5 milijardi kuna ţrtvama prisilnoga rada za vrijeme Trećega Reicha, koji je u Austriji trajao 6 godina. Nama Hrvatska duguje samo 5% od toga iznosa za 45 godina prisilnoga rada u komunističkoj Jugoslaviji, ali ova vlada

ni to ne da, nego nas vrijeđa, proglašavajući naše mirovine povlaštenima.

Kažu da štede, a znate koliko su partizima isplatili povišice samo u jednom mjesecu prošle godine? Čitava 43 milijuna, što uz dodatne povišice godišnje iznosi 625 milijuna, dok na teret Proračuna padaju godišnje 1 milijardu i 370 milijuna kuna, a za nas nema novaca. Znadete li, daje partizana 1997. bilo 75.000, a sada ih ima 82.000 dok je civilnih invalida partizanskog rata još 32.000. Njih se ne provjerava, jer se oni nisu borili za Hrvatsku. JNA nije ni lipe uplatila u mirovinski fond u Hrvatskoj, a njezini pripadnici na teret hrvatskih poreznih obveznika godišnje dobiju 380 milijuna kuna, dok su se hrvatskim izbjeglicama iz BiH ukinule i onih 600 kuna mjesечно.

Isto kao stoje denacifikacijom fašistima zabranjeno vladati, zahtijevamo da se i komunistima, koji su pobili više od sto milijuna ljudi, zabrani vladati. Ta dva zla 20. stoljeća nanijela su čovječanstvu nepopravljivu štetu, koja se više ne može sanirati, a komunizam još nije osuđen kao zločinačka ideologija. Na tome treba raditi, jer međunarodno onemogućavanje komunista osigurat će čovječanstvu mirniju i sretniju budućnost u demokraciji i skladu ljudi i naroda.

Mi nismo odrobjiali više od 400.000 godina robije, niti ste se vi borili da Hrvatska bude protektorat, nego slobodna i demokratska država. I to mora biti. Hvala!



HRVATSKO DRUŠTVO POLITIČKIH ZATVORENIKA

HDPZ • Masarykova 22/IV • 10000 Zagreb

Hrvatski sabor
predsjednik
Trg sv. Marka 6

10000 Zagreb

Datum 6. studenoga 2001.

Predmet: Zaštita mesta stradanja hrvatskih žrtava za slobodu

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Nakon posjeta grobu 1179 nevino poubijanih u teškim i tragičnim danima mjeseca svibnja 1945. g. u Tezanskom Gozdu kod Maribora, a kod objave slovenskih istražnih služba da je na tome lokalitetu tada likvidirano oko 40 tisuća pretežno Hrvata, te da se na tome i drugim stratištima po Sloveniji nalaze ostaci ukupno preko 192.000 stradalih Hrvata u ratnim i poratnim danima, Hrvatsko društvo političkih zatvorenika predlaže:

- da Vlada Republike Hrvatske, na temelju međunarodnoga prava, sklopi međudržavne ugovore o trajnoj zaštiti mesta stradanja i grobišta s državama na kojima se ista nalaze;
- da skrb o grobištima i mjestima stradanja preuzme Hrvatski sabor;
- da Hrvatski sabor osnuje Zakladu spomen hrvatskih stradanja za slobodu;
- da se u Proračunu osiguraju sredstva za njegu mesta stradanja i grobišta;
- da se njegu prepusti nevladinoj organizaciji koja bi se sastojala od predstavnika žrtava i od dragovoljaca u koju bi se trebala svakako uključiti mlađež;
- da takva organizacija ima karakter mirotvorne udruge u kojoj bi svaka vrsta revanžizma bila isključena;
- da se omogući predavanje po školama (na satovima povijesti) o stradanjima Hrvata za svoju samostalnost u kojoj bi se stavilo težište na tezu da Nasilje ne može biti sredstvo za rješavanje konfliktata.
- da se uspostave kontakti s udugama u zemljama u kojima se nalaze grobišta i mesta stradanja našega naroda radi njegе istih;
- da se isključi politizacija stratišta i da se zajamči da i počinitelji mogu odati počast žrtvama i položiti vijence na spomen mrtvima.

Mi želimo upozoriti da naše traženje nije samo naša želja, nego da to civilizirani narodi više od jednog stoljeća čine. Zato želimo samo nabrojati što je u posljednjem destujeću učinjeno kod dviju teško zaraćenih strana:

1. posvećeno je njemačko groblje u Sankt Petersburgu (Rusija);
2. posvećeno je njemačko vojno groblje u okrugu Demjansk (Rusija);
3. posvećeno je njemačko vojno groblje u Valaškoj Mezirici u Moravskoj (Češka);
4. osnovan je Komitet Riga u spomen na smrt 25.000 latvijskih Židova (Latvija);
5. posvećeno je njemačko vojno groblje u Jõhvi u Estoniji;
6. posvećeno je njemačko vojno groblje u Pragu (Vinohrady) ČR;
7. posvećeno je njemačko vojno groblje u Gončarom kod Sevastopolja (Ukrajina);
8. posvećeno je njemačko vojno groblje u Zagrebu (Mirogoj)

To je nepotpun popis groblja za žrtve pripadnika koje se bili agresori, a Hrvati nigdje nisu bili agresori, pa nema i ne može biti razloga da se i o njima ne povede briga kao što to drugi narodi čine.

S poštovanjem

Predsjednik
Jure Knežević



Faksimil pisma upućenoga Hrvatskome saboru, Vlad i Predsjedniku Republike Hrvatske

"ANTIFAŠISTI" VELE, DA NISU UBIJALI

Dne 23. listopada 2001. drugovi borci - "antifašisti Istre" - izjavljuju kako se bez svake osnove blati i optužuje čestite borce, partizane za ubijanje i klanje. Namaje dobro znano kako Ivan Fumić tvrdi, da partizani nisu nikoga nevinog ubijali, osim ustaša. (Ustaše valjda nisu ljudi, nego zvjerad, čiji je odstrjel uvijek dopušten). Dok ovi iz Istre grlato kriče da se partizane krivo i lažno optužuje, 17. listopada javio se u "Večernjaku" dopisnik iz Ljubljane, novinar Vlado Zagorac, koji piše članak pod naslovom "Tisuću hrvatskih domobrana ubijeno kod Radovljice":

"Nekoliko stotina, a vjerojatno i više od tisuću, Hrvata i banatskih Nijemaca žrtve su masovnih ubojstava počinjenih sredinom svibnja 1945. godine u slovenskom mjestu Radovljici. Okružno državno tužiteljstvo u Kranju jučer je pokrenulo istragu o masovnoj grobnici otkrivenoj na lokaciji Lancovo, stotinjak metara udaljenoj od

Piše:

Kaja PEREKOVIC

središta Radovljice. Iako javnost o toj grobnići dosad nije ništa znala, mještani Radovljice su svake godine na Dan mrtvih organizirali komemoraciju za više od tisuću žrtava, među kojima je bilo mnogo žena i djece, čija su tijela pokopana na mjestu koje mještani zovu Pod gradom. Mila Župan (93) je s prozora svoje kuće u neposrednoj blizini željezničkog kolodvora vidjela što se događalo od 15. do 17. svibnja 1945. godine, kada su stizali prvi vlakovi iz Klagenfurta i Villacha s ratnim zarobljenicima koje su savezničke vlasti vraćale jugoslavenskim vlastima. Iz Radovljice su išli pješice do ravnice gdje su ubijeni. Pretpostavlja se da su u transportima koji su dolazili do Radovljice bili uglavnom hrvatski domobrani i banatski Nijemci. Na temelju prikupljenih građe na tom je mjestu pokopano nekoliko stotina žrtava, smatra povjesničar i predsjednik komisije Jože Dežman.

Vjeruje se da je u tom dijelu Slovenije još nekoliko takvih masovnih grobница, uglavnom u okolini Kamnika i Crnogroba, a radi njihova otkrivanja predsjednik slovenskog parlamenta Borut Pahor na razgovor je pozvao članove vladine komisije za evidentiranje prikrivenih grobišta."

temelju prikupljene građe na tomje mjestu pokopano nekoliko stotina žrtava, smatra povjesničar i predsjednik komisije Jože Dežman. Vjeruje se daje u tom dijelu Slovenije još nekoliko takvih masovnih grobница, uglavnom u okolini Kamnika i Crnogroba, a radi njihova otkrivanja predsjednik slovenskog parlamenta Borut Pahor na razgovor je pozvao članove vladine komisije za evidentiranje prikrivenih grobišta."

Pitani, što radi Državno odvjetništvo? Zašto ne počne istraživati odgovornost partizana za zlodjela nad nevinim ubijenim civilima i razoružanim vojnicima po završetku rata 1945.? HDPZ je podnio kaznenu prijavu, radi utvrđivanja odgovornosti za zločin kod Maribora. Iskopani kosturi su dokaz, a počinitelj i poticatelj se mora pozvati na odgovornost. To zahtjeva pravda i povijest.

U SLOVENIJI OTKRIVENA NOVA MASOVNA GROBница

Tisuću hrvatskih domobrana ubijeno kod Radovljice

LJUBLJANA Vlado Zagorac

Nekoliko stotina, a vjerojatno i više od tisuću, Hrvata i banatskih Nijemaca žrtve su masovnih ubojstava počinjenih sredinom svibnja 1945. godine u slovenskom mjestu Radovljici. Okružno državno tužiteljstvo u Kranju jučer je pokrenulo istragu o masovnoj grobnići otkrivenoj na lokaciji Lancovo, stotinjak metara udaljenoj od središta Radovljice.

Iako javnost o toj grobnići dosad nije ništa znala, mještani Radovljice su, svake godine na Dan mrtvih, organizirali komemoraciju za više od tisuću žrtava, među kojima je bilo mnogo žena i djece, čija su tijela pokopana na mjestu koje mještani zovu Pod gradom. Mila Župan (93) je s prozora svoje kuće u neposrednoj blizini željezničkog kolodvora vidjela što se događalo od 15. do 17. svibnja 1945. godine,

kada su stizali prvi vlakovi iz Klagenfurta i Villacha s ratnim zarobljenicima koje su savezničke vlasti vraćale jugoslavenskim vlastima. Iz Radovljice su išli pješice do ravnice gdje su ubijeni.

Pretpostavlja se da su u transportima koji su dolazili do Radovljice bili uglavnom hrvatski domobrani i banatski Nijemci. Na temelju prikupljenih građe na tom je mjestu pokopano nekoliko stotina žrtava, smatra povjesničar i predsjednik komisije Jože Dežman.

Vjeruje se da je u tom dijelu Slovenije još nekoliko takvih masovnih grobница, uglavnom u okolini Kamnika i Crnogroba, a radi njihova otkrivanja predsjednik slovenskog parlamenta Borut Pahor na razgovor je pozvao članove vladine komisije za evidentiranje prikrivenih grobišta.

Ankica Kale

Đoviđenja

Sve je bilo isto

krizanteme

svijeće

*ta posljednja milost u tiranskom dvoru,
ko'navlaka meka što noža blaži
utjehuje crnom rasipala horu.*

*Muklo kad je palo krvavo raspelo,
kad grcajuć
šutnju otimasmo plaču*

*zvonila su zvona posljednje opijelo
s patnika su jednog uklaniali draču.*

Sve je bilo isto

mir se k zemlji sliježe

s vrh pokrova mrka

već je pala sjena,

u očaju grlim neka davna ljeta,

tek umjesto zbogom

šapćem

dovidjenja.

"FAŠISTI SU NAS TUKLI NA STUPOVIMA SRAMA"

Podnaslov je to u Večernjem listu od 7. listopada 2001. opširnog članka Zvonimira Despota. Glavni su mu sugovornici Boris Baraba i Josip Bašić Bepo, koji govore što su sve okupatori Talijani radili pučanstvu na otoku Molatu. Svaki je logor i oduzimanje slobode čovjeku. Zločin za osudu. Ali mi upada u oči njegova izjava da su se oni tamo mogli slobodno kretati. Sami su organizirali svoj logoraški život. Iz nacrta vidljivo je da su imali uređene barake - spa-vaonice, umivaonike, menzu, kuhinju, pravoniku rublja, itd. Govore o oskudnoj hrani i umiranju od gladi - to je strašno, ali to je, nažalost, slika svakog logora koji je postojao, da se pokori sloboda čovjeka i provodi nasilje nad nedužnjima.

Shvaćam ogorčenost ovih ljudi koji su stjerani u logore, jer su se opirali okupaciji. Nije moguće da su baš svi oni bili komu-

nešto kaže Talijanima. Živih nas nema više puno, a ni nama koji još hodamo nije puno preostalo, ali još smo optimisti i vjerujemo da ćemo napokon nešto uspjeti..."

Dalje u članku piše u svezi s odštetom: "Neumorni zagrebački istraživač i bivši 'Večernjak' novinar, dr. Josip Grbelja, izračunao je kolika bi trebala biti odšteta za Murterane koji su 1942. i 1943. bili internirani na Molatu. Njegova se računica temelji na vrijednosti starojugoslavenskog dinara nakon 1939., kadaje jedan dinar vrijedio otprilike koliko i jedna njemačka marka. Tako bi svaki internirac, bez obzira na to koliko je bio zatvoren, trebao dobiti najmanje 50.000,00 DEM. Ta bi svota rasla prema dužini 'staža' u logoru, pa za one koji su bili najdulje internirani, ona bi bila veća od 200.000,00 DEM. Dodatnu bi odštetu trebali dobiti oni koji nisu bili samo internirani u logore, nego su bili i na prisilnom radu, kao sto je slučaj s Molačanima Josipom Bašićem Bepom i Ivom Stamanćem, koji su više od pola godine prisilno radili u Italiji. Oni bi prema računici dr. Grbelje za svaki dan prisilnoga rada trebali dobiti 50 maraka. Zna se da je među živima još oko 700 bivših logoraša. Ako bi svaki od njih dobio u prosjeku 100.000 njemačkih

maraka, to znači da bi Italija njima trebala isplatiti sedamdeset milijuna maraka! A ta je vrijednost usporediva s 35 milijuna dolara koliko će Hrvatska isplaćivati za optantsku imovinu."

Treba shvatiti ove ljude koji su bili internirani u logore u vrijeme tuđinske vlasti. Opravданo trebaju tražiti, ako je nisu dobili od bivše komunističke vlasti, koja je sigurno iskoristila i ove ljude za ratnu odštetu, a njima dala mrvice. U nezavidnom smo položaju i mi, bivši politički zatvorenici, koji smo pristali na simboličnu naknadu od 15 DEM po danu, da nam ova Vlada uskraćuje novce i zalagaj naše muke odgađa da mi umremo i tako ostanemo bez svoje pravedne isplate - naknade za robiju.

Kaja PEREKOVIĆ

NEKE NETOČNOSTI U SVEZI SA SUDBINOM HRVATSKIH SVEUČILIŠTARKI

Sa zadovoljstvom sam pročitala prvi dio opisa povlačenja nas, bivših hrvatskih sveučilištarki. Hvala prijatelju Nenadu Pliveljcu da se prihvatio tog posla - pa makar nakon 56 godina. Poglavlje koje je objavljenom tekstu dodatano iz knjige "Bleiburška tragedija hrvatskog naroda", neistinito je. Sve smo se mi sveučilištarkice povlačile u jednoj jedinoj skupini. Noć prije povlačenja, sve studentice koje su se trebale povući (dobile smo liste iz Stožera), bile su obaviještene.

Svatko se slobodno odlučivao o svojoj sudbini. Mi, koje smo odlučile oticiti, sastale smo se u Sveučilištnom stožeru 6. svibnja. Tu smo se organizirale i vrlo uredno i mirno, svaka sa svojim tužnim mislima, otisle na Stari kolodvor. Iz Stožera smo pošle u četiri sata popodne. Vodila nas je Edita Benda. Kako sam ja u to doba živjela u jednom stanu u Ilici 16, sjoš nekoliko kolegica (stan je pripadao Stožeru), mogla sam izbjegnuti da se događalo, pogotovu jer sam bila među onima koje smo noć prije obavještavale ostale kolegice o povlačenju. Dakle, nemoguće je da je formirana neka druga skupina od 40 osoba, a koja bi išla nekim drugim putem, stigla do Maribora, gdje bi te kolegice bile silovane i bačene u rijeku. Ne kažem da nije bilo drugih djevojaka nad kojima je bilo učinjeno nasilje, ali svakako nismo bile mi - valja reći istinu - ondašnje sveučilištarkice.

U svezi s tim, ja sam svojedobno poslala uredniku Hrvatske revije, prof. Nikoliću, pismo koje je bilo objavljeno u Reviji, sv. 4/1977, str. 653.-654, pod naslovom "Ispravak pogrešnog navoda u knjizi Bleiburška tragedija, str. 211 o tobožnjem silovanju hrvatskih sveučilištarki". Molim Vas, da u sljedećem broju Vašega cijenjenog glasila ovaj moj komentar uvrstite.

Marija Gaj
1426 Cramer 1746/PBD
Buenos Aires, Argentina



nisti, ali je sigurno istina da nisu željeli i prihvaćali okupaciju svoje zemlje i rodnog ognjišta. Shvaćam opravdanost njihovih zahtjeva, da im prema međunarodnom pravu bude plaćena odšteta za te teške dane. Međutim, upada u oči koliku odštetu oni očekuju pojedinačno, po svakom danu: "Ovo što mi tražimo, uspjeli su preko svojih vlasti isposlovati Česi i Poljaci. Mi smo svojima pisali, ne znam koliko puta, i kome sve ne. Ostalo je samo na obećanjima. Meni je sve to dojadio. Što da više radim? Ja sam odgovoran čovjek, pa bi nam barem nešto mogli odgovoriti. Pisali smo Predsjedniku Mesiću tri puta, ali od njega do danas nismo dobili nikakav odgovor. Meni je to već dosadilo. Možda će se nakon ovog teksta netko konačno za nas zauzeti, možda ministar Picula, što bi trebao da ipak

PROSLOST-SADASNJOST-BUDUĆNOST (II.)

Opasnosti od globalizacije i balkanskih saveza

Čitatelje bih podsjetio na moj članak pod gornjim naslovom, objavljen u svibanjskom broju, u kojem sam pokušao predvidjeti postupke SAD-a u odnosu na geopolitičke prostore koji se nazivaju nama tako mrskim imenom Balkan, te na politiku ove velesile ili, kako je neki nazivaju, "svjetskog policajca" u određivanju budućnosti na ovim zemljopisnim i geopolitičkim prostorima. U tom tekstu propustio sam navesti odlučne činjenice koje potkrjepljuju tezu o sveopćoj kontroli te države, koja po okončanju II. svjetskog rata nije napravila pogrešku koju je učinila svršetkom I. svjetskog rata, kad je svoje vojne potencijale povukla i otišla iz Europe.

Tiha okupacija

Naprotiv, nakon pobjede nad silama Osovine, SAD-e ne samo da ne povlači svoje vojne potencijale, već ih jača i dovodi nove pomorske, zračne i kopnene snage u Europu, na Bliski, Srednji i Daleki Istok. Stvaranjem "vojnih baza" potihi okupira Njemačku, Italiju, Španjolsku, Grčku, Tursku, Veliku Britaniju kao i dio Francuske, Australije, Kanade pa čak i Antarktiku. Naposljetku, putem satelita osigurava globalni nadzor svega i svačega što se događa na ozemlju i ispod zemlje unutar svih država. Takovim postupkom stvara podlogu osiguranja provedbe budućih strateških ciljeva, koje u početku determiniraju strahom od komunističke svjetske revolucije i sličnih opasnosti, o kojima su doista buncale razne komunističke vođe. Pažljivo razmještenim vojnim bazama diljem cijele kugle zemaljske, okružili su na trajan način zemljeiza "željezne zavjese", osiguravši istodobno potpunu vojnu dominaciju i u zemljama tzv. "slobodnog svijeta". Ključevi za sprječavanje nepredvidivih situacija sada su čvrsto u rukama

Piše:

Mirsad BAKŠIĆ

pobjednika u II. svjetskom ratu, SAD-a. Djelomičnom metamorfozom, takvu-u biti okupacijsku-politiku, nazivaju imenima raznih sigurnosnih paktova, nominiranjem, ovisno geografskim određenjima. Kasnije će takvi savezi biti objedinjeni (čitaj: globalizirani), i stavljeni pod jedinstveno zapovjedištvo današnjeg NATO pakta, u kojem sudjeluju gotovo svi saveznici SAD-a. Međutim, ključno je da odlučujući riječ o pokretanju ove vojne mašinerije imaju samo Amerikanci. Ostale zemlje pripadnice ovog pakta politički su, pa donekle i vojno, samo statisti, koji su dužni plaćati svu ovu silnu američku vojnu mašineriju koja je jamac njihove sigurnosti. Ovakvom strategijom postiže se više ciljeva: potpuna dominacija i kontrola SAD-a nad političko-strateškim ciljevima, bilo vojnim bilo ekonomskim sistemima, kako demokratskih, tako i nedemokratskih poredaka raznih zemalja, jer upravo saveznici financiraju i održavaju novu ratnu proizvodnju u zamjenu zajamstvo sigurnosti. Na taj je način američki kapital potpuno oslobođen ekonomskih spona, pa slobodno cirkulira i stvara tzv. "novi poredak", koji znači dominaciju američke ekonomije, uz istodobno slabljenje ekonomskih položaja saveznika, time i njihova utjecaja. Dominacija se provodi i nametanjem američke kulturne ekspanzije i naposljetku prihvatanjem američko-engleskog jezika, kao jezika globalne konverzacije. Ponekad, kad se trebaju opravdati provedbeni ciljevi, uključuju se i ostali pripadnici NATO-pakta u operacije, s isključivim ciljem postizanja raspodjele eventualne krivnje u slučaju promašaja ili postizanja tzv. podijeljene

krivnje, kad se radi o otvorenom napadu na suverenitet neke od država. Kod saveznika, pa čak i Britanaca, stvaraju iluziju da su kao neka vojna sila o nečem pitaju, a pitaju se isto koliko se pitam i ja, što se pogotovo odnosi na Njemačku koja, osim što još uvijek sve to debelo plaća, svoje kompleksne krivnje iz II. svjetskog rata, sada liječi na drugi način, javnim izražavanjem mržnje, ovaj put prema pripadnicima islama. Što se može, očigledno misle da se "klin klinom izbjija". Zaokružujući vojno državeiza "željezne zavjese", od doista prijeteće opasnosti Zapadu, posebno od SSSR-a, pri nuđujući ga na utru kojaje unaprijed izgubljena, stvaranjem sve jačih i složenijih sistema naoružavanja u čemu zemlje socijalističkog lagera, uslijed neandertalske tehnike i zaostalosti, nisu mogle takav ekonomski izdatak slijediti, smislili su najuspješniji recept za ekonomsko kolabiranje svih zemalja socijalističkog lagera. U tom smjeru, tobože radi održanja razine životnog standarda u zemljama socijalističkog lagera, dodatno je osmišljen program pružanja ekonomске pomoći, putem kreditiranja. Opet udruživanjem banaka "slobodnog svijeta", naravno pod nadzorom SAD-a, koje će nazvati Međunarodni monetarni fond. Cilj ovog famoznog Fonda nuđenje je kredita zemljama socijalističkog lagera uz stravične zelenaska kamate, u punoj spoznaji da dužnik nije u stanju vratiti u kratkim rokovima takve kredite, i na taj način stvaraju ekonomsku ovisnost tih zemalja, time i podlogu zanjihovpotpuni ekonomski krah i pad u neizbjježnu insolventnost. Tada se primjenjuje nova metoda, koja se svodi na to, da prolongiranjem plaćanja duhova, diktiraju prihvatanje provedbe točno određenih američkih političkih ciljeva, usmjerenih na rušenje tih režima, što smatram opravda-

nim, kad se tiče samih tih režima. Tako, dugotrajnim, svjesno programiranim procesom, polako ali sigurno, određuju kraj i potpuni raspad svih zemalja pripadnica nazovi komunističkog svijeta. Za potrebe provedbe svojih ciljeva, posred stvaranja ekonomske ovisnosti, koriste vodeće intelektualce tih zemalja, ljudi odvažne i spremne da ustanu protiv režima u kojima ne postoji elementarno poštivanje ljudskih prava i sloboda, osobe koje obično krivo nazivaju "disidentima", iako to najčešće nisu bili pripadnici komunističke partije, već osobe izvan partije, nezadovoljne i gnjevne stanjem u svojim zemaljama, koje koriste kao sredstvo za stvaranje intelektualne podloge za postizanje davno zacrtanih ciljeva, rušenja komunizma. Što se pak tiče dijela partijskih struktura, njih vezuju u taj program vrlo jednostavnim načinom, raznim korupcionaškim postupcima. No, da bi akcelerirali njih kao konkurencoj etabliranim komunističkim strukturama, navode ih na borbu među partijskim drugovima, tobože usmjerenu na gnjevi kritiku nad neuspjehom njihovih sudrugova iz vodećih partijskih struktura. Pri provedbi ovog načina sukoba služe se metodama čiji je raster raskošan. Istaknute intelektualce pozivaju na predavanja po raznim sveučilištima i fakultetima u Americi, da održavaju simpozije diljem tzv. "slobodnog svijeta", s točno programiranim političkim ciljem koji će ovi intelektualci potpuno nesvesno sprovesti. Općarani pravima, slobodama i demokracijom toga po njima "slobodnog svijeta", pišući o svim prednostima koje objektivno doista i postoje kad se uspostreduju s komunizmom iz kojeg dolaze, govoreći o stvarnim prednostima njima predočene demokracije, stvaraju i oni intelektualnu podlogu za rušenje i pad komunističkih režima. Unatoč njihova golemog doprinosa rušenju komunističkog režima i izlaganja zbiljskim opasnostima, u trenutku kada se očekivalo da će padom komunističkih režima u kojima su djelovali i čemu su neosporno dop-

rinjeli, zauzeti vodeća mjesta u srušenim komunističkim državama, bit će ostavljeni i izigrani od onih istih koji su financirali i sponzorirali takav njihov rad. Nažalost, događa se upravo suprotno. Ta intelektualna elita odbačena je i, što je još bolnije i po njih i nas, vodeću ulogu u navodno srušenom komunističkom režimu ponovno su povjerili onim istim ljudima koji su svojom posvemašnjom intelektualnom inferiornošću, političkom ljugavošću etabriranu i institucionaliziranu negativnom selekcijom, bili na čelu propalih režima. Naravno da su sve obavještajne službe znale za sve te činjenice i bile dobro upoznate s njihovim biografijama i moralno nakaradnim, gramzljivim novčanim prohtjevima i egoističkim potrebama, kao i potpunom intelektualnom inferiornošću i nesposobnosti da se brinu za promicanje općeg dobra svojih naroda. Umjesto da takve ljudi odbacuju, kako je to i bilaplebiscitano izražena volja svih naroda "bivših" komunističkih zemalja, ponovno etabriraju isti vrijednosni sustav negativne selekcije, te postavljaju iste ljudi na vodeća mjesta, voden pragmatičnim razlozima, da upravo njihova nesposobnost, gramzljivost, egoizam te razvijeni nagon za pljačkom, prijevarom i otimanjem tuđeg, jamče potpunu poslušnost i ovisnost o američkoj zacrtanoj politici. Takvu poslušnost od stvarnih rušitelja komunizma nisu mogli očekivati, jer je i američkim sveznadarima sinulo i doprlo do svijesti, da s ljudima koji su za svoju sudbinu izabrali borbu protiv komunističkog režima i poredka radi postizanja općeg dobra, ne će moći upravljati, kao što su spoznali i to, da s tim ljudima nemaju izgleda provoditi onu politiku koju će kasnije nazvati "novi ekonomski poredak". To je bio stvarni razlog za odbacivanje boraca protiv komunizma i onih koji nisu pripadali partijskim redovima.

Novi svjetski poredak

Novi ekonomski poredak, što je eufemizam za potpunu dominaciju američkog kapitala u svakom kutku svijeta, a time i političkog diktata i potpune dominacije, tada je zaključio da mu ovako strukturirani i općem dobru okrenuti ljudi nisu potrebni. Pokazat će se nedugo nakon uspostave novih država, oslobođenih od komunizma, ali ne i od komunista, da je tada učinjena culpa in eligendo (pogrješka u izboru), gruba i najveća pogreška globalne politike, težak strateški promašaj planera novoga poretka i globalizacije, jer će upravo ove strukture postati najvećom preprekom provedbi politike koju sada nazivaju globalizacijom. O čemu se tu zapravo radi? U čemu se sastoji previd, postat će jasnije kad promotrite i pažljivo analizirate što sve sada poduzimaju planeri novog poredka, uvidjevši svoju krupnu zabludu u nastojanju da eliminiraju s vlasti u novostvorenim državama one koje su do jučer podržavali. Ponovno su u igri razne političke i ekonomske doskočice, koje se svode na razne zabrane prijama u ekonomske zajednice ili neprestana odgadanja obećanog ulaska u te zajednice, pa sve do otvorenih odbijanja financiranja bilo kakvih projekata od kapitalne važnosti uz odbijanje prolongiranja kreditnih obveza, pa čak do odbijanja bilo kakvog kreditiranja, uz nametanje raznih uvjeta koji se obično reflektiraju u zoni smanjenja finansijske sposobnosti građana. Tako žele postići nezadovoljstvo kod birača, kako bi se postigao odlazak s vlasti, ovaj put upravo one garniture, koju su koliko do jučer silno podržavali. Upravo tako postupaju sada u Hrvatskoj, kao što su radili i prednicima današnje vlasti, jer su mislili i nadali se, da će odlaskom onih ranijih postići s ovim sadašnjim planirane ciljeve dominacije. No, ubrzo su spoznali, da to ne ide ni s ovom strukturu, uslijed svih razloga koji se mogu sublimirati od nesposobnosti, nekompetentnosti, nedostatka hrabrosti, plutanja u beskonačnim lažima neostva-

rih običanja, pa do onog bitno, kolokvijalno rečeno, sukoba dva monetarna sustava, onog nazovi legitimnog kojeg zastupa spomenuti Fond i Europska unija i drugoga, ilegalnoga monetarnog sistema, čiji su nositelji od reda raniji komunisti koji su naučili poslovati isključivo po pravilima mafijaške omerte i stjecanju dobra izigravanjem propisa, iznošenjem i pranjem novca, kao i prodajom, kako vole reći, "obiteljskog srebra", kojeg usput rečeno, nikada nisu niti im-

li, ukoliko ga nisu nekom drpili. Naravno da novi poredak ne želi povratak garniture koja im nije bila po volji iz brojnih razloga, no spoznali su da se s bivšim ili reformiranim komunistima, ma kakav sada politički predznak sebi prisili, naprsto neće, niti mogu, postići ono što nazivaju globalizacijom. Koju i kakvu alternativu ijednima i drugima smjeraju suprotstaviti, teško je predvidjeti, no na biračima je da svojim glasom izaberu one koji nisu isključivo zastupnici svojih egoističnih interesa. Stoga se u Hrvatskoj ukazuje potreba za ljudskim potencijalima, koji se mogu dostići ili istinskom katarzom prednika ove vlasti, odbacivanjem balasta kompromitiranih ljudi ili pak poći s ljudima neokrnjenoga mo-

ralnog i svakog drugog digniteta, koji će raditi u ime i za opće dobro, ali sve to putem izbornog zakona koji će omogućiti glasovanje za osobe, a ne za liste stranaka. Kad su predstavnici globalizacijskih ciljeva spoznali dubinu svoje pogreške, pokušavaju je rješavati potpuno krivom metodom, stvaranja nekih pseudobalkanskih saveza radi lakšeg provođenja svojih dominantnih ciljeva, koji bi, ako se ostvare, Hrvatsku doista vratili u ponovnu inferiornu poziciju, iz koje se uz ogromne fizičke i materijalne žrtve jedva iskoprcala. Pojedinosti o sukobu spomenutih monetarnih sistema, te način suprotstavljanja uguravanju u zajednice koje ne mogu donijeti dobro Hrvatskoj, u čemu odlučujuću ulogu imaju takozvane multinacionalne kompanije, odreda pod kontrolom američke finansijske oligarhije, nastojat će obraditi i objasniti u sljedećem nastavku.

Tomislav Pećarina

PUTOVANJE

*Kolodvor buči - vašar prolaznika.
Miješaju se parfem i grubi smrad duhana.
Krzno zabilješti uz pohabani kaput,
perzijaner uz produkciju lana.
Pečatom istim život sve označi,
kolodvor sve ljude kobno izjednači.*

*Široka pogleda prolazim halom,
oči grozničavo poput reflektora blude.
Umiju pogledom sve kovčege i stvari,
produ strašcu traženja sve ljude.*

*Igle, uz izlaz na vanjske perone
nasmijana stoji tvoja draga slika.
I već u duši kroz maštanje i sanje
započinje naše putovanje.*

*Putujemo u vagonu pozlaćene boje,
gradovi na staklo lijepe makete.
Zagrijem, sretni kroz prozor gledamo
telegrafske stupove kako lete.
Putovanju našem nema kraja:
sve su postaje - Doživljaj raja.*

*Točkovi škripe, vagoni klize
... Sisak, viknu konduktér.
U onoj gužvi s nabuhlirn očima
učini mi se kao zvijer.
Jer vlak odnese i Tebe i sanje
i - završi se «putovanje».*

1949.

Višnja Sever

Vraćam se uvijek... (Supatnicima KPD-a Požega)

*Vraćam se uvijek
k vama sestre
u patnji,
u pratnji
svih onih
kojih više nema.
i Iako možda život
novejade spremá,
dignirno glavu
prema vedrom nebú.
Slomiti se ne da-
koji snagu nosí,
koji zlu prkosí,
gdje se otrov toči...
Naprijed onaj kročí
koga ljubav tjerá,
koga krijepi vjera.*

PISMA IZ ISTRE

Ča je naše, a ča je... njihovo?

Ma ste vidili vi to? Koja frka, strka zbrka! Radi tega čaje ono bija reka Berlusconi. Daje zapadna civilizacija superiornija ud islamske. Pak se svi ograđuju, osuđuju, iščuduju! Skandal...kako je to smije reći...političar ne srni biti iskren, nego diplomata, i tako dalje.

Pa, da! Kako naši domaći političari. Koji su to diplomati! Ni čila hrpa upornih novinari, ni čile bujice direktnih, provokativnih, unakrsnih pitanja hi ne moru zbuniti i natirati da daju iskrene, poštene odgovore. Ste čuli samo Ručana kako je odgovara na pitanje zašto Jane/ima daje skoro čili Piranski zaliv. Da je to u interesu Hrvatske!? Jer ako njin to ne damo, da će za nas biti još gore!? Kako to gore, zašto to gore, koliko to gore, pitaj boga, samo ne Računa! Uostalen to su bezobrazna, nediplomatska pitanja. I ča se to vas zapravo tiče? Čaje to možda vaše? Molin! Ča ste rekli? Daje to naše, jer da smo se mi za Hrvatsku borili i da ki sad to ima pravo prodavati, preprodavati, rasprodavati, poklanjati L.blablabla...! Ala su, finite s tin stupidecami, vas molin! Ki van je krov ča ste trubasti pak ne razumite diplomatski jezik političara! Kad van je, uostalen, niki ud njih ništo konkretno, opipljivo, obeća? Franjo? Ma dajte, vas, molin! On je lipo bija reka:"Imamo Hrvatsku kakvu si samo želimo!" I to je to! Pa, da! A, ne! Ne, ne! Nemojte govoriti da vas je zajeba! To ča ste vi mislili da "...IMATE Hrvatsku kakvu si sami ŽELITE..." to je vaš problem! Jer, čaje to zapravo Hrvatka? Hrvatski ljudi, hrvatska zemlja, hrvatsko more, hrvatska narodna bogatstva! Ona bivša vlast je sve to bila počela prodavati, a ova sadašnja će to do kraja rasprodati, ali, tješite se dragi moji Hrvati i Hrvatice, kad sve rasprodaju, ni oni neće imati Hrvatku! Ča ste rekli? Da će hrvatska vlast požderati Hrvatku? Pa ni naša vlast gladna, vero ni! Ste vidili kako se naši političari skromno ijeftino hrane? Ručak u saborskoj menzi je samo 10 kuna! Duplo manje nego u studentskoj! a za one koji imaju plaće i do 14.000,00 kunatoje stvarno skroman izdatak!!!

Ča ste rekli? Da li to vlast rasprodaje Hrvatku da bi sebi mogla nabijati bezobrazne plaće i mirovine!? Ma vi ste bezobrazni! Sram vas bilo. Kakova su van to...nediplomatska pitanja!?

Kako se trenira strogoća?

Zbate unu o grofu i seljaku? To nije još moj did povida i da je to bija istinit događaj. Inšoma daje grof, konte, ima lovačkega breka. Pak se je seljaku požalija da mu jako slabo jide i to samo čisto meso. -"Dajte ga vi meni gospodine samo na petnajst dan, pak ćete viditi da će i ripuj isti!"

- "Ma dajte, ne povidaj mi štipidece! Ako to uspiješ, ču ti dati junicu!"

Dogovorje pa, konte je da breka seljaku, a on š njin...pod badanj!

Tri dana gaje tako drža prezjisti i piti. A kad bi brek počea lajati i tuliti, bi ga zvuka spod badnja i...zo po njen s palicom da se je sve prašilo. I tako još tri dana. Pak jopet kad bi brek zatulja...udri po njemu. Kad mu je nakon svega hitija pod badanj kus ripe, brižan brek je zgrabija ripu i u slast pojija. Pakje tako ud zaprepaštenoga grofa junicu zaradija.

E, a kak sanja tek svojega mačka sredija!

Nabavija san ja kanarinca. Lipega, žu-tega! a uni moj prokleti mačak je stalno vreba kako bi ga zaskočija i pojoja. Pak san ga u kupatilo vrga i gajbu na klin zavisija. Kako mi se je to dogodilo da san zabija kupatilo zaprili ne znan. Ma čujen ja niki kunfužion...frrr...frrr...frrr! Moj žutu kanarinac je u smrtnoj opasnosti!!! Aj kad san zgrabija metlu! Maja san mlatija po njen kako po vrići. Nakon oblaka perja, po kupatilu je letija oblak dlakah. Inšoma, uni lini, debeli mačakje u očajanju izvejavapravi podvig. Priskoči)a je jeno 3-4 metra na drvarnicu, nikad prije i nikad poslije to nije učinjia! Ču ti benja dati, gnjusjedan mačji! A rezultat? He, he! I dan-danas kad una mačja baraba vidi metlu, panično zbrise iz hiže van!!! Tako je to z životinjami. A ljude je teže dresirati, veroja. Povidajutako daje jedan turski vezir nemilosrdno dera narod z porezima. Pak je svoje satrape pita: "Kako se narod ponaša?"

-"Narod stenje, plače, jauče!" Paknjinje još veće namete natovarija.

-"Kako se narod ponaša?" -jopet je satrape pita

-"Narod seje ušutija, veliki veziru!"

-"Popuštajmo, popuštajmo." - reka je prestašeno vezir. Ča san s tin stija reći? A niš posebno, samo da ljudi...nisu životinje. A svaka sličnost s aktualnom situacijom je...slučajna!

O srdelami i oradami

I? Ste dobili pismo z bilin prahom? Niste! Pa da! Ne more svaka šuša dobiti terorističko pismo! Ali ako želite izajati iz anonimnosti pojavit se na novinah eli na televiziji, sami sebi lipo pošaljite pismo! U koje sipnete malo finega cukra, soli eli borotalka. Pa ste vidili kako je Dino Debeljuh, IDS-ov zastupnik skrenja pozornost na se!

E, ali ja stvarno primam teroristička pisma, vero da! Prid niki dan san primija jeno takovo pismo i kad san ga otvorija, zajno su mi se pojavili simptomi bjesnoće! Ma koja inkubacija, vas molin, čin san ga pročita, san podivlja! Vero san! Ali pismo ni došlo iz Afganistana, nego iz poreznega ureda! DA moran platiti porez na plovilo! Ma koji porez, koje plovilo, je.em van mater birokratsku! Tu barku san proda pridjeno pet lit i već dva puta san njin nosija fotokopiju kupo-predajnega ugovora! I kako da čovik ne pobisni! Da se to više neće dogoditi su mi rekli već po treći put!

A drugo terorističko pismo mijje *izazva* lo muku i grčeve u štumigu, veroje! Iz Afganistana? Pakistana? Irana? Ma vraga. Iz pošte!!! Kad san pročita račun, iznos, valje slabo mi je došlo! Aj, šajeta da bi njin u poštu hitila! Ma kojih par postotaka! Mača pizdite mater van vašu švapsku i poštarsku! Dojče telekom! Da će pojefitiniti impulsi, ste govorili. Da će međuzupanijski razgovori biti jeftini kako i lokalni. Pa da! To je otprilike isto kad bi ribari objavili da će orade biti jeftine kako i srdele. Pak i orade i srdele budu po 50 kunah kilo!!! Ma dajte, vas molin!

Alija san si nabavija mobitel, vero san! Doduše, moram priznati da ga jeno desetak dan nišan nanke pogleda. San čeka da mi kćer najde malo vrimena da mi objasni kako se s tin čudon barata. Ijeno tri puta mijje sve ponovila, maja sanjedva zapamtija kako na poziv odgovoriti i kako nikoga nazvati. Da, i koliko ur je i to san naučija pritisnuti. Itako san gajajedan dan uza u torbicu i poša u grad. I u butigi...čujen ja niki sviri američku himnu! Ma ki to sviri? I uporno ponavlja! Kad san izaša iz butige...jopet američka himna! A da! Moj mobitel! "Halo tata! Kako ti se sviđa novi pozivni znak?" S vragon mala i ti i ta škatula! I da mi nisi više prčkala po mobitelu!

Vaš Blaž PILJUH

NA SPOMEN MARIBORSKIM MUČENICIMA

Već treću godinu održava se misa na spomen Hrvatima pobijenima u Mariboru i okolini u svibnju 1945. Ovoga puta bio je samo crkveni obred, koji je predvodio p. Valentin Miklobušec, ravnatelj Hrvatske katoličke misije u Mariboru, koji je i pozvao na sudjelovanje, izražavajući nadu da će ovakvo odavanje počasti nevinim žrtvama postati tradicija, te da će se održavati predposljednje listopadske nedjelje.

Pozivu se odazvala *udruga Apel*, predvođena gospodom Zdenkom Farkaš, koja je organizirala dva besplatna autobusa i pjevački zbor *Baščina*, te Hrvatska vojska. Hrvatsko društvo političkih zatvorenika se, po običaju, odazvalo i ovoga puta pozivu, te je zajedno s udrugom *Apel* sudjelo-

Piše:

Jure KNEZOVIĆ

valo u programu "Spomendan za Hrvate pobijene u Mariboru 1945." Slaveći Gospodina, *Baščina* je blago i skladno sudjelovala pjesmom na misi i na skupnom grobu 1179 bezimenih žrtava.

Propovijed ravnatelja HKM Maribor

Nakon polaganja vjenaca i paljenja svjeća, na grobuje spomen na naše mrtve počeo *Lijepom našom* i recitacijom pjesme našega člana Mate Marčinka "Bleiburg

1990.", a uslijedila je Služba riječi i još nekoliko recitacija, nakon čega je pater Miklobušec održao sljedeći govor:

Draga braćo i sestre!

Stojimo oko bezimena groba. Nema na njemu ni godine smrti ni ukopa. Takav je podignut u ljeto 1999., a u nj su sahranjeni posmrtni ostaci 1179-orice mučenika. Tisu posmrtni ostatci, kao slučajno, nađeni u proljeće te iste godine kod iskapanja terena za veliku cestovnu obilaznicu kojom smo i mi sada došli. Tisu posmrtni ostatci u ljeto iste godine ukopani u ovaj grob. Budući da se ne zna nijedno ime ukopanih, grob je bezimen. Međutim, znamo da nema bezimena čovjeka, pa onda ne može biti ni bezimena groba. Zato i ovaj grob ima ime: Mariborski mučenici.

Tisuću sto sedamdeset i devet ovdje ukopanih kostura, bilo je slučajno otkriće samo za neupućene, ili za tobože neupućene. Bohova i Tezno od poratnih dana mjeseca svibnja i lipnja 1945. do danaspamte strahote od kojih se ledila krv u žilama. Pamte da su majke zatvarale djecu u kuće kako ne bi slušala strašne krikove i smrtevine jauke koji su se iz protutenkovskog jarka dizali do neba. U tomjarku mržnjače, pod velom proljetne noći, gasila plamen života u tisućama ljudskih proljeća. Najprije su mitraljezi štektili, zatim su bombe praskale, a onda je zavladala smrtna tišina.

"Humana revolucija", kako je voditelj tih apokaliptičnih zbivanja kasnije nazvao ovaj rat, pokazala je pravo lice. Krvlju nevinih zalilaje šume i dolove, grabe i rovove. Krvavi osvetnički pir Titovih partiza-



Povorka na putu prema grobu



Komemoracija na grobu



Pred spomenikom

na nad razoružanom hrvatskom vojskom i pukom počeo je od trenutka podmukle engleske izdaje kod Bleiburga, a nastavio se po šumama i klancima Slovenije i Hrvatske, da bi završio negdje duboko u Srbiji.

Jedan od najkravljih zločina danima i noćima se odigravao evo tu u Bohovsko-tezenskom goždu. Zločin je bio prekriven velom šutnje gotovo pedeset godina. Na krvi pobijenih nikla je trava, na kostima su narasli borovi. Naredbodavci i izvršitelji zločina, kao i njihovi povlašteni baštinici, htjeli su mrakom šume sakriti istinu. Međutim, doslovno kao malogdje, ovdje se ispunila poslovica: "Zaklela se zemlja raju da se tajne sve saznaju!" Znala se i sazna se tajna, čije to kosti izviruju iz zemlje, čije lubanje djeca šutaju po šumi. Svi su to znali iznaju, samo ne oni koji su to najbolje znali i znaju.

Tu je mučeno ipoubijano golemo mnoštvo vojnika i civila, muškaraca i žena - uglavnom Hrvata. Zato ovaj grob nije i ne može biti bezimen. Uočimajugokomunista svi su oni bili zločinci, jer su htjeli svoju slobodnu domovinu Hrvatsku, a nisu htjeli ni bezbožni komunizam ni Jugoslaviju. Zbog te krivnje bili su lišeni svakog prava i dostojanstva, pa i groba. Zbog toga je možda i ovaj grob bezimen. Hrvatska je mladost morala biti pobijena, da bi Jugoslavija živjela, priznalo je kasnije jedan od vođa, komunist i naredbodavac zločina, velikojugoslaven - Koča Popović.

Povijest nas uči da tako čine samo oni koji su Boga zanijekali, a komunisti su ga zanijekali. A kad se Boga zaniječe, prvo će

i najteže stradati čovjek. Mržnja na Boga prelijeva se u mržnju na čovjeka, i mržnja na čovjeka prelijeva se u mržnju na Boga. Ovdje su ljudi pobijeni bez ikakva suda, bez ikakve mogućnosti obrane. Zato im pripada ime i slava mučenika.

Bohovsko - tezenski zločin još nije do kraja istražen. Šume igramoznicejoš kriju njegove stvarne dimenzije. Kad-tad svako će djelo i nedjelo doći na vidjelo. A dok se to ne zbude, nestvarno zvuče i riječi s piramide: "Mrtvim v spomin, živim v opomin". Samo puna istina podiže pravi "spomin" i djeluje kao "opomin". Bez pune istine riječi ostaju mrtve u hladnome kamenu. Tek puna istina pretvorit će ih u živi plamen koji gori u savjestima i preobrazbu stvara u srcima.

Braćo i sestre! Mi smo se i opet, treću godinu zaredom, okupili kao vjernici oko ovoga groba naše pobijene braće, da iskažemo dužno poštovanje ovima ovdje i onima po nepoznatim još jama. Potreseni smo spoznajom da su u ovom malom polju, pod ovom zelenom travom, posmrtni ostaci čak 117 9-orice pobijenih, a da ih još mnogo više čeka makar i takav civilizirani ukop. Suočeni sa złom koje se dogodilo, združimo svoja srca u molitvi. Kralja vjekova kojemu sve živi, Isusa koji je nevin za sve nas griješnike podnio muku i smrt, molimo da u slavu uskrsnuća uvede i ovu našu braću. Mi vjerujemo, da zločin nije zadnja riječ nad žrtvom, nego da Božja pravda i Božje smilovanje. Kao Kristovi učenici, molimo i za

zločince. Krist i njima nudi svoje milosrđe, poziva ih na obraćenje. On ne će smrti grješnikove, nego da se obrati i da živi.

Poštivanje mrtvih ljudskaje, kršćanska i domoljubna obveza

Pomolivši se za mrtve, nazočni, predvođeni Bašćinom, odjevali su Bože, čuvaj Hrvatsku i Zdravo, Djeko. Obavivši vjersku i rodoljubnu dužnost, rado se sjećamo svih koji su sudjelovali u otkrivanju ovog zastrašujućega prešućivanog groba. Za nas Hrvate bolno je i samo prelaženje pokraj takvih mjeseta stradanja naše subraće, a kada uspoređujemo naše žrtve sa žrtvama drugih naroda, onda je bitan odnos prema broju stanovnika. Zamislite da se u Sloveniji našlo 5% Nijemaca; to bi bila brojka od 4 milijuna. Tekje tada moguće sagledati kolika se to tamo, u maloj Sloveniji, nama tragedija dogodila... A gdje su druge žrtve diljem Hrvatske, Vojvodine i sve do Makedonije.

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika i Apel podnijeli su prijedlog Vladi Republike Hrvatske, Hrvatskomu saboru i predsjedniku Republike, da Vlada sklopi međudržavni ugovor, na temelju međunarodnoga prava, s Republikom Slovenijom o obilježavanju i skrbi za naše grobove. Od Hrvatskog sabora smo zatražili da osnuje zakladu koja bi se trebala brinuti o skrbi za hrvatske grobove u zemlji i inozemstvu, te potrebi osnivanja udruge za održavanje grobišta, koja bi imala mirotvorni i nerevanistički karakter, a koja bi okupljala članove na dragovoljnoj osnovi, te imala pravo sudjelovanja u izradi nastavnih programa, kako bi se na satovima povijesti izlagale strahote rata u kojima su Hrvati stradali. Time bi se ujedno naglašavala potreba rješavanja problema dijalogom, a ne ratovima. Također predlažemo da se omogući da na stratištu Hrvata mogu doći i počinitelji zločina, položiti vijenac i pokajati se za počinjene zločine.



ŠESTA IZBORNA SKUPŠTINA BJELOVARSKE PODRUŽNICE

U Bjelovaru je 26. listopada 2001. održana Šesta izborna skupština HDPZ Podružnice Bjelovar. Kao uzvanici iz Središnjice nazočili su Jure Knezović, predsjednik i Dragica Pelikan, članica Nadzornog odbora HDPZ. Predsjednikom Podružnice izabran je Mato Mađerić, dopredsjednicom Slavica Frajić, a tajnikom Zvonimir Žagi. U Upravnim odborima Podružnice izabrani su: Marija Šporčić, Katarina Ferenčak, Franjo Cikoš i Nikola Habrun. U prilogu objavljujemo uvodno izlaganje S. Frajić.

Uvodno izlaganje Slavice Frajić

Nisam imala namjeru ovim izlaganjem doticati se političkih pitanja, ali su me razgovori s našim članovima, bivšim političkim uznicima, potakli da se dotaknem svega onoga što naše članstvo u ovim teškim vremenima zbumjuje. Uostalom, politika se i te kako bavi nama.

Ne znamo, je li istinita legenda o pogibiji kralja Zvonimira, po kojoj je na samrti Zvonimir prokleo Hrvate zbog nesloge, ali se čini istinitom anegdota u kojoj je jedan naš političar negdje u prošlom stoljeću izjavio da biti Hrvat nije sramota, već peh. I koliko god se činilo da ove dvije priče i nemaju mnogo zajedničkoga, barem ne zbog vremena u kojem su nastale, ako promislimo, one su u ovo naše zbumujuće vrijeme i te kako značajne. Rekoh "zbumjuće vrijeme" jer smo, čini se, svi manje ili više zbumjeni, a mnogi čak i razočarani. Bili smo, naime, jedinstveni kada se stvarala hrvatska država, naša su djeca složno pohrlila kada je našu, tek propupalu Hrvatsku, valjalo braniti i obraniti od agresora, ali već tijekom rata počele su podjele u pozadini u borbi za položaje, za tvornice, za lijeva ruka - desni džep. Dijelio nas je "svijet", dijelili smo se sami. Ali svojom zdravom seljačkom pronicljivošću naš je čovjek s vremenom shvatio da ga taj "svijet" vuče za nos, da razni "ovnovi" promiču velesvjetske interese, a za naše ne mare i da va-

lja strpljivo podnosi nespretnosti, problematične postupke, propuste i neznanje raznih pripadnika ove i one vlasti.

Valja pošteno priznati, da u složenim prilikama ratnih i poratnih vremena nije bilo, a nitije sada lako oduprijeti se vječnoj ljudskoj pohlepi, podaničkom mentalitetu i strastima koje pokreće moć u vlastodržaca i njihovih pripaza. Valjda upravo stoga, nakon svakih izbora mi počinjemo sve iz početka, kao da se dosad nikada i ništa nije dobro učinilo, pa tako kao od šale mijenjamo Ustav i zakone, dijelove slobodne i izvršne vlasti koje smatraju nepodobnima, i to od vrha do dna. Ta nepodnošljiva lakoća smjena i promjena, kao i štošta drugo, naše ljude i te kako zbumjuje.

Nije da naš čovjek, a posebice onaj koji je imao hrabrosti u poganim vremenima suprotstaviti se najcrnjem boljevizmu i staljinizmu, te ponosno izdržavati dane, mjesecu i godine teške robije i robovskoga rada, nije da taj mali čovjek koji je svoj vijek proživio na rubu života, a kojega neki ubrajaju u šutljivu većinu, nije da on nije svjestan svojih ljudskih i građanskih prava, već mu je tijekom diktatorskih vladavina teško okrnjeno ljudsko dostojanstvo, njegova samosvijest. I stoga nije začudno da su dolazili uoči izbora, a naročito trećesječanjskih, u naš ured pitati: "Za koga glasovati?". Već to pitanje ukazuje da mi tek učimo demokraciju. Nije lako nakon proživljenih totalitarnih režima, a mi dugo pamtim, nije, dakle, lako birati vlast s povjerenjem, nije lako biti siguran da imamo pravo na slobodno izražavanje misli, ili na šutnju, na slobodno djelovanje u okvirima Zakona, na pisanje peticija, na prosvjede, na referendume, pa i na prijevremene izbore ako je vlast zakazala, ako je to na korist zemlje Hrvatske i naroda koji u njoj živi. Ali niti jedna vlast u slobodnoj i suverenoj Hrvatskoj državi nije ohrabrilja ljudi, niti ih uputila da imaju pravo zahtijevati da vlast BUDE SLUGA NARODU,

A NE GOSPODAR. Da građanin ove

zemlje Hrvatske nije podanik i da ima puno pravo na ljudsko dostojanstvo, a to je prije svega pravo na pristojno plaćeni rad, na dostojanstvo hrvatskih branitelja, na pravo na život. U slobodnoj domovini čovjek je iznad svega! Dakle, pravo je svakog naroda da mu država služi, umjesto da vlasta. Pa i vlastodršci moraju se odreći podaničkog mentaliteta prema "Svijetu" jer tek će nas onda poštovati, i kada to postignemo, moći ćemo reći: "Imamo Hrvatsku!"

Pa i Statut HDPZ-a obvezuje nas članove na vjeru, da ima smisla djelovati na postizanju spomenutih prava, podsjećajući sebe i mlade naraštaje kojom smo cijenom platili naše poraze i pobjede. Pritom valjda nije potrebno da bilo koju od naroda slobodno izabranu vlast, kao nekada, smatramo neprijateljskom ili, možda, prejakom sebičnom silom, koja se uistinu brine prvo o svojim interesima, o svojim foteljama, o svojim plaćama i mirovinama, o blagostanju svojem i svojih obitelji, a što u ovoj našoj napačenoj, poharanoj i osiromašenoj zemlji nije nikako u skladu s osnovnim ljudskim poštenjem.

Smatram da mi u HDPZ i jesmo zato izvanstranačka, pa i nevladina udruga kako bismo naučili i sebe i druge da se uzajamno slušamo, da vlast na svakoj razini s oba otvorena uha sluša potrebe i želje naroda, kako bismo u slozi gradili toliko obećani bolji život, te duhovno i tjelesno blagostanje, na koje kao slobodni ljudi imamo pravo, a što je danas dvojbeno.

Mi, bivši politički uznici, na kraju smo životnoga puta i malo nas je ostalo, koji bismo mogli prosvjedovati na Markovu trgu, stoga s punim pravom tražimo one koje smo izabrali: "Naša prava po Zakonu ne svrstavajte u privilegije. Ta su prava krvlju i znojem zaslужena, a o poniženjima koja smo preživjeli, nitko od nas ne želi govoriti. Treba samo pogledati socijalne karte i prateću dokumentaciju našega osttarjelog članstva, iz kojih je vidljivo dajoš

GRADIVO ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA

- P O Z I V -

ima onih bez ikakvih primanja ili onih s niskim mirovinama, hranačinama, a da bi dobili bijednu socijalnu pomoć, valja im se odreći imovine i krova nad glavom, što zaista nisu zaslužili. Prema tomu, naše Društvo ima još mnogo posla da se ne-pravde isprave, da se bolesnima i nemoćnim pomogne. Mnogima ni djeca ne mogu pomoći, jer su nezaposlena, a poljoprivreda nam je uništena. Zemlju i zidove ljudi ne mogu jesti.

Ima još mnogo posla u pomaganju nevjesta u ostvarivanju prava po zakonu o našim pravima, ako nam ga ova vlast ne ukine ili ne izmjeni. Ovom prilikom mogu istaći da drugu četvrtinu naknade za dane provedene na robiji dobivaju tek 27. i 28. godište, a udovice istom 22. godište. A što će dočekati oni mlađi koji također više nisu mlađi, to ne znamo.

Zadaća je Društva također, pomoći svojem članstvu u ostvarenju naknade za čekanje posla nakon odslužene kazne. To pravo teče od 1. siječnja ove godine. U našoj Podružnici, koliko znamo, članovi još nisu podnosili zahtjeve, a mnogi su se toga prava i odrekli. Kako vidimo, posla je mnogo, ali je poslenika malo. Onaj tko bi htio u Podružnici raditi, više nije sposoban zbog narušena zdravlja i poodmakle dobi; mlađi, koji bi mogli raditi, moraju skrbiti o svojim obiteljima, pa ne mogu, a novce nam odnose prodane banke u inozemstvo, da ih stranci obréu i na njima zarađuju.

Nadamo se, da će nam naša lokalna vlast pomoći u rješavanju socijalnih problema naših članova, jer država prenosi sve na lokalnu samoupravu. A u Bjelovaru su zapuhali novi, svježi vjetrovni, pa ima nade.

I na kraju, naše čovjek, mali, neznani i napačeni bivši uznik za mene veliki junak. Strpljivi junak, dostojan svake pomoći. On je svoje domoljublje, rodomljublje i bogoljublje crpio iz teške, suzama i znojem, pa i krvlju natopljene bilogorske i podravske brazde. Jedino što iz nje nisu naučili: prepoznati strančarenje, politikanstvo i predizborne prijevare. Ali i to valja naučiti, a nada u boljitetko nije umrla. Ona uvijek umire zadnja. Živjeli! Hvala na strpljenju i pozornosti!

Fenomen hrvatskoga političkog uzništva zaslužuje potanku znanstvenu obradu. Nažalost, zbog različitih razloga u protekljih jedanaest godina do te obrade nije došlo, a *Politički zatvoreni*, unatoč svim nedostacima koje takva publikacija ne može izbjegći, ostao je jedinom tribinom za objavljuvanje dokumenata, sjećanja i svjedočenja, te za bistrenje pojmove i utvrđivanje povijesne istine. No, mjesecnik Hrvatskoga društva političkih zatvorenika svakako nije dovoljan, da bi se za povijest sačuvalo sjećanje na hrvatske političke uznike, kao i na dimenzije i značenje njihovih stradanja.

Upravo radi toga je uredništvo *Političkog zatvorenika* odlučilo svojim čitateljima i članovima HDPZ-a, ali i svima drugima koji mogu biti od pomoći, uputiti javni poziv za prikupljanje određenih podataka o svakome pojedinom hrvatskom političkom uzniku. U tu je svrhu sastavljen UPITNIK, koji je ovom broju *Političkog zatvorenika* priložen kao letak, te se članovi mole, da taj upitnik popune i vrati na naslov uredništva: HDPZ, s naznakom: **ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON**, 10000 Zagreb, Masarykova 22.

Također je poželjno, da se na popunjavanje upitnika pozovu i oni politički uzničici, koji nisu članovi HDPZ-a ili možda ne primaju *Politički zatvoreni*. U takvim slučajevima potrebno je fotokopirati upitnik, dati ga na popunjavanje i poslati na označeni naslov. Ako su kojemu Članu poznati podaci o umrlome političkom zatvoreniku, uredništvo moli i njihovo dostavljanje.

Ne dopustite da Vas nepoznavanje svih podataka sprječi, jer su i manjkavi podatci bolji nego nijakvi!.

Nakon što se tako prikupljeni podaci srede i unesu u računalo, u našem će mjesecniku (vjerovatno već od siječnja 2002.) početi postupno objavljuvanje gradiva. Nakon toga bi bila objavljena knjiga, u kojoj će biti skupljeni svi ti precizno navedeni i objavljuvani u *Političkom zatvoreniku* provjereni podaci. Ta knjiga, zapravo **BIOGRAFSKI LEKSIKON SVIH HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA** od 1918. do 1990. pružit će jasnu sliku o broju, duljini i težini stradanja Hrvata u obje Jugoslavije. Bit će to pravi temelj za kvalitetno i nepristrano znanstveno vrjednovanje toga teškog razdoblja naše nacionalne povijesti. (Ur.)

(nastavak SERVILNOST, TAJNOVITOST I OBMANE)

Ministar unutarnjih poslova predaje Državnom arhivu 38.000 dossiera koje je komunistička vlast vodila i 650 koje je vodila policija Republike Hrvatske. Kad ne bi bilo nečega drugog, taj bi čin bio hvalevrijedan, ali ovo što se kod nas događa s dossiera ne pozna svijet. Pogledajte glupost: ako zatražite, pokažu vam dossier i onda ga unište, a o viđenom ne smijete ništa zabilježiti ili bilo kome o tome zucnuti. U mnogim bivšim komunističkim državama otvorili su dossiere, i građani na koje se odnose mogu ih pogledati, znanstvenici ih u znanstvene svrhe mogu koristiti, ali ako ima osnovane sumnje da je dojava špijuna bila lažna i čovjek je nastala šteta zbog takve lažne dojave, onda oštećeni mogu tražiti naknadu nastale štete. A što ova vlast čini: ona štiti štetočine, žbire i ostale podkazivače, te tako žrtvuje jednom kažnjava. Zbog toga zahtijevamo da se dossieri ne uništavaju, neka ostanu za hladnija vremena i za proučavanje stanja u kojem smo živjeli. A što se brojke od 38.000 dossiera tiče, onaje smiješna. Jer, kad se zna da su u Centru Split 14. rujna 1967. dodijelili broj dossiera 88.119, u Karlovcu 17. listopada 1968. broj 202.120, u Zagrebu II. sektor 11. rujna 1967 broj 32.644, a Centar DS broj 229.538 i kad se zna, da su postajali drugi centri za vođenje dossiera u bivšoj SRH, a i da su se kasnije otvarali novi, onda se moramo pitati, gdje su dossieri iz SRH?

Osim toga, ne možemo se otgnuti dojmu da se ovim činom želi izravnati komunistička i HDZ-ovska vlast, a to je grijeh, jer ova brojkica od 650 dosjea, koje je u proteklim ratnim godinama otvorila policija Republike Hrvatske, a kojima se želi to razdoblje prokazati kao policijsko, govori da Republika Hrvatska nije bila policijska, jer taj odnos I: 850, samo prema gornjim brojkama, govori o kakvom se nadzoru radilo u Socijalističkoj Republici, a kako je slabo u ratnom vremenu djelovala hrvatska policija.

Jure KNEZOVIĆ, predsjednik HDPZ-a

VREMENA I POUKE

Procjena sadašnjosti moguća je jedino uspoređivanjem s nekim minulim vremenom.

Svi aspekti života čovjeka, razvoja društva ili države, prate se u vremenskom kontinuitetu i analiziraju kako globalno tako i segmentarno. Mi, kao država, stupiši u svjetski demokratski sustav, susreli smo se raskošnošću ljudskih sloboda, ali isto tako i teretom odgovornosti za vlastitu egzistenciju i napredak u vlastitoj državi.

Mi, kao, uvjetno rečeno, mlado demokratsko društvo, nismo svi odreda spremni preuzeti teret odgovornosti za vlastitu sudbinu, jer dugostoljetno tutorstvo nad nama ostavilo je trag u našoj svijesti. U razlici percepcije naše sadašnjosti i naše budućnosti leže i značajni razlozi naše nesloge. U tome značajnu ulogu čini i teret naše sumorne prošlosti. Kolike su razlike među nama u percepciji nekog događaja ili društvenog problema, neka posluži npr. aktualna društvena tema o tajnim dosjeima, koje su "proizvele" tajne službe, odnosno,

Piše:

Ljubomir Brdar

u ovom slučaju Služba za zaštitu ustavnog poretka u zadnjih deset godina, a odnosi se prvenstveno na "praćene" novinare i druge osobe.

I sada se na tome slučaju podgrijava nacija. To je hit tema tiskanih i elektronskih medija.

Iz upravo odgledane TV emisije "FORUM" (od 13.11.2001.), koji je u maniri rajonskog skojevca vodio Tihomir Ladišić, nastojalo se naciji iskonstruirati "magnum crimen" bivše vlasti zbog praćenja navodno 126 novinara. Navedeni Ladišić je čak doveo u studio jednu "žrtvu" bivših tajnih službi, novinarku NACIONALA gospodu Jasnu Babić, dok je druga vedeta hrvatskoga "žutog" tiska Heni Erceg odbila doći u emisiju, jer nije željela biti u istoj sobi sa svojim "egzekutorima". Stječe se neodobrivo

ljiv dojam da je intencija dotične emisije bila da naciju ozlojedi zbog navedenog "zločina" nad dvije nedužne dame, kao i preostalih 124-ro njihovih kolega i kolega, koji u vrijeme domovinskog rata nisu u miru

mogli u svojim toplim redakcijama popiti niti kavu ili whisky ili napisati kakav "domoljubni" članak a da nisu bili praćeni. Bože, koje li nepravde! "Jadni" novinari, procijenit će netko naivan, poslije odgledane emisije. Malo upućeniji znaju što se iza imenice - novinar, skrivalo u komunističkom sustavu, tj. dobro se zna da je to bila slojevita staleška družina isprepletena gustom mrežom KOS-ovaca, UDBA-

LAZI bivši ministar police

Šok zahvaljujući pogrešnoj izjavci

zadnjeg dana

zastupnika ministra

police Štefana Škvorčevića

da je učinkovito

zadržao u vlasti

četiri godine

za vrijeme predsjedništva

Ante Gotovine

četiri godine

za vrijeme predsjedništva

Stjepana Mesića

četiri godine

za vrijeme predsjedništva

Marka Filipovića

četiri godine

za vrijeme predsjedništva

Stjepana Mesića

četiri godine

za vrijeme predsjedništva

Stjepana

Represivnost jugoslavenskog sustava u Hrvatskoj 1945. (XIV.)

Pritom je potrebno naglasiti dvije činjenice. Prva je, što je V. Britanija do kraja rata, kao i u poraću ostala čvrsto dosljedna svom prijeratnom pristupu kako *hrvatsko pitanje* predstavlja, isključivo, integralni unutarjugoslavenski problem, te je taj stav jednako zastupan u odnosima između V. Britanije i prosvrbijskih (jugoslavenskih) izbjegličkih struktura¹, kao i u svim razdobljima odnosa V. Britanije s strukturama nove jugoslavenske vlasti².

Druga činjenica je povezana s prvom i rezultirala je sustavnim britanskim poratnim izručivanjem zarobljenih hrvatskih vojnika i civilajugoslavenskoj državi, koje se odvijalo jednakoj kod Bleiburga i drugih pograničnih područja, kao i kod kasnijih izručivanja iz izbjegličkih logora³.

U takvom međunarodnom kontekstu i pod različitim oblicima i intenzitetima utjecaja međunarodnih silnica odvijali su se ratni događaji te društveni i politički procesi na hrvatskom prostoru.

Početak rata u Jugoslaviji potaknuo je V. Mačeka i dio čelnštva HSS-a na donošenje odluke o potpunom obustavljanju stranačkog djelovanja u domovini. Ta je odluka bila višestruko sudbonosna za daljnji razvoj događaja u Hrvatskoj, a s time i za ratnu i poratnu sudbinu hrvatskog nacionalnog korpusa. Ponajprije, čelnštvo HSS-a je u izuzetno teškoj povjesnoj situaciji ostavilo obezglavljenom ne samo vlastitu stranačku strukturu, nego - što je daleko značajnije - i hrvatski nacionalni korpus koji je u dotadašnjih dvadeset godina isključivo HSS-u povjeravao politički legitimitet za raspolažanje *hrvatskim pitanjem*.

Piše:

Dr. Josip JURČEVIĆ

Istovremeno je, na taj način, u Hrvatskoj otvoren prostor odlučujućem povijesnom nastupanju dotada marginalnih političkih organizacija UHRO-a i KPJ, koje su duže vremena bile ilegalne, te nisu ni sudjelovale u javnom političkom životu niti su - za razliku od HSS-a - raspolažale socijalnom prepoznatljivošću i organizacijskim ustrojem koji bi moglijamčiti održavanje unutrašnje stabilnosti na razini koja je u tadašnjim okolnostima bila moguća.

Namjesto toga, UHRO se radi održavanja vladajućeg položaja podredio i uglavnom razvijao sukladno interesima *osovinskih* zemalja. S druge strane, KPJ - koja je tada već dvadesetak godina bila sekcija *Kominterne* - u ratnom je kaosu vidjela prigodu za dolazak na vlast revolucionarnim putem, te je na dan njemačkog napada na SSSR (22. lipnja 1941. g.) *Politbiro* CK KPJ izdao *Proglaš* u kojem je "proletere svih zemalja Jugoslavije" pozvao da se spreme "hitno za poslednji i otsudni boj!"⁴.

Na taj je način hrvatski prostor pokraj okupacijskih i ratnih neprilika bio dodatno pogoden i sve intenzivnijom unutarnjom pobunom koja je prerastala u građanski rat, u kojem se i hrvatsko društvo - uključujući i obezglavljenu strukturu i članstvo HSS-a - samoinicijativno ili silom prilika sve intenzivnije raslojavalo uglavnom na dva dijela, politički predvođena *Ustaškim pokretom* i KPJ, koji su ipak bili ideološki i politički međusobno nepomirljivi, bez obzira na oblike i razinu ostvarivane suradnje prije rata⁵.

Ustaški se pokret idejno nalazio unutar širokog spektra sustava građanskih vrednota (kršćanski moral i svjetonazor, privatno vlasništvo i sl.), a njihovo ostvarenje i zaštitu od komunizma⁶ pronalazio je isključivo u hrvatskoj nacionalnoj državi. Osim toga, tijekom rata *ustaški je pokret* u NDH primjenjivao totalitarni model vlasti, u kojem nisu mogle djelovati ili participirati u vlasti ni stranke građanskog podrijetla, a pogotovo ne KPJ⁷.

Nasuprot tome, idejna podloga KPJ bio je marksistički svjetonazor koji je duhovnu i religijsku baštinu građanskog svijeta smatrao glavnim vrijednosnim uporištem postojećih klasnih - nepravednih, *eksploata-torskih, alieniranih* i sl. - durštenih odnosa⁸. Pretpostavku za kvalitativnu i zbiljsku promjenu cijelokupnog stanja u svijetu komunističke su partije (i KPJ) vidjele jedino u provođenju političke akcije revolucionarnog prevrata i *diktature proletarijata*, koje će isključivo one predvoditi. Osim toga KPJ je tijekom rata - nasuprot *Ustaškom pokretu* - zagovarala i djelovala s nedvojbenim političkim ciljem stvaranja jugoslavenske države, a samo je dijelomično ulazila u mogućnosti stvaranja i još šire državne zajednice⁹.

Zbog svega togaje politički model vlasti kojeg je tijekom rata izgrađivala KPJ također bio totalitaran i - bez obzira na razlike u deklariranim polazištima i ciljevima - onje prema nizu konstrukcijskih i funkcionalnih obilježja bio veoma sličan totalitarnim modelima vlasti koji su već postojali i unutar građanskog idejnog okvira. Sličnost se već na prvi pogled očitovala u jednostranačkom ustroju državne i društvene strukture, te svakovrsnoj netoleranciji

1 v. Isto; opširnije, usp. D. Šepić, n. dj.

2 v. Isto, naročito podnaslov "E".

3 v. poglavlje ove disertacije "Završne vojne operacije" - podnaslov "D"; i str. 173-174.

4 Proglaš CK KPJ, preuzeto iz D: Bilandžić, n. dj. str. 52; usp. poglavlje ove disertacije "Proces nastanka vlasti druge Jugoslavije" - podnaslov "A".

5 Meduratna suradnja UHRO-a i KPJ bila je predmet mnogih rasprava u jugoslavenskoj poratnoj literaturi i prenenavno se vezivala uz *Velebitski ustank* i zajedničke zatvorske dane čelnika UHRO-a i KPJ. Raspis procjena koncepcijeske i stvarne razine meduratne suradnje tih dvaju organizacija kreata se od negacije suradnje (što su s različitim deduktivnim obrazloženjima zastupali autori bliski KPJ, koji su na taj način branili ideju i ideološku čistoću KPJ, obzirom na jednostrane identitetske i značenjske konotacije na koje su se nakon rata nastojale svesti obje organizacije; KPJ u pozitivnom, a UHRO u negativnom smislu) do poistovjećivanja ciljeva i strateškog saveznštva između KPJ i UHRO (što su zastupali ekstremni prosvrbijski autori koji su na taj način nastojali dokazivati "ustaško-komunističku zavjeru protiv srpskog naroda"). Za potrebe ove disertacije, o toj zanimljivoj problematici najuputnije je vidjeti raspravu u Lj. Boban, Kontroverze ..., poglavlje "Prilog proučavanju odnosa KPJ prema ustašama u vrijeme šestostanuarske diktature"; uz napomenu kako je ta problematika znanstveno još izrazito otvorena, jerje i pristup Lj. Bobana ipak ostao u okviru koji je prenenavno motiviran obranom čistoće KPJ. Naime, i Lj. Boban neopravданo tvrdi kako "kadaje riječ o odnosu revolucionarnog pokreta prema ustaškoj organizaciji, u vezi s ličkim ustankom, i općenito uopće nije riječ ni o kakvoj kooperaciji, podržavanju, pomaganju, nego, naprotiv riječ je o odlučnoj konfrontaciji" (n. dj. str. 212), iako je nekoliko stranica prije toga navezen proglaš CK KPJ u kojem je između ostalog napisano: "Kom. Partija obraća se cijelom hrvatskom narodu sa pozivom, da svim snagama podupre borbu ustaša ... Radnici i seljaci Srbije! Pomognite svom snagom borbu ustaša i naroda u Lici i u Hrvatskoj! Ne dozvolite da vas srpska buržoazija iskoristi kao krvnike toga pokreta! ... Dužnost je komunista u Hrvatskoj i u ostalim ugnjetenim krajevima, da organizuju radničke i seljačke mase u moćne akcije solidarnosti s ustaškim pokretom." - n. dj. str. 207-208.

6 v. A. Pavelić, *Strahote zabluda*, Madrid, 1974 (napisano 1937. g.).

7 v. F. Jelić-Butić, n. dj.

8 v. K. Marks-F. Engels, *Rani radovi*, Zagreb, 1967; Isti, *Sveti porodica*, Beograd, 1964; Isti, *Njemačka ideologija*, Beograd 1964.

9 v. E. Barker, n. dj.

čiji prema postojanju svjetonazorske, političke, organizacijske ili drugačije različitosti.

Zatim, navedeni ustroj je bio izrazito centraliziran prema obrnutoj vertikali simboličke i stvarne moći; kulturni voda - partija (stranka) - narod; i td¹.

S humanističkog motrišta, najnegativnije zajedničke učinke vladanja različitim totalitarnim režima, što znači i onih koji su postojali u Hrvatskoj tijekom i nakon rata, svakako predstavljaju posljedice njihovog represivnog djelovanja. Naime, najrazličitiji oblici represije bili su glavno sredstvo kojim su se nositelji totalitarnih modela vlasti jednako koristili kako prilikom osvajanja vlasti tako i u nastojanju njenog kasnijeg očuvanja.

Znanstveno istraživanje koje je - glede represivnosti jugoslavenskog sustava u Hrvatskoj 1945. g. - u ovoj disertaciji provedeno s historiografskog motrišta - pokazalo je cjeli niz značajki koje su bitno obilježile povjesni proces uspostavljanja nove jugoslavenske vlasti i njegovo represivno djelovanje tijekom rata i nakon njegovog završetka.

U eksplisitno deklarativnom pogledu KPJ je taktički prikrivala obuhvatnost revolucionarnog zahvata kojeg je namjeravala izvršiti, što se od početka rata, ovisno o okolnostima, odvijalo s promjenjivim intenzitetom i na dvije osnovne razine; unutarjugoslavenskoj i međunarodnoj.

Na početku oružanog uključivanja KPJ u rat (ljeto 1941. g.) to prikrivanje je bilo najizraženije, zbog objektivnih slabosti organizacije KPJ i njenog marginalnog društvenog utjecaja te radi težnje da se širokim pristupom otvori prostor uključivanju što većeg broja nezadovoljnih pojedinaca, skupina i struktura u općim frontima kojeg je stvarala KPJ². To se najjasnije očitovalo u *Okružnici br. 3* i *Okružnici br. 4* koje je CK KPH uputio nižim partijskim rukovodstvima u kojima ih je žestoko kritizirao jer su postupali pogrešno ili usko i "nisu shvatili

duboke promjene u svjetskoj situaciji i nove političke i taktičke zadaće koje su CK KPJ i CK KPH izložili i postavili", te je naglašeno kako u tadašnjem *NOO-ima* "trebaju biti zastupane preko svojih predstavnika sve političke stranke, grupe i struje koje su na liniji borbe"³.

I u kasnijim razdobljima rata kad je drastičnost procesa zbiljskih promjena, postupanja i namjera KPJ bila u završnom razdoblju i na taj način daleko razvidnija, u različitim dokumentima nove vlasti pojavljivali su se taktički deklarativni fragmenti drugačijeg značenja. Primjerice, krajem kolovoza 1944. g., u razrađenoj "Uputi Predsjedništva ZAVNOH-a ilegalnim gradskim NOO-oma za prikupljanje podataka o važnim gradskim poduzećima i ustanovama" najoš neosvojenim područjima - iz koje je se nedvojbeno prepoznaje dubina preokreta pod okriljem *partije* - ipak se nalazi i detalj kako će "naša narodna vlast poštivati privatnu svojinu i privatnu inicijativu i aktivno se povezivati sa najširim narodnim i privrednim krugovima"⁴.

U tom je smislu zanimljivo, također, vesti kako se, sredinom lipnja 1943. g., ZAVNOH u svojoj osnivačkoj *Rezoluciji* nije pozivao na komunističku revolucionarnu tradiciju nego na *svijetle likove* iz tradicionalne hrvatske povijesti - od Matije Gubca, Matije Ivanića, E. Kvaternika, A. Starčevića, do braće Radić i dr. - te na pojmove *sloboda* i *samostalnost* kao izraze "vjekovne težnje hrvatskog naroda"⁵. Isto su tako na tom tragu bile *{partijske predizbome parole* krajem 1945. g. u Hrvatskoj prigodom izbora za jugoslavensku *Ustavotvornu skupštinu*; "Za jedinstvo cijelog hrvatskog naroda", "Za ostvarenje hrvatske državnosti", "Za što više siromašnih seljaka i radnika u Hrvatski Sabor" itd⁶.

Ovaj oblik taktičke deklarativnosti prikrivanja stvarnih namjera nove su vlasti još transparentnije izražavale od početka 1943. g. na međunarodnoj razini, a to su činile prvenstveno u svrhu postizanja međunarodnog priznanja, koje je - pokraj niza

različitih političkih i gospodarskih pogodnosti - bilo bitna sastavnica u dovršetku procesa konstituiranja i daljnog opstanka nove, totalitarne vlasti u Jugoslaviji⁷.

Primjerice, u veljači 1943. g. dva najviša tijela u strukturi nove vlasti - VŠ NOV i POJ-a i AVNOJ-a - izdala sujavnu *Izjavu* o temeljnim ciljevima NOB-a, "uslijed toga što okupatori, ustaše i četnici (...) ne prekidno na razne načine šire klevete i lažne informacije o narodno-oslobodilačkom pokretu"⁸. U *Izjavi* koja je bila prvenstveno namijenjena međunarodnim učincima navedeno je između ostalog kako NOB ima za cilj: "Neprikosnovenost privatne svojine ipunu mogućnost samoinicijative u industriji, trgovini i poljoprivredi (n. a.) (...) Nikakvih radikalnih promjena u odnosu na društveni život (n. a.) (...) Sve važnije mjere, kako u odnosu na društveni život, tako i u državnoj organizaciji (n. a.), rješavaće posle svršetka rata pretstavnici naroda, koje će zaista slobodno (n. a.) birati sam narod (...) Narodno-oslobodilačkom pokretu (...) jesu tuđe svako nasilje i nezakonitost (n. a.)"⁹.

Potrebito je naglasiti kako je sve ratne akte AVNOJ-a - što znači i *Izjavu*, koja je potpisana od strane I. Ribara u ime AVNOJ-a i od strane Tita u imu VŠ NOV i POJ - nakon rata (1. prosinca 1945. g.) službeno verificirala *Ustavotvorna skupština*¹⁰.

Isto tako, u lipnju 1944. g. tijekom pregovora Tito-Šubašić na Visu, i britanski ambasador i Šubašić dobili su od Tita "svečano uvjeravanje da nema (Tito, op. a.) namjeru u Jugoslaviji uvesti komunistički režim", a osim toga Tito je zamolio britanskog ambasadora "da nastoji uvjeriti britansku vladu u njegovu iskrenost", te je ambasador zaključio: "Smatram da to ozbiljno misli"¹¹.

Međutim, različite razine promatranja procesa ustrojavanja vlasti druge Jugoslavije nedvojbeno pokazuju kako se taj proces stvarno zbivao suprotno od navedenog deklarativnog predstavljanja. Pritom je is-

1 Medusobna sporedivanja različitih totalitarnih modela vlasti (uključujući i navedene modele koji su u Hrvatskoj postojali tijekom rata i nakon njega) mogu se vršiti s niza historiografskih, politoloških, socioloških, psiholoških, demografskih motrišta, što su zasebne znanstvene teme, te je za potrebe ove disertacije dostatno još naznačiti kako bi historiografski relevantna razina sporedivanja mogla prema nizu politoloških i sociopsiholoških označitelja (kult vode, jednosmjerna autoritativna komunikacija od vrha prema bazi, tautološka projekcija

2 v. poglavlje ove disertacije "Proces nastanka vlasti druge Jugoslavije" - uvodni dio i podnaslov "A".

3 v. str. 91 ove disertacije.

4 ZAVNOH, zbornik, III, str. 277; usp. ovu disertaciju str. 107 i 113.

5 v. str. 99-100 ove disertacije; navodi i kurziv su izvorno iz *Rezolucije*.

6 Preuzeto iz N. Kisić-Kolanović, Problem legitimiteti ..., str. 194; o tadašnjoj situaciji usp. ovu disertaciju, str. 118-123.

7 v. poglavlje ove disertacije "Medunarodne okolnosti" - podnaslove "D" i "E" i "Proces nastanka vlasti druge Jugoslavije" - podnaslove "C" i "D".

8 L. Gersković, n. dj., str. 157.

9 Isto; usp. u ovoj disertaciji str. 98-99.

10 v. u ovoj disertaciji str. 121.

11 D. Šepić, n. dj., str. 193; usp. ovu disertaciju, str. 62.

to tako nedvojbeno postojanje polazišne koncepcijске idejne i političke osmišljenoosti revolucionarnih ciljeva, kao i sustavnost provođenja praktičnog procesa izgradnje totalitarne vlasti pod isključivim nadzorom KPJ¹.

Svjetonazorske i idejno ishodište *istorijske nužnosti* revolucionarnog političkog djelovanja komunističkih partija, uključujući i KP J, može se u prepoznatljivom konceptujskom, terminološkom, programskom i drugaćijem kontinuitetu pratiti od klasičnog marksizma iz sredine 19. stoljeća, pa nadalje².

Primjerice, u programskom *Manifestu komunističke partije* iz 1848. g. je navedeno kako komunisti "izjavljuju otvoreno da se njihovi ciljevi mogu postići samo nasilnim rušenjem *čitavog* (n. a.) dosadašnjeg društvenog porekla. Neka vladajuće klase drhte pred komunističkom revolucijom"³, a sedamdesetak godina kasnije (1920. g.) V. I. Lenjinje naveo kako je, postrevolucionarna, *diktatura proletarijata* nužna i "pobjeda nad buržoazijom nije moguća bez dugog, upornog, ogorčenog rata na život i smrt - rata koji zahtjeva vladanje sobom, disciplinu, čvrstinu, nepokolebljivost i jedinstvo volje"⁴.

Pola godine prije početka rata u Jugoslaviji, tj. u listopadu 1940. g. održana je 5. Konferencija KPJ koja je kao glavne zadatke odredila "izgradnju Partije" i naročito "princip čelijskog tipa organizacije, školovanje kadrova s težištem na izučavanju Svesavezne komunističke partije (boljševika)"⁵, a u navedenom *Proglašu* iz lipnja 1941. g., *Politbiro CK KPJ* zapovjeda komunistima Jugoslavije - "Smjesta prilagodite svoje organizacije i njihov rad za taj poslednji boj (...) Stanite na čelo radnih i nacionalno ugnjetenih *masa* (n. a.) i vodite ih u borbu"⁶.

Nakon objektivne marginalnosti na početku rata i razdoblja u kojem se zbivalo or-

ganacijsko jačanje svih struktura koje je nadzirala KPJ, u rujnu 1942. g. izdavanjem *Krajiških propisa*, započeo je proces izgradnje sustava NOO-a kao stalnih civilnih organa *nove vlasti*, "iz koje će se razviti buduća vlast".

Iza togaje do kraja 1945. g. ustrojavana piramida svih razina *nove* civilne vlasti čije je temeljno obilježje predstavljala sve čvršća dominacija centralizirane strukture KPJ. Kako bi se uspostavio totalni *partijski* nadzor nad državnim i društvenim ustrojem, na svim su razinama, ovisno o okolnostima, vršeni različiti normativni, kadrovski, ustrojbeni, stegovni, promidžbeni i drugi zahvati⁸.

Budući se *nova* vlast nastajala ustrojiti u što potpunijem unutarnjem diskontinuitetu sa svim drugim oblicima prijašnje ili tada postojećih oblika vlasti na prostoru Jugoslavije, to načelo je deklaratивno, normativno i provedbeno učestalo naglašavano; od navedenih idejnih i programatskih polazišta KPJ, te stavova izrečenih na zasjedanjima i u različitim aktima AVNOJ-a, kao i u aktima o osnivanju i uređenju nižih razina vlasti⁹, do normativne *Odluke* - koju je donijelo *Predsjedništvo AVNOJ-a* u veljači 1945. g. - "o ukidanju i nevažnosti pravnih propisa donijetih po okupatoru i njihovim pomagačima" i "o ukidanju pravnih propisa koji su bili na snazi u času neprijateljske okupacije"¹⁰.

Tijekom procesa uspostavljanja strukture svoje vlasti *partija* je - nastojeći postići što čvršći model pod svojim rukovodstvom - pored stalnog nadzora i djelomičnih smjena unutar same strukture *nove* vlasti, vršila i cjelovite reorganizacijske i kadrovske zahvate. Tako je nakon donošenja *Krajiških propisa* VŠ NOP i DVJ izdao *Naredbu* na temelju koje je praktično iznova uspostavljena struktura NOO-a "na čitavoj oslobođenoj teritoriji", a razlozi su bili u činjenici što "ponegdje još nisu savladani ostaci pogrešno postavljenog pi-

tanja vlasti (...) ponegdje su u NOO-ima ljudi tuđi, pročetnički i proustaši", te je stoga zaključeno kako "sve te nedostatke treba hitno i korjenito likvidirati".

Isto tako, kad su tijekom ljeta i jeseni 1945. g. provođeni izbori za *narodne odbole* u "izbornim pripremama izvršeno je političko »čišćenje«. Otpadali su oni koji su bili protiv revolucionarnih mjera, a ulazili u organe narodne vlasti oni koji će dosljedno ostvarivati te mjere"¹².

Jedna od glavnih značajki strukture *nove jugoslavenske vlasti* nalazila se i u svekolikoj ovisnosti civilne sastavnice vlasti o jugoslavenskim vojnim vlastima (pozadinske vojne vlasti)¹³ i vojnim postrojbama¹⁴, koje su bile ključna snaga za ostvarivanje glavnih ciljeva NOB-a i *socijalističke revolucije*, koji su imali zbirni izraz u uspostavljanju i opstanku isključive vlasti KPJ u Jugoslaviji. Već u listopadu 1941. g. NOO-i su prema *direktivnom članku* imali osnovni "cilj: (...) organizovanje svega u interesu narodno-oslobodilačke borbe"¹⁵, a u kasnijem konstituiranju strukture civilnih vlasti kontinuirano je - delarativno i normativno - naglašavan podređen položaj civilnih vlasti u odnosu na vojnu strukturu.

Tako je u veljači 1942. g. bilo određeno kako NOO-i "vrše sve funkcije vlasti osim onih koje pripadaju vojnim vlastima"; *Krajiški propisi* odredili su kako "sreske izborne komisije imenuje štab zone ili operativni štab", okružne NOO-e birali su "delegati svih srezova ... i delegati odreda odnosno brigade", "od zapjenjene imovine narodnih neprijatelja vojne vlasti uzimaju za vojsku što je vojsci potrebno"¹⁶ itd. Osim toga, 1943. g. je na službenoj Konferenciji u pozitivnom kontekstu konstatirano kako "nije redak slučaj da su komandanti odreda ili bataljona smenjivali narodno-oslobodilačke odrede"¹⁷.

1 Na to se izravno ili neizravno odnose gotovo svi dijelovi ove disertacije; npr. "Proces nastanka vlasti druge Jugoslavije", "Ozračje represivnosti", "Glavni represivni organi" i dr. v. poglavlje ove disertacije "Proces nastanka vlasti..." - uvodni dio.
 2 K. Mara i F. Engels, *Manifest*; usp. ovu disertaciju, str. 81.
 3 V. I. Lenjin, Dječja bolest Ijevičarstva..., str. 121-122; usp. ovu disertaciju, str. 82-83.
 4 D. Bilandžić, n. dj. str. 39; usp. ovu disertaciju, str. 85-86.
 5 Isto, str. 52, navodje iz teksta *Proglaša*; usp. ovu disertaciju, str. 89.
 6 L. Geršković, n. dj. str. 16; navedeni tekst je napisao Tito; usp. ovu disertaciju, str. 94.
 7 Taj je proces s motrišta potreba ove disertacije detaljno razrađen u poglavljju "Proces ustrojavanja vlasti druge Jugoslavije" s uputnicama na druga djela i izvore koji se odnose na ovu problematiku.
 8 v. poglavlje ove disertacije "Proces nastanka ...".
 9 Službeni list, br. 4/13. veljače 1945; usp. ovu disertaciju, str. 329.
 10 L. Geršković, n. dj. str. 17; navodi su iz *Popratnogpisna* koje je napisao Tito i koje se nalazilo u prilogu *Krajiških propisa*; usp. ovu disertaciju, str. 94.
 11 D. Bilandžić, n. dj. str. 104; usp. ovu disertaciju, str. 120.
 12 v. poglavlje ove disertacije "Pozadinske vojne vlasti".
 13 v. poglavlje ove disertacije "Osnovne značajke Jugoslavenske armije" - uvodni dio i podnaslovi "A" i "C".
 14 L. Geršković, n. dj. str. 8.
 15 v. ovu disertaciju, str. 217-218; i Isto, poglavlje "Proces nastanka ..." - podnaslov "A".
 16 v. Isto, str. 218.

Kad se promatra struktura revolucionarnih društvenih promjena koje su načelno zagovarale komunističke partije, uključujući i KPJ, ondaje nedvojbeno kako pitanju vlasništva, tj. negativnog odnosa prema privatnom vlasništvu - naročito nad sredstvima za proizvodnju - pripada središnje mjesto.

Međutim, iako se sustav koji je bio pod nadzorom KPJ tijekom rata taktički izbjegavao izrijekom odrediti prema pitanju vlasništva, normativni akti *nove vlasti* i njihova provedba potvrđuju kako je promjeni vlasničkih odnosa od početka rata pridavana izuzetna i sustavna pozornost. Ponajprije se misli na odredbe koje su se odnosile na konfiskaciju imovine *narodnih neprijatelja* i stvaranje *narodnooslobodilačkih fondova*, a potom na cijeli niz propisa koji su se regulirali gospodarsku i socijalnu problematiku¹.

Krajem rata i u poraću intenzivno je došao sustav *Odluka i Zakona*, a istovremeno je ustrojavan i organizacijski sustav, pomoću kojeg je izvršena potpuna revolucionarna promjena vlasničkih odnosa, odnosno vladajuća se struktura domogla ogromnih imovinskih resursa, te je prema kolektivističkom modelu upravljala sa svim imalo značajnjim gospodarskim tokovima u državi².

Sve navedene - međunarodne i unutarnje - složene povijesne okolnosti te tijek zaoštrenih prijeratnih i razornih ratnih događaja, kao i velika obuhvatnost provođenja revolucionarnih ciljeva KPJ s kojima su vršeni drastični vrijednosni i politički prevrati, odredili su razmjere represivnosti *novog jugoslavenskog* sustava vlasti. Naime, povijesne okolnosti i ratni događaji stvorili su pretpostavke primjeni gotovo nekontrolirane represije, a KPJ je bila svjesna kako svoje totalitarne ciljeve može ostvariti samo ukoliko će kao osnovno sredstvo koristiti što opsežniju represiju.

Stoga je gotovo cijeli državni i društveni ustroj kojeg je stvarala KPJ bio stavljena u funkciju pripremanja i/ili provođenja represije. Iako represivnost jugoslavenskog

sustava tijekom rata i poraća predstavlja cjelinu koja ima višeslojno povezane i međuovisne sastavnice, ona je - radi analitičkih i izlagačkih razloga - u ovoj disertaciji prikazana u više dijelova.

Od početka rata struktura KPJ je pripromala ozračje represivnosti u kojem je dosljedno zastupala i deklarirala svoje pravo na *osvetu i obračun* s pojedincima i organizacijama koji nisu bili u suglasju s revolucionarnim *tekovinama NOB-a*³. Primjerice, u *Proglasu CK KPJ* (22. lipnja 1941. g.) navedeno je kako "neće biti pardona zločinačkim fašističkim vođama i njihovim vernim slugama"⁴.

U osnivačkoj *Rezoluciji* (prvog) AVNOJ-a (studeni 1942. g.) je napisano "daje van svake sumnje da će uspešan razvitak te slavne partizanske borbe biti jedan od najvažnijih uslova konačnog sloma opšteg neprijatelja i da će on približiti *Čas odmazde* (n. a.)"⁵, a u *Proglasu* s drugog zasjedanja AVNOJ-a: "Bio bi zločin prema našoj zemlji i onima koji još trpe od hitlerovih razbojnika i njihovih slugu, ako ne bismo požurili s isterivanjem okupatora i uništenjem (n. a.) njegovih pomagača"⁶.

Kako bi povećala učinkovitost stvaranja ozračja represivnosti i provođenja *osvete i obračuna* struktura KPJ je tijekom rata i poraća izvršila terminološke pojednostavljenje te je za sve nepodobne osobe (od vojnih suparnika do *prikrivenih* ili pasivnih neistomišljenika) uglavnom upotrebljavala pojmove *narodnog neprijatelja* i *ratnog zločinca*, koji su naročito u normativnim aktima bili više puta široko određivani, što je omogućavalo praktično gotovo neograničeno postupanje represivnih organa⁷.

Od početka rata u prikupljanje različitih podataka na temelju kojih je provođena represija bila je - pokraj tijela i institucija kojima je to bila osnovna djelatnost (Obavještajni centri, OZN-a, različite komisije i dr.) - uključivana i gotovo cijela struktura vlasti, NOO-i, izvršna tijela AVNOJ-a i zemaljskih vijeća, pozadinske vojne vlasti, partijska organizacija i td.⁸.

Nastojeći potpuno ovladati svim sastavnicama državnog i društvenog života struktura KPJ je tijekom svog ratnog i postaratnog jačanja postupno nastojala nametnuti svoj svjetonazor, ideje i sustav vrednota kao jedini javni i društveni interes, a istovremeno je djelovala na sprječavanju artikuliranja ili javnog pojavljivanja bilo kojeg drugog interesa. Za postizanje toga cilja *partija* je od početka rata izuzetno intenzivno razvijala svoj propagandni sustav i djelovanje⁹.

Gotovo svaka javna djelatnost najrazličitijih tijela *nove vlasti* sadržavala je i osmišljavanje postizanja propagandnih učinaka. Osim niza izdavačkih, zabavnih, deklarativnih i normativnih oblika, propagandno je iskorištavan čak i sanitet; primjerice, 1942. g. zbog problema s zaraznim bolestima na području pod partizanskim nadzorom "po ulicama i kasarnama" su isticane parole - "Druže, znaj da je higijenska svest sastavni deo tvoje političke svesti", "U borbu protiv ušiju kao protiv fašizma", "Uši žive od čovečije krvi, kao i fašisti"¹⁰ i td.

Međutim, glavni nositelji propagandne djelatnosti bile su agitaciono propagandne institucije, koje su na početku rata uglavnom bile u okviru vojnih postrojbi i nisu imale ujednačen ni nazive niti ustroj i zadatke. Do kraja rata izvršena je potpuna unifikacija i centralizacija tog moćnog sustava, koji je osnivan na svim razinama i civilnog i vojnog ustroja.

Na čelu se nalazio Agit-prop CK KPJ (AP CK KPJ) koji se preko zemaljskih Agit-propa organizacijski spuštao do najnižih ustrojbenih oblika državne vlasti, partijskih organizacija, *Narodne fronte* i drugih organizacija". U vojnem ustroju 1945. g. od četa do *Ministarstva narodne obrane* djelovalo je agitaciono-propagandni sustav koji je - zavisno od vojne razine - nosio nazive *kulturno-prosvjetni odbor*, *propagandni odsek* ili *propagandno odeljenje*¹¹.

(nastavlja se)

1 v. poglavlje ove disertacije "Proces nastanka vlasti ...", naročito str. 112-113.
2 v. ovu disertaciju, str. 114-115.

3 v. poglavlje ove disertacije "Ozračje represivnosti".
4 Proglas CK KPJ, preuzeto iz D. Bilandžić, n. dj, str. 52.

5 L. Geršković, n. dj, str. 133.

6 Isto, str. 266.

7 Određena narodnog neprijatelja i ratnog zločinca - v. ovu disertaciju, str. 92-93, 292-293, 295.

8 v. ovu disertaciju, poglavlje "OZN-a"; i str. 200-202.

9 v. ovu disertaciju, str. 202-208; i poglavlje "Partijske institucije u strukturi jugoslavenske vojske".

10 Isto, str. 205-206.

11 v. Isto, str. 205.

12 v. Isto, str. 247.

**PREDĆIRILOMETODSKO PODRIJETLO
GLAGOLJICE I GLAGOLJSKOGA BOGOSLUŽJA (9.)
POKRŠTENJE HRVATA I GLAGOLJICA**

U povodu 1200. godišnjice krunite fra-
načkoga kralja Karla Velikoga, u splitsko-
mu Muzeju hrvatskih arheoložkih spome-
nika priređena je izložba pod naslovom
Hrvati i Karolingi. Ta je izložba uklju-
čena u mrežu europskih izložaba - PA-
DERBORN (Njemačka), BARCELONA
(Španjolska), BRESCIA (Italija), YORK
(Englezka) - kojima Europska unija obi-
lježuje 1200. godišnjicu krunite Karla
Velikoga.

O splitskoj izložbi objavljen je veliki broj osvrta i članaka u dnevnim, tjednim, dvotjednim, mjesечnim i drugim tiskovinama. Unjima se govori o ulogi Karla Velikoga u stvaranju hrvatske kneževine i djelom u pokrštavanju Hrvata. "Izložba u Splitu pokazuje evoluciju jedne periferne zone karolinškog carstva od osvajanja teritorija do stvaranja hrvatske kneževine. Prema podacima, kontakti između franačkih i hrvatskih područja počinju osamdesetih godina 8. stoljeća osvajanjem Istre koja postaje dio Furlanije. U Panoniji Hrvati oko 800. godine sudjeluju u pobjedi Karla Velikog nad Avarima, što rezultira tim da Franci podpomažu stvaranje prvih hrvatskih političkih zajednica koje postaju vazalne kneževine Karolinga. U to vrijeme nakon Aachenskog mira, sklopljenog 812. godine, svi važniji gradovi Dalmacije ostali su u sklopu Bizantskog carstva graničеći tada s mladom hrvatskom kneževinom. O utjecaju Karolinga svjedoče arheoložki nalazi vojne odore hrvatskih velikaša i konjaničke opreme, posebice mačevi, koplja i ostruge. Među ostalim spomeničkim izvorima iz tog doba, točnije iz 800. godine, sačuvana je krstionica kneza Višeslava kao dokaz prihvatanja kršćanstva, a iz 852. godine Trpimirova darovnica splitskoj crkvi kao dokaz o postojanju države. Tu je još čitav niz izložaka, od predmeta crkvenog namještaja nastalog pod utjecajem franačkoga misionarskog djelovanja, liturgijskih predmeta, predmeti umjetničkog obrta i dnevne upotrebe, te karolinški i suvremeni bizantski novac." (Merien Jelača, "Slobodna Dalmacija" LVII./br. 17925. od 13. prosinca 2000., str. 37.).

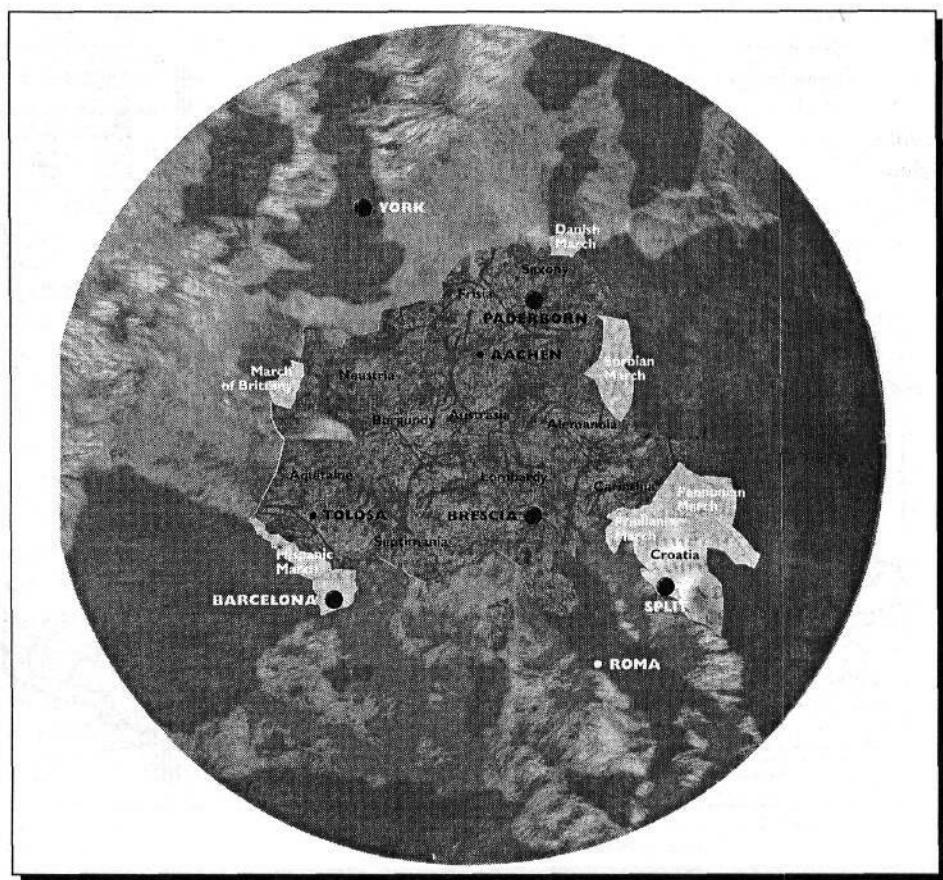
Piše:

Mato MARČINKO

hovnoga života ustanovljavalo prema karolinžkomu utjecaju.

Da hrvatsko područje pripada karolinžkomu ozračju utjecaja, dokazuju osobijene tipoložke osobine tada građenih crkava kakvih u Bizantu nema. Troapsidalnost (tropolukružje) tih crkava najzornije svjedoči o zapadnomu obredu, a westwerk (zapadno zdanje ili toranska skupina) bjelodanje znak karolinžke nazočnosti, koju čitaju kao politički čin. Naime, unutar karolinžkoga Carstva izjednačuje se odnos crkve i države. Kako su velike crkve na području Hrvatske upravo vladarske i posebničke (o čemu svjedoče brojni nadpisi), to ti primjeri prihvatanjem karolinžkoga bogoštovnoga svečanostnoga obrednika i namjena (wesrwerk) potvrđuju i izravan politički utjecaj Franak, koji su - kako neki misle - pokrstili Hrvate.

U isto doba u dalmatinskim gradovima, koje uključuju u temu bizantske Dalmacije, obstoje tradicijski oblici što ne zrcale



nove bizantske utjecaje (kao ujužnoj Italiji), nego se vežu najustinijanovsku baštinu VI. st. istovjetnu na cijelom Sredozemlju. To su gradnje trotravejnoga kupolnoga tipa, područno određene ujužnoj Dalmaciji. Zabunu mogu izazvati šesterolistne građevine što se javljaju na tom prostoru, a kojima je kasno antičko izvorište zadarska krstionica. Nu te građevine nisu prostori za redovito bogoslužje, nego imaju pamćensku (memorijalnu) namjenu, pa stoga ne označuju bogoštovnu pripadnost područja.

Ako na tomu stratežki važnomu prostoru, na kojemu se sukobljavaju Iztok i Zapad, spomenike možemo tumačiti kao povijestne izprave, onda je jasno da Karolinci ovdje prevladavaju, a da Bizanta uobće nema. Po tomu, ovdje se uzpostavlja tvrda granica između Iztoka i Zapada.

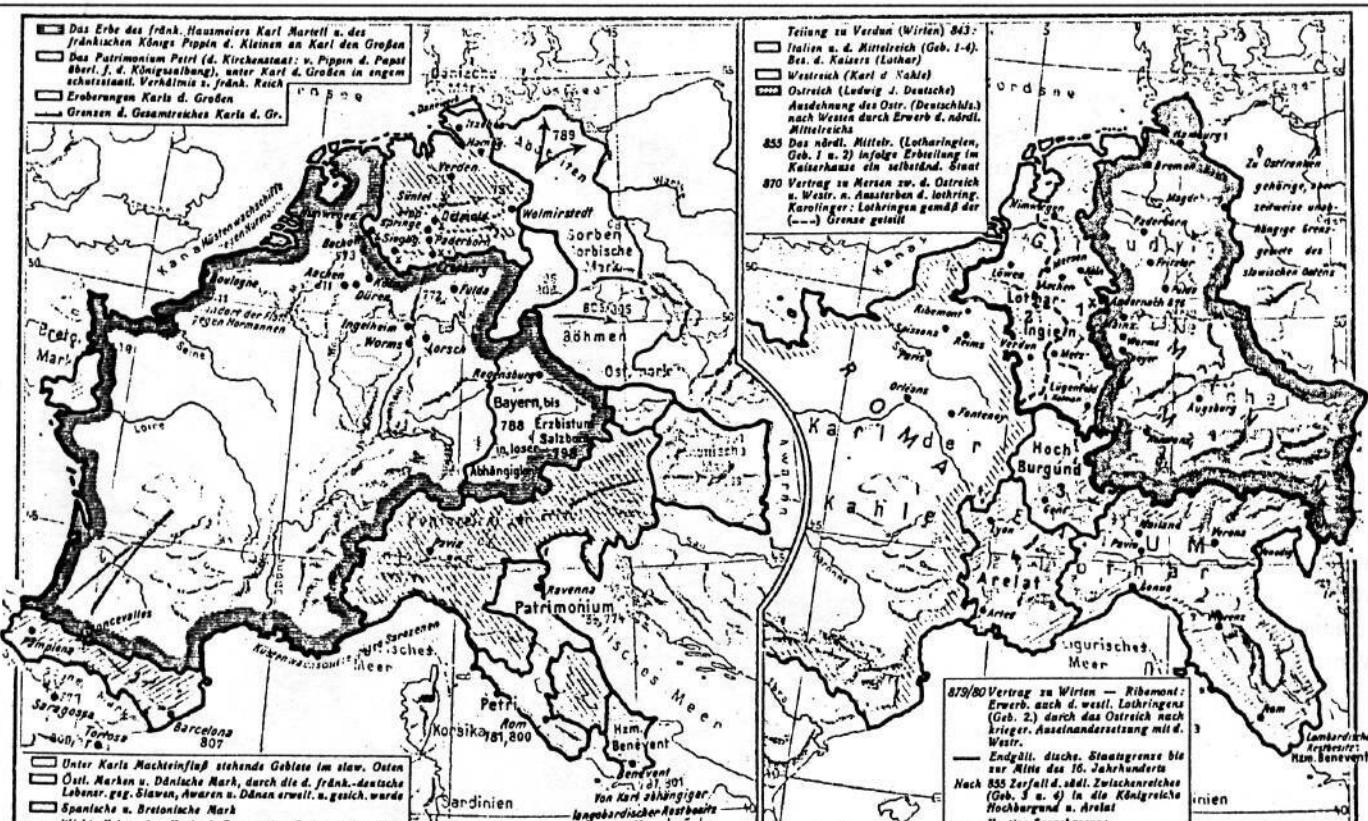
Nu zbog ranije nazočnosti Bizanta na Jadranu, koji tu dolazi na krilima Justinijanova obnove u VI. st. (kada se gradi sustav utvrda duž jadranske obale), a unatoč slabljenju bizantskog utjecaja tijekom VII. i VIII. st. zbog ikonoklastičke (kipoboračke) krize (što završuje padom Ravenskoga egzarhata), neki su povjestnici skloni naglašavati jak politički utjecaj Bizanta u temi bizantske Dalmacije i u IX. st. Tako

dr. Ivo Goldstein tvrdi, da je bizantska vlast nad dalmatinskim gradovima suverena, premda je ugrožena od Hrvata kao i Langobarda (barbara) u Italiji. Nu tip je to "Bizanta izvan Bizanta" u kojemu se odvija relativno samostalan život gradova koji priznaju vrhovnu vlast bizantskoga cara kojemu Karlo Veliki navodno nije nikakva konkurenca.

Takvom se mišljenju oštro suprotstavlja dr. Mladen Ančić. Temeljeći svoje motrište na domaćim povijestnim izvorima, na primjeru vojničkoga zapovjednika (stratega) u t. zv. bizantskom dalmatinskom gradu, koji je pripadnik mjestne dinastije, Ančić ruši tobožnju **bizantsku vlast**. Pristank pak zadarskoga **duxa** (kneza) uz Karla Velikoga (svojom nazočnošću na njegovu dvoru) on tumači kao jasno priznavanje vlasti Zapadnoga Carstva. Ančić priznaje zanimanje Bizanta za to područje, što je očito iz urote kojom je god. 874 trebalo s hrvatskoga prijestolja ukloniti **duxa** (vladara) Domagoja. To će za kratko uspjeti tek god. 878., kada na hrvatsko prijestolje Bizant dovodi svoga štićenika Se-deslava (Zdeslava), koji je već iduće godine unutarnjim prevratom svrgnut s prijestolja.

Dolazak odlučnoga vladara Branimira na hrvatsko prijestolje bio je poguban za bizantsku vlast u primorskim gradovima, koji kao osamljeni **otoci** više nisu mogli predstavljati stvarnu podlogu za djelotvornu tematsku ustrojbu koja predpostavlja vojnički i gospodarski temelj što ga Bizant ovdje više nema. Činjenica pak, da od tada gradovi plaćaju namet hrvatskomu vladaru, jasno govori tek o mogućemu prividnomu političkomu vrhovništvu Bizanta nad mjestnim vlastima u tim gradovima.

Dr. Pascale Chevalier potvrdila je to motrište govoreći o crkvenom razmeđu između Iztoka i Zapada u središnjoj Europi i sjeverozapadnom Balkanu, pri čemu je upozorila na slična nagađanja u Moravskoj, Hrvatskoj i Mađarskoj. Naime, nakon političkoga i vojničkoga uzmicanja u VII. i VIII. st. Konstantinopol će protudjelovati protiv Karolinga ponajviše zato, da bi sačuvao svoj nadzor nad jadranskim plovitbom i trgovinom. S crkvenoga stanovišta Rim i Konstantinopol sukobljavat će se u IX. pa i u X. stoljeću oko crkvene vlasti nad pokrštenim narodima. Na nju se vežu političke i upravne želje, razumljive za Bizant u ovomu dijelu njegova prostora, koji mu je u stvari izmaknuo. Za uzpostavu vlasti



Das Reich Karls des Großen, die ordnende germanische Führungsmacht in Europa (768 – 814).

Das Werden des Reiches der Deutschen im Zeitalter der karolingischen Reichsteilungen (843 – 880).

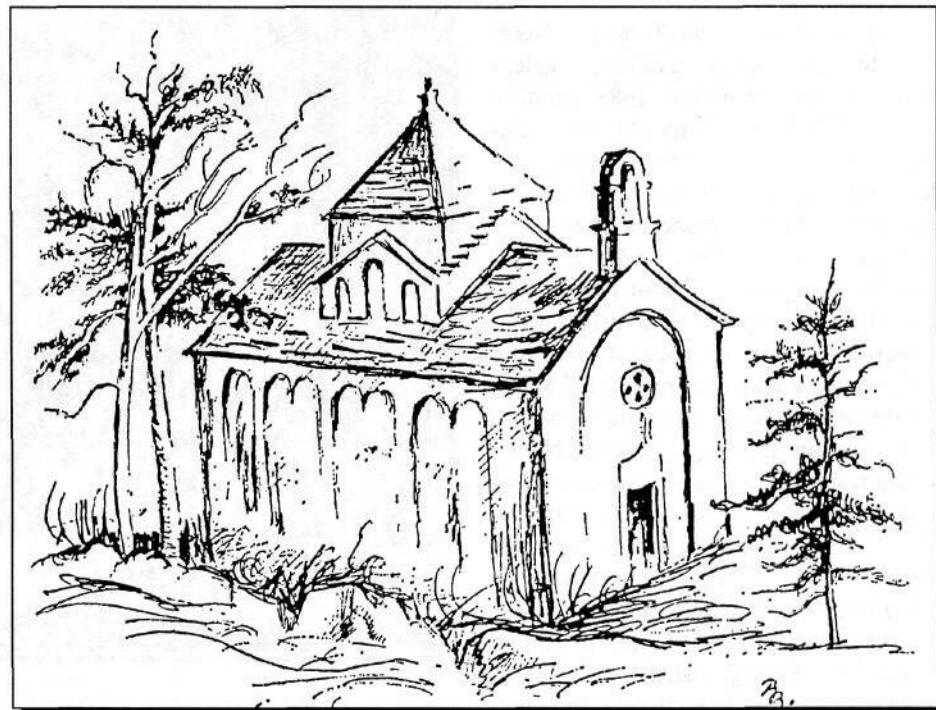
koja mu na tom prostoru teoretski pripada, Bizant nema snage niti na sjeveru (Tracija) niti na jugu (Makedonija) bivšega Carstva. Ne uspijevaju sačuvati niti pred Francima u Istri, niti pred Hrvatima u Dalmaciji. Tema bizantske Dalmacije dakle je lažna, jer temu (kao ustrojbu) uvjetuje vojničko-gospodarska potka koju Bizant ovdje više nema. Bizantska temajedino djeluje u Draču i Tesaloniki (Solunu).

Državama koje su u ranom srednjem vijeku nastale na Balkanu ili središnjoj Europi, savezništva s Rimom ili Konstantinopolom u trenutku njihova pokrštavanja osiguravala su trajne političke i vjerske ustanove (ustrojstvo biskupija sukladno državnom području), priznavanje auktoriteta na međunarodnoj pozornici i mogućnost savezništva s jedne strane s Bizantom, a s druge ponajviše s Karolingima i njihovim saveznicima. Unatoč uobičajenoj uporabi starohrvatskoga jezika, latinski se zadržava na službenim nadpisima i u bogoslužju na Zapadu, kao stope slučaj s grčkim jezikom u Bugarskom carstvu i, razumljivo, u Grčkoj. Moguće je reći, da je pokrštanjenje središnje Europe i Balkana, pod utjecajem dvaju povijestnih prijestolnica, za posljedicu imalo učvršćivanje granica iz vremena Diokleciana i njegovih nasljednika, pri čemu se Zapad nešto osjetnije proširio na područje preko Dunava. Iztočna će mu granica već 1001. godine biti na Drini.

Nalazi na hrvatskom tlu karolinžkoga podrijetla (mačevi, bojni noževi, koplja, konjanička oprema, nakit) čuvaju se u Muzeju hrvatskih arheoložkih spomenika u Splitu. Ti nalazi, tvrdi dr. Željko Rapanić, pokazuju nesumnjive sveze s franačkim krajevinama. U hrvatskom imenoslovju srednjega vijeka, kaže Rapanić, javljaju se i imena franačkoga podrijetla. Svetci zaštitnici crkava poput Ambrozija, Asela, Anselma, Marte, Marcele i Martina također govore o franačkom utjecaju. Sve to dokazuje, da su hrvatski krajevi bili uključeni u onodobni europski kulturni prostor. Rapanić se doduše ne priklanja i uverenju o hrvatskoj državnoj ovisnosti o Karolingima.

Nu kulturnoga utjecaja nema, ako ne postoje jake političke sveze, što u to doba razumijeva i crkveno ustrojstvo povezano s državom, to je jasna spona hrvatskoga područja s Karolingima a ne s Bizantom.

Hrvatska historiografija nastoji pokazati kako bizantskih utjecaja toga doba nema. Mogući su tek izvodi iz stare bizantske



Bruno Bulić - crtež crkve sv. Petra u Priku (Poljica)

tradicije (VI. st.). Kao primjerjednoga takvoga izvodka navodi se Crkva sv. Petra u Priku (primorska Poljica). Svojim kupolnim tipom gradnje, područno određene u južnoj Dalmaciji, ona ne odrazuje nove bizantske utjecaje, nego se nastankom veže na justinijanovsku baštinu VI. stoljeća.

Izvodi iz stare bizantske tradicije kasnije su bili osnova za razna svojatanja - mletačka (Mletci su pod Bizantom), a i srbska (ugarska će doći nešto kasnije). Stoga su sva kriva tumačenja opasna. Primjerice tvrdnje o **grčkoj crkvi** kad se radi o kupolnom trupu građevine, što se tumačilo kao pripadnost iztočnoj crkvi. Kako su ta mišljenja neosnovana pokazuje i naziv **grčka gomila** za ilirsku gomilu, koji ne može imati sveze ni s iztočnim ni zapadnim oblikom bogoslužja. Na to je upozorio dr. Igor Fisković, oprijevši se tvrdnji dr. Ive Babica, koji je uporabio naziv **grčke crkve** iz pučkoga rječnika, a što se odnosi samo na mjestni izraz za sve stare građevine. Babić je ujedno naveo i primjer dubrovačke prvostolnice, izkapanja koje su navodno pokazala prvobitni središnji tip građevine. Fisković je to, na temelju izpitivanja Josipa Stošića oštros opovrgnuo, jer je riječ o uzdužnoj gradnji zapadnoga tipa graditeljstva.

"Sve je to važno s obzirom na današnja srpska svojatanja hrvatske srednjovjekovne arhitekture. Stoga treba naglasiti da do 12. stoljeća Srbi nemaju nikakve gra-

diteljske baštine. A to znači da u ranom srednjem vijeku, o kojem je ovdje riječ, nema njihova traga. Upravo stoga oni svojataju i baštinu Zahumlja koja se tipologijom crkvenog graditeljstva (s karolinškim westwerkom) izravno veže uz hrvatski kulturni krug pod franačkim utjecajem" (Vesna Kusin, **Tvrda granica između Istoka i Zapada**, "Vjesnik" LVIII./1997. br. 1781., 27. svibnja 1997., str. 16.).

O crkvi sv. Petra u Priku pisao sam u svojoj razpravi **Zemlja veličanstvenih malih katedrala**, pod pseudonimom Tomislav Heres ("Poljica" VIII./1983. br. 1./8., ljeta 1983.). Tamo sam rekao, što do tada nitko nije *zapazio*, da je shema ravnoteže starohrvatskih crkvica (Sv. Petar u Priku, Sv. Mihajlo u Stonu, Sv. Toma u Kutima i dr.) "nalik glagoljskom slovu **ŠT** odnosno čak. **ŠĆ**" (str. 39.).

Vladimir Gvozdanović crkvu Sv. Petra u Priku ubraja među najljepše starohrvatske crkvice, kojih je središnji dio posebno naglašen kupolicom po načelu "primus inter pares" (prije među jednakima). To načelo susrećemo i kod veoma uspjelog trojagodnogatipa starohrvatskih naušnica. Ovo isto načelo primjenjeno je i u starohrvatskom pleteru." (V. Gvozdanović, **Starohrvatska arhitektura**, Zagreb 1969., str. 38.).

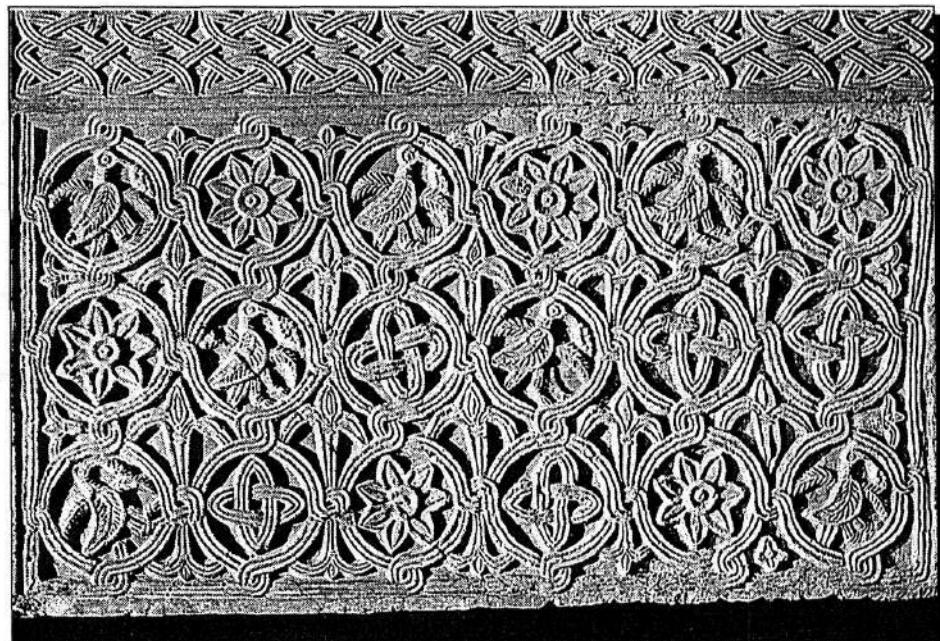
Položaj Hrvata i njihove države u doba Karlovića orisao sam u razpravi **Neostvreno carstvo Ljudevita Posavskoga**, koju

sam pod pseudonimom Tomislav Heres objavio u Hrvatskom katoličkom kalendaru "Danica" za godinu 1988. (godiste 107., izd. HKD Sv. Ćirila i Metoda - Zagreb, str. 87.-92.). Panonski Hrvati su, rekao sam u toj razpravi, pomogli Francima da pobijede Avare, a Franci su im za uzvrat nametnuli svoje vrhovništvo. Hrvati u Primorskoj Hrvatskoj prošli su nešto bolje. Suzbili su Franke god. 799. kod Trsata, pobijedivši franačku vojsku pod vodstvom furlanskoga markgrofa (graničara) Eriha. Ni druga franačka vojska pod vodstvom Kadolaha nije ih uspjela pokoriti. Nakon krunite Karla Velikoga za rimskoga cara god. 800. Primorska Hrvatska priznaje Karlovo vrhovništvo, ali zadržava samostalnost (Hrvati sami biraju svoje vladare, a Franci im se ne mijesaju u unutrašnje poslove). Primorski hrvatski vladari uz pomoć Franaka suzbijaju presizanja Bizanta, nu kada Franci jače pritisnu traže zaštitu tog istoga Bizanta.

Nasilja Franaka u Panonskoj Hrvatskoj prevršila su svaku mjeru. Protiv njih je ustao panonskohrvatski vladar Ljudevit zvan Posavski. Cilj mu je bio obnova Velike Hrvatske kralja Sama (623.-65S.). Ljudevitu se nije pridružio vladar Primorske Hrvatske Borna (o. 810.-82L), nego je čak pomagao Francima u borbi protiv Ljudevita.

Zašto se Borna (nasljednik Višeslavov i po svoj prilici njegov sin) nije pridružio Ljudevitu? Mišljenja povjestnika su različita. Najnovije motrište je, daje to bila politička nužda. Hrvati su se bojali, da im Bizant ne zatvori prilaze moru, pa su se, da bi to sprječili, morali osloniti na Franke.

Ljudevit je slao pomoć i sokolio ga u borbi protiv Franaka oglejski (akvilejski) patrijarh Fortunat, čije je sjedište bilo u Gradežu. Oglejska je patrijarhija bila hrvatska patrijarhija sa sjedištem na hrvatskom državnому području (zagrebačka nadbiskupija je neprekiniti nasljednik te patrijarhije). Tada su i Oglej (Akvileja) i Čedad (Čabdad, Cividale) i Gradež (Grado) bili nastanjeni Hrvatima i pod hrvatskom vlašću, što dokazuju upisana imena hrvatskih vladara na glasovitu čedadskom evađelistarju Sv. Marka apostola (od vladara spominjemo: Trpimir i sin mu Petar, Braslav i žena mu Ventescela, Branimir i žena mu Maruša). Oglejski patriarhi kovali su svoj novac, na kojemu se nalazio hrvatski kocasti grb. Na području svoje patrijarhije oni su pomagali glagoljicu i glagolsko bogos-



Ploča oltarne pregrade (IX.-X. st.)

lužje, koje su Hrvati sa sobom donesli iz pradomovine. Njihove su crkve bile urešene starohrvatskim pletencem, kakav su klesali i Fortunatovi klesari u Ljudevitovu sjedištu Sisku. Fortunat je ocijenio, daje u tomu času Bizant manje zlo za Hrvate od Franaka. Kad je Ljudevitov naum propao, Fortunat se pred bijesom Franaka morao povući i skloniti u Zadar.

Kako reče hrvatski povjestnik Ferdo Šišić, Ljudevit ide u red najznametnijih osobnosti stare hrvatske povijesti. Ravnao je neko vrijeme sudbinom Hrvatske od izvora Save do dolnjega Dunava. Svojom je hrabrošću potresao temeljima franačke države, a zemlju između Mure i Save spasio je za Hrvatsku. Pokušao je obnoviti Veliku Hrvatsku, golemu državu koja se prostirala od Karpata do Jadranskoga mora. Ljudevit je uzdrmao temelje silnoga Franačkoga Carstva i poremetio ravnotežu podjele svijeta na dva dijela. Time je utro put kasnijim hrvatskim vladarima, koji će potisnuti Franke i suzbiti Bizant te Hrvatsku iznova uzdići do podpune samostalnosti i nezavisnosti.

Za obnovu hrvatske samostalnosti i nezavisnosti ne malenu zaslugu ima i vladar Primorske Hrvatske Borna. On je i u doba prevlasti Franaka zadržao Istru pod svojom vlašću.

Hrvate je u Istru, kako piše Don Luka Kirac, dovela Buga ili Vuga, zadnja od petero braće i dviju sestara koji su po pričanju bizantskoga cara Konstantina VII. Porfirogeneta doveli Hrvate iz pradomovine u da-

našnje njihove zemlje. Po Bugi ili Vugi vjerojatno je najveća istarska gora dobila ime Vučka ili Učka.

Povelja Rižanske skupštine iz god. 804. potvrđuje, da su Hrvati već od prije stanovnici Istre sve do zapadnih njezinih gradova uključujući i Trst. Prije osvajanja Karla Velikoga Istrom je upravljao hrvatski ban Ivan (dux Ioannes). Njega je Karlo Veliki neko vrijeme zadržao kao vladara cijele Istre i nakon priključbe Istre furlanskoj markgrofiji. Službeni franački državni anali (*Annales Regni Francorum*), služeći se starim nazivom za zemlje u kojima je vladao Borna, daju Borni naslov "vladar Liburnije i Dalmacije" (dux Liburnie et Dalmatiae). I ovaj naslov potvrđuje, da se Liburnija zemljopisno protezala sve do tršćanskoga zaljeva i da je do toga zaljeva dopirala vlast hrvatskoga vladara Borne.

Borna nije bio vazal, nego saveznik franačkoga vladara. Od Franaka je dobivao oružje, koje domaće radionice nisu mogle izrađivati. Franački kulturni i uljudbeni utjecaj nije Hrvatskoj nametnut kao pokorenjo zemlji. Kao zemlja koja je od doselitbe Hrvata pripadala zapadnomu kršćanskemu krugu, Hrvatskaje iz toga kruge uzimala, ali mu je i davala. Izložba Hrvati i Karolingi u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu obiljem izložaka dokazuje pripadnost Hrvatske zapadnoeuropejskom kulturnom prostoru. Karolinžkoj renesansi i Hrvati su dali svoj ne malo prinos.

(nastavlja se)

Andrija VUČEMIL

FUGA VUKOVARIANA

U spomen Paulu CELANU, pjesniku Fuge smrti

Htio sam, ah što sve nisam htio kao pjesnik
učiniti i napisati osobito
dugu kao život pjesmu o Vukovaru kako ga ruše i ljudi ubijaju dobro ste pročitali ljudi ubijaju ne osvetnički nego s užitkom tek tako da nekog ubiješ da bi bio važan i značajan samom sebi i svojoj očitoj beznačajnosti kažem bilo je to vrijeme ne za pjesmu ah, moj Paule, ni za život bilo je to vrijeme gore od nevremena a pjesmu nikako da napišem o rijeci, o Dunavu, o mostovima /koje će kasnije neki drugi ratnici s guštom rušiti/
i leševima kako naduti plove prema Crnom moru, moru crnom od svega umornom kažem dok strahujem da neće ako se ovako nastavi biti ni uspomena ni na mene, ni na grad koji sa svojim vodotornjem strši razoren, bačen u prašinu, kažem neće nas se sjećati potomci ni psi neće moći zapisavati naša počivališta jer ne učinimo ništa odveć značajno da bi mogli biti svjedoci vremena nekih čudnih sudova i sudanija pod okriljem pravde zakrabuljeni osvetnici malo veći od onih što grad razoriše... ...o čemu ja to pokušavam svjedočiti ovom ispisnimnom koja bi moralu biti pjesma po prirodi stvari i ostavljena potomcima u nasljeđe kao teret a ne uspomena na munje bez oblaka i pitanja što je bilo s planetama i kozmosom u cjelini Što su činili u vrijeme potoka krv i bacanje poluživih starica u bunare i krikova nerođenih koje utamaniše još neomilječene, tek začete u utrobi, tek začetima ne dopustiše da zrak barem jednom udahnu i svjetlo ugledaju mraka da se plaše

i sočnu riječ probzore i opsuju to pasje vrijeme, tu izdaju prijateljstva, da osjete kako je biti čovjek u nečovječe ne dopustiše rijeci da bude samo rijeka nego grobište mnogima koji su se voda i virova kao vraga bojali a sada u njima moraju vijke vjekovati, moj Paule, tek da čuješ što govore danas i ovdje ukravačeni političari a naročito oni što brinu o ljudskim pravima, na spomendan koji se nastoji zaboraviti i prokazati kao nešto sramotno i nedostojno uljuđenih, oh, ta borba za Domovinu to preseravanje nacionalno osvišeštenih nekih jebenih državotvoraca koji samo smetaju i ide im na jetra, onima gore dobro potkoženim i samo spominjanje onih bačenih u jame onih bačenih u bunare onih u jarke zavaljenih onih u dunavske vode potopljenih onih što nestaje u dimu i pepelu onih što jecaju neutješeni onih koji traže svoje najmilije onih koji ne znaju kamo bi sa sobom a znali su se boriti onih bez posla onih bez nade onih prekobrojnih u poduzećima onih rano umirovljenih onih što stalno kucaju na vrata zaključana sa sedam brava i sedam pečata treba udariti tamo neko piškaralo iz prošlog sustava, moj Paule, da si rođen baš tu u razorenoj ulici kako bi mogao neko usrano pravo ostvariti kažem i od tog kazivanja najradije bih prestao uopće govoriti gluhom dobro jutro u dan koji se još nije razdario, a pjesme o smrti za život, zar ne, Paule, morali smo napisati iako teku rijeke zaborava u nedogled bez uvorišta, bez jasnog ponora kamo nestaju

suze matera sinova neožaljenih, kažem jer njih još na tisuće jednostavno nema kao da nisu ni bili kao da nisu postojali kao da nisu jeli ni pili kao da nisu majke sisali kao da nisu dragane grili kao da nisu u utrobama djecu nosile kao da nisu ponekad mrzili kao da nisu pjesme pjevali kao da se nisu svatko na svoj način Bogu molili kao da nisu što je najstrašnije slobodu za sebe i njih očekivali, moj Paule, tako to biva danas i ovdje u ozemlju koje je to najmanje zasluzilo i sve mi biva jasno i jasnije zašto si tako naglo otisao bez pozdrava i obreda htio si, zar ne, i ti to sve zaboraviti ali nisi smio ni mogao sudbinu svoga naroda zanijekati kao što se ne može niti smije zaboraviti ni dopustiti sustavno sijanje sjemena razdora onih koji danas svijetom vladaju i ovakove nam sudbe upričuju, zato te nisam mogao niti cu ikada zaboravit, moj Paule, kao što se ni grad ne može pogotovo ako je u srcu nikada posve razoriti, uvijek će poneka cigla ostati za temelj hramu u koji ćemo bez straha hodočastiti te smireno se u molitvi i mislima sjećati svih onih koje smo po nečijoj odluci već odavno morali zaboraviti.

II.

Pokušao sam, eto, izreći svečanu pjesmu pjesmu sam pokušao pisati gradu razorenom, gradu nujnih uspomena, gradu razorenom zlobom i razumom razorenom mržnjom i nevjerm opisivati vrijeme i prostor što su me prožirali svojom upornošću da me zavedu i upute u nepoznate krajolike u nepoznate krajolike kažem u kojima su se riječi hvatale za grane u vrtovima

kojima sam prolazio
osamlijen
tražeći trag davno zaboravljenih
hodočasnika
u svetištu koja kao da nikad nisu postojala
htio sam ostaviti breme
breme nasljeđa htio sam ostaviti
i prepustiti se vjetru
koji kao da je u snažnim naletima
obećavao rastjerati
sve magluštine i naplavine
povijesti
koja se raspovijestila i često nije bila
učiteljica života
pa od mojih svečanih pjesma
nije ostalo ništa.
do krhotina sjećanja na davne dane
na davne dane sjećanja iza rešetaka
koje su nas razdvajale i od nas samih
onih unutarnjih zarobljenih riječima
i onih vanjskih prepuštenih skitnjama
nebeskih slučajnika koji nisu odlučivali
nisu odlučivali ni o čemu
osim o lažnim obećanjima da će nam biti
dobro
i da ćemo biti sretni ako prestanemo
govoriti o pravdi i poštenju
kao o nečem čega nije bilo toliko u izobilju
te se izgubilo kao vrijednost
u koju je trebalo vjerovati,
kažem pokušao sam napisati malo dužu
pjesmu svečanu,
pjesmu dugačku kao život htio sam
napisati...
...i tu bi trebalo reći svečano a m e n, ali ne
kao tako budi
nego kraj jednom pjevanju koje ipak
moram nastaviti
makar me proklesi
zbunjači naroda, tvorci nereda u dušama
i strahova na svim obalama koje moraju
postati
pristaništa i luke spasa
izmorenim prognanicima
a sva su zrcala porazbijana
u kojima bi se goniči ljudi morali ogledati
u svoj svojoj veličini
u svoj svojoj silini,
samo su ostale lokve krvi
još tople na asfaltu izgorenem
od granata koje su dolepršale u
predvečerje
kao jedine preostale ptice
i iznenada svom silinom
prekinule i strah i nadu da se takvo što
može dogoditi
gradu tako nježno na veliku vodu
naslonjenom
punom nujnih uspomena, kažem
Vukovar zaboravljaju
kao što su i ono prošlo zlo zaboravili
pa će popločati nogostupe

i ceste poravnati,
kažem
dok Ti duh u dahu proljeća očekujem
na križanju nekoliko cesta,
na utočištu nekoliko rijeka
voda izmiješanih u jedan nezdrav napitak
sumnjuive budućnosti...

III.

U Rijeci, nakon devet godina...,
gradu koji rat nije okusio
prevrćem uspomene u more s četvrtog
kata zagledan
ne vidim kako je
nebeska paučina
nebosklon zamračila posvema
ugasle svice na oskrnutim grobovima
nema narikača ni ptičjeg cvrkuta
u osmudjenim čempresima i borovima
šišarke usahnule i ne će biti plodova
ni mjesto u zemlji opoganjenoj
za mlade izdanke, za mladice
nema nade
u danu koji nikako da osvane
usprkos gromoglasnim najavama

da će biti bolje

da će livade procvjetati
da će njive zazelenjeti
da će ptice cvrkatiti
da će doći neko novo vrijeme,
moj Paule, novo vrijeme
vrijeme novo o kojem su sanjani
debeli snovi
a događa se mršavo buđenje
i gladna jutra
i žedne večeri
a o noćima i morama bolje i ne govoriti
jer me je strah novih snova,
moj Paule, novih me snova strah spopada
jer bi se lako mogli uozbiljiti
kao i ova zbilja najzbiljskih
kad ovo pišem
kad ovo zapisujem
kao spomen na ono

što se nikako nije smjelo dogoditi
toliko ljeta nakon onog što smo mislili
da se već izdogađalo
nekom drugom
u nekom tamo dalekom vremenu
i prostoru neposvećenom
znojem, krvlju i suzama...
zapecatili smo sve ono u što smo se kleli
mi i naši očevi
čije kosti više ne mogu u miru počivati...
Moj Paule, oprosti
na ovakom govoru
ali šutnja je opasnija
od ubojitog oružja u rukama
nevještih upravljača
previše je moći pohranjeno

u projekte i zakulisne igre
važnijih od onih na svjetskim pozornicama
Iz dana u dan
iz šupljeg u prazno
prelivaju laž i obmanu
tako da mali ostanu još manji
a veliki još veći
dok se ne dogodi veliki prasak
i sve prekrije ništavilo...
A nakon svega, moj Paule,
s čim ćemo pred vječnost
s kakvim rukama i kojim nogama,
kako kleknut
a tek kako ustati
kako ruke sklopiti i kako ih držati,
što s očima,
što s ušesima,
što će zubi učiniti,
a što nosnice mirisati,
što će usne cijelivati
pred Vječnim
nakon svega ovog opstati
kao čovjek ovako i na ovaj način uobličen
s ovim riječima
i s ovim mislima
gdje ću se zaustaviti
dok Veliku Vodu gledam kako protječe
u nepovrat
a Grad tamo daleko razoren
ne mijenja svoj lik ni oblije
kako ga izgraditi kako uskrsnut
da bude kao u one dane i one godine
kada mu prilazi potih
s neobjašnjivim slutnjama u srcu
da će se nešto strašno dogoditi.

IV.

Smije li se zaboraviti ovaj grad,
grad gradova nad gradovima
dok besramnici uporno pojaju o grijesima,
o oprostima i sustavno
zagadjuju
i prostor
i vrijeme
nekom novom vjerom,
nekim novim vremenom
da bi se što prije prebrisalo
sve, ama baš sve što se dogodilo
iz pamćenja i potisnuto tamo negdje
u zaborav koji sve, potih ali sigurno
sve
izjednačuje.

Zato ti ovom zborim, moj Paule,
da znaš kako nisi sam sa svojom sudbinom
i da hladna voda nije postaja
u kojoj si se morao zaustaviti
niti moja braća na isti način svoju bol
ne mogu utopiti.

U Rijeci, u osvit dvijetisuće prve godine.

Tajna organizacija hrvatske mladeži (TOHM): JEDAN OD PRVIH ORGANIZIRANIH OTPORA KOMUNISTIČKOM REŽIMU 1945,

Okružni sud u dostojanstvenoj zgradi na Zrinjevcu, najljepšem trgu u Zagrebu, komunisti su odmah po dolasku na vlast pretvorili u Okružni narodni sud, kao glavni sud u Hrvatskoj za dijeljenje 'pravde' u sovjetskom stilu. Bio je to politički sud za političke procese i propagandu. Već tijekom 1945. tu su se održale stotine rasprava u atmosferi sudskih predstava obavljenih brzo i s unaprijed određenim ishodom. Rasprave su većinom bile javne, a uključivale su oštре tužitelje, pristrate suce, poslušne porotnike, prestrašene odvjetnike, optuženike koji su imali vrlo malo prilike da išta kažu i "narod", tj. naručene provokatore, koji su dizali galamu i tražili oštре kazne. Rutinske su rasprave bile kratke i osude oštре - najčešće smrtne kazne ili višegodišnja robija. Sudilo se Hrvatskoj - od malih i velikih sudionika u vlasti Nezavisne Države Hrvatske, do elite hrvatskog društva, bez obzira na veze s NDH, sve do ljudi uhvaćenih u poratnom vihoru likvidacije svih elemenata nepoželjnih komunističkoj vlasti.

Iza palače Okružnog suda prema Petrinjskoj ulici bilaje trokatna zgrada zatvora, koja se ne vidi s ulice. Te su zgrade bile povezane hodnikom na prvom katu, kojim se išlo na saslušanja i suđenja, kao preko Mosta uzdisaja u Mletcima. Zatvor je imao debele zidove, duge hodnike s celijama na obje strane, u kojima su stalno bile upaljene žarulje. Prozori s rešetkama bili su visoko, da se ništa ne bi vidjelo. Godine 1945. taj je zatvor bio pretrpan. U samicama bilo je i po sedam zatočenika. U celijama za četiri, bilo ih je i preko dvadeset. Bilo je i puno žena, kadkad raspoređenih i po muškim celijama. Na golom podu širina za ležanje rijetko je prelazila 50 cm po zatočeniku. "Kibla" je bila u celiji i praznila se svaki dan ili dva. To je bila sva higijena. Smrtna celija je bila na prvom katu. Iz nje su često vodili ljudi na smaknuće, a znalo se i kada. Tada je čitav zatvor bio vrlo tih, mrtvački tih.

Piše:

Tefko SARACEVIC

Otpor hrvatskih srednjoškolaca

U tom vihoru, u prosincu 1945., na Okružnom narodnom sudu sudilo se jednoj neobičnoj skupini. Zbog svoje mladosti izazivali su pozor, kad su deset njegovih članova vodili između zatvora i suda: svi su bili srednjoškolci, stari između 15 i 17 godina. To je bilo suđenje skupini, koja se krajem svibnja i početkom lipnja 1945., niti mjesec dana nakon što su komunisti

snoplje. To odvoženje mrtvih, a i živih na smaknuće, moglo se vidjeti s prozora kapijice. Nisu znali hoće li ih stići ista sudbina. Konačno 6. rujna 1945. bili su prebačeni u zatvor Okružnoga narodnog suda, gdje su se saslušanja nastavila. Suđenje u spisu Kz. 466/45 održano je 16. prosinca 1945., a osuda je objavljena idući dan.

Ovaj članak, a i priloge koji slijede, napisali su danas živi članovi TOHM-a, koji su tada suđeni i osuđeni. Osim uspomena, služili smo se podacima iz opsežnog spisa Kz. 466/45, koji se sada nalazi u Hrvatskom državnom arhivu.

Suđenje i osuda

Komunisti su pridali važnost ovom suđenju, u želji da ono bude primjer, pa su ga brižno isplanirali. Žarko Vimpulšek, sudac na suđenju TOHM-u, kasnije je studio i kardinalu Stevincu. Suđenje je održano u jednoj od velikih sudnica. Publiku su sačinjavali zaplakani roditelji i glasna skupina provokatora, koji su izvikivali parole i prijetnje, tražeći odmazdu "naroda". U optužnici je navedeno "da je TOHM utemeljena na principu celija (petorki) u cilju vršenja propagande protiv D.F.J., održavanja veze sa "Križarima" u šumi i odašiljanja ovima odjeće, oružja i sanitetskog materijala, vršenja sabotaža i prepada na pripadnike J.A. i NOP-a,... i druge konkretne zadatke."

Kao što ćemo opisati, to je uglavnom bilo točno.

"Okružni narodni sud sastavljen od predsjednika vijeća Dr. Žarka Vimpulšeka te članova vijeća Marka Skovrlja i Danice Tomić, zapisničara Marije Čapek, javnog tužioca Stjepana Pavičića, u prisutnosti svinih optuženih i njihovih branitelja Dr. Franu Senku, Dr. Zorislava Dukata i Dr. Ljubomira Zubčića radi krivičnog djela iz člana 2,3,6,8, i 9 zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države donio je na glavnoj rasparavi ovu presudu:

I. GJUKIĆ ŽELJKO, r. 21. VI. 1928., đak, na 8 godina lišenje slobode sa prinudnim radom,



preuzeeli vlast u Zagrebu, udružila pod imenom **Tajna organizacija hrvatske mladeži (TOHM)**, s ciljem raznovrsnog djelovanja protiv komunističke vlasti. Bila je aktivna nešto manje od dva mjeseca. Početkom kolovoza 1945. provaljena je, a OZN-a je uhitila skoro sve njegove članove. Prvo su ih držali u OZN-inu (bivšem redarstvenom) zatvoru u Đordićevoj ulici, gdje su se odigrala duga i mukotrpsna saslušanja, tu i tamo popraćena batinama. Krajem kolovoza prebačeni su u zatvor na Savskoj cesti i smješteni u bivšoj zatvorskoj kapelici. Tamo nije bilo nikakvih saslušanja. U tom zatvoru čuli su se krici mučenih. Zatočenici su katkad bili ubijani u podrumu i po noći tovareni na kamione kao

II. KREMA MILIVOJ, r. 3. II. 1930., učenik, na 6 godina prisilnog odgoja u popravilištu,

III. STUNIĆ OMER, r. 5. III. 1928., đak, na 3 godine lišenja slobode sa prinudnim radom,

IV. NOVAKOVIĆ MILAN, r. 19. V. 1928., učenik, na 4 godine lišenja slobode sa prinudnim radom,

V. ŠUMANOVIC STANKO, r. 20. VII. 1927., đak, na 1 godinu i 6 mjeseci lišenja slobode sa prinudnim radom,

VI. BOLKOVIĆ GAŠPAR, r. 19. V. 1929., đak, na 3 godine prisilnog odgoja u popravilištu,

VII. SARAČEVIĆ TEFKO, r. 24. XI. 1930., đak, na 2 godine prisilnog odgoja u popravilištu,

VIII. NOVAKOVIĆ ANTE, r. 2. IX. 1929., tehnički praktikant, oslobađa se od optužbe,

IX. KEREKOVIĆ MARIJAN, r. 22. VII. 1929., đak, na 1 godinu prisilnog odgoja u popravilištu,

X. BORAŠ BUDIMIR, r. 17. VII. 1927., đak, na 6 mjeseci lišenja slobode sa prisilnim radom.

Osim njih obuhvaćeni su istom optužnicom i optuženi **Gračanin Vlado i Tafra Mato**, ali budući daje prvi bolestan, a drugom poziv nije mogao biti pravodobno uručen, to je protiv ovih postupak izdvojen."

Oni koji su osuđeni na lišenje slobode s prisilnim radom završili su u Lepoglavi, a oni s prisilnim odgojom u Odgojnom zavodu Pahinsko kod Ivanca. Osim **Željka Gjukića**, inicijatora TOHM-a, svi su izdržali kazne. Za vrijeme izdržavanja kazne, **Gašpar Bolković**, teško bolestan nakon nekoliko upala pluća, prebačen je u bolnicu na dulje vrijeme. **Milivoj Krema**, nakon nekoliko psihotičnih ispada i fingiranog samoubojstva završio je u psihijatrijskoj bolnici u Stenjevcu. Sve molbe za pomilovanje bile su odbijene. **Željko Gjukić** je u zatvoru Okružnoga narodnog suda obolio od meningitisa i 23. siječnja 1946. bio prebačen u **Zaraznu** bolnicu. Umro je 29. siječnja 1946. Da se u to uvjere, 8. veljače 1946. prije pokopa je na Mirogoj otišla sudska komisija, u sastavu: Dr. Đurić Katarina, tajnik, Dr. Ramer Neda, i Raškaj Stanko, uznički stražar, te zapisnički ustavnila: "Sudbena komisija stigla je na Mirogoj gdje je u mrtvačnici našla lijes. Isti je otvoreni odnosno dignut je poklopac, pa je



Raškaj Stanko, ovos.[udni] uznički stražar prepoznao u mrtvacu u tom lijesu ovos.[udnog] zatvorenika Željka Gjukića. Na to je lijes zatvoren. Time je identitet Željka Gjukića ustanovljen. Iza togaje komisija otišla." Željko Gjukić je pokopan u obiteljskoj grobnici na Mirogoju. Njegova je slika na grobnoj ploči. Bio je jedinac - obo roditelja su bili liječnici. Ironično, nekoliko mjeseci nakon Gjukićeve smrti u jednom dopisu Zaraznoj bolnici, s Okružnog su suda pitali, gdje je Željko Gjukić. Iz bolnice su odgovorili da ne znaju, jer je on otpušten.

ONZ-a, preteča UDB-e, bila je izravno povezana s otkrivanjem, uhićenjem i istragom. Istragu je vodio **Rifat Pašić**, tada jedan od visokih službenika OZN-e u Zagrebu. Iz OZN-e je kasnije prešao u privredu, te bio dugogodišnji direktor poduzeća Merkantile. Svugdje se potpisivao, kako je bio običaj u OZN-i i poslije UDB-i samo prvim imenom, Rifat. Njegovo prezime nigdje nije spominjano. Istražni spisi daju približnu sliku načina, na koji je sud tada djelovao. U sumarnom dopisu suđu i tužitelju Pašić zaključuje: "Obzirom na sve izneseno, smatramo da iste treba smjestiti na mjesto gdje će pod čvrstom paskom biti neškodljivi anti-fašističkom radu i domovini, a primjenom odgovarajućih pedagoških metoda, uskoro postati korisni članovi naše zajednice."

U sličnom dopisu istražni sudac **Ante Kaloder** je vještost igrom riječi, a da ne naškodi ni nama ni sebi, zaključio: "Radi se o grupi dječaka, koji su uslijed pogrešaka u vremenu stvaranja naše narodne vlasti nakon oslobođenja Zagreba lakoumno sebi predstavili krivu predodžbu, kao da se radi o konačnom obliku naše narodne vlasti. Jaku dispoziciju za stvaranje takve

predodžbe ta je grupa imala uslijed četverogodišnje stalne ustaške propagande u najkritičnijoj dobi njihovog tjelesnog i duševnog razvoja." U prijedlogu nastavlja kako smatra daje mišljenja da se četvorica (Bolković, Šumanović, Saračević, Novaković) "puste na slobodu pod roditeljskim nazorom, a za Gjukića, Kremu i Stunića predlažem sankcije pedagoškog karaktera i to za Stunića i Kremu bar pola godine, a za Gjukića bar jednu godinu odgajanja u nekom odgojnem zavodu." Javni tužitelje također predložio kazne. Međutim, kazne koje su izrečene bile su mnogo oštire od predloženih. Sud je radije prihvatio prijedloge OZN-e.

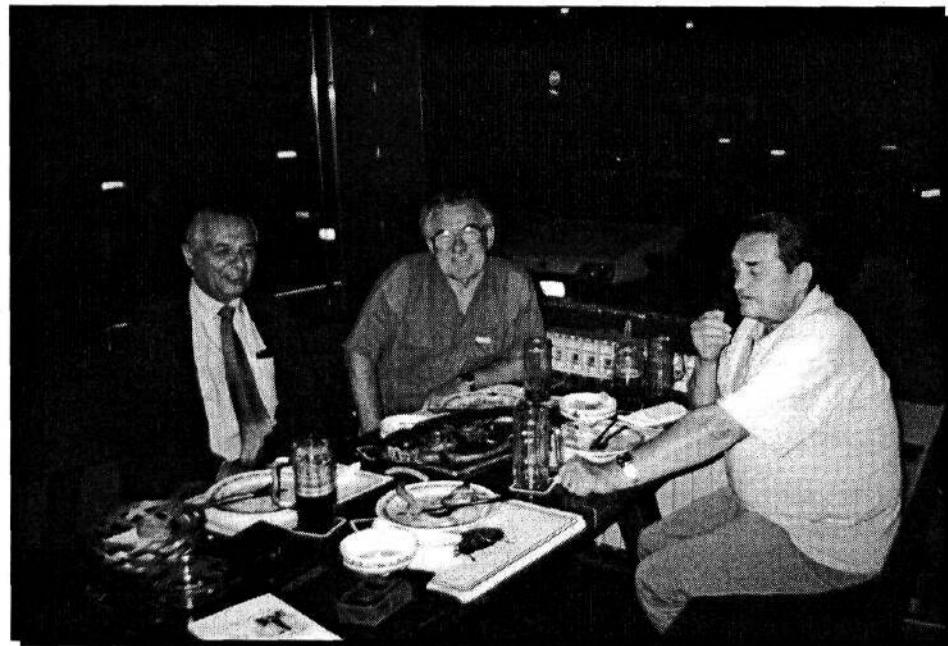
Početak

TOHM je imao više suradnika nego što ih je sudeno; mreža je bila veća. U istražnim dokumentima i optužnicu spominju se Krešo Fegić i Marijan Rukavina, a kao jedan od ključnih članova Mladen Gereš, koji je s obitelji prebjegao u Trst malo prije početka uhićenja. Kao veza s "križarima" spominjane su Marija Premce i Anica Pristušek, koje su "prebjegle u šumu." Saslušavan je još čitav niz prijatelja osuđenih. Drugi su ostali nespomenuti i neprovaljeni. A počelo je ovako.

Svibanj 1945. u Zagrebu. Dvije vrlo različite slike života u gradu. S jedne strane rastuća euforija komunista i prikrpljenih oportunisti. Učvršćivanje vlasti i, što je važno, ako ne i važnije, stvaranje privilegija. S druge strane, kolone smrti, puni zatvori i logori, dnevna uhićenja, odlasci bez



Ilustracija: G. Bolković



povratka, mučenja, tiranija, sovjetski teror "proletarijata." Samo u Zagrebu bilo je nekoliko logora (osim zatvora) koji su bili prepuni. Vojne barake na Mirogoju, Trnju (gdje je sada autobusni kolodvor), Maksimiru, Prečkom i drugdje brzo su dobole žičane ograde i bile pretvorene u logore. Pred logorima i zatvorima repovi, uglavnom žena, u očekivanju bilo kakvog znaka daje neki njihov tamo. Ako je omot s hranom bio primljen, javlja se tračak nade da je ipak u logoru, živ. Savaje prvi put bila čista - rudnici u Sloveniji nisu radili. U ljetu 1945. tamo smo se išli kupati. A svako malo povik: "Lešina!" Tada bismo izašli, čekali dok napuhana trupla, neka bez ruku, nogu ili glave otputljaju nizvodno, i onda smo skakali natrag u Savu. Do sljedeće leštine. Ubijali su uzvodno i bacali u Savu, i tako sve do srpnja te godine. Kolone su odvođene iz Zagreba i nestajale. U gradu nestaćica svega, osim kod komunista. Opći i duboki strah, strah, strah.

U toj atmosferi skupina mladića, uglavnom na inicijativu Željka Gjukića, počela se okupljati i organizirati otpor. Najmlađemu bilo 14 i pol, a najstarijem 17 godina. Starije generacije, starije braće, nije bilo. Ratna oluja ih je pomela, a porače progutalo. Čulo se, da se "križari" bore iz šuma, da otpora ima. Članovi organizacije bili su prijatelji i znanci iz raznih škola, iz 4. tabora ustaške mladeži u Ilici 8, sa zajedničkog ministriranja. Vezalo ih je zajedničko ratno djelostvo i početak mlađosti.

Nakon mnogih razgovora, prvi ili organizacijski sastanak održanje početkom lipnja na obalama Save, na Jaranu, kao da se ide na kupanje. Poslije, sastanci su se održavali na raznim mjestima po gradu i na Savi. Sve zajedno, osim mnogih, skoro svakodnevnih susreta između pojedinaca, održano je 4-5 većih sastanaka. Jedan od njih bio je u zgradi pokraj kina Tomislav u Ilici - obitelj Mladena Gereša posjedovala je tu zgradu. Dolazili smo i odlazili pojedinačno, po ključu, da se ne bi uočilo kako je posrijedi skupina. Na sastancima se raspravljalo o organiziranju akcija i proširivanju kruga aktivnih članova. Ciljevi djelovanja naše skupine bili su promidžba, pomaganje "križarima" u šumi i sabotaže. Organizacija je trebala imati vrhovno vijeće i organizirane ćelije s definiranim komunikacijskim vezama. Međutim, prije potpune realizacije bila je provaljena.

Akcije

Jedna od prvih akcija bilo je pisanje parola po zgradama, gdje god se moglo. Bile su to jednostavne i razumljive parole kao "Živjela Hrvatska!" ili "Dolje Tito!". Sredinom lipnja odlučeno je da se tiskaju proturežimski letci. Međutim, problem je bio naći stroj za umnožavanje. Izvršene su dvije-tri provale u razne ustanove, da bi se namaknuo potreban materijal i šapirograf. Dok se kompletirao šapirograf, nabavljen akcijom u omladinskom domu u Jurjevskoj ulici, tiskali smo pomoću gumenih slova složenih u maloj dječjoj tiskari-igraćki oko 200-300 letaka u Novakovićevu

stanu, te ih raspačali po kućnim vežama, poštanskim sandučićima i ulicama u središtu grada. Bilo je to u vrijeme kongresa AFŽ-a. Nijedan primjerak toga letka nije sačuvan.

Dok je problem tiskanja kako-tako riješen, pokazalo se da je raspačavanje bilo neučinkovito. U srpnju 1945. Gjukić je smislio plan puštanja letaka pomoću balona. Trebalo je naći balon, pa onda plin kojim bi se punio i napraviti mehanizam za ispuštanje letaka. Saračević je donio jedan meterološki balon, ali taj je bio premalen. Provalom u modelarsku školu u Ilici 8, priskrbljeno je dosta materijala, a jednom dragom akcijom potrebna količina cinka, iz kojeg bi se s kiselinama kemijski proizveo vodik za balon. Na našu žalost, ovu maštovitu zamisao s balonom nismo stigli ostvariti.

Počelo se i skupljanjem sanitetskog materijala. Nešto što se skupilo, poslano je preko Marije Premce "križarima", kojima se ona odlučila pridružiti. Ne zna se što se dogodilo ni s njom, niti s tim posiljkama. Vezu s "križarima" trebalo je održavati preko bolničarke Anice Pristušek iz bolnice u Draškovićevoj ulici, no unatoč brojnim planovima, ta veza s "križarima" nije nikada ostvarena. Skupljalo se i oružje. Pri hapšenjima OZN-a je pronašla kod raznih članova čitav mali arsenal. Po zapisniku, to su bili: pištolj brescia 7.5 mm, američki kolt na bubanj 9 mm, pištolj FN 9 mm, pištolj mauzer 6.35 mm, i šmajser M.P. U svakom od njih je bilo po nekoliko metaka. Bilo je tu i dosta oružja koje OZN-a nije ili otkrila ili navela.

Najozbiljniju akciju su proveli Milivoj Krema i Mladen Gereš. Jedne večeri oko 15. srpnja 1945., naoružani pištoljima, Krema i Gereš krenuli su od Ksavera prema Medveščaku i gradu, s nakanom da od nekoga naoružanog otmu pištolj. U Dvorničićevoj ulici sjedio je na klupi kapetan Globočnik s djevojkom. Bio je rasparan i na klupi pokraj njega je ležao pištolj. Prišli sumu. Po dogovora Gereš je tražio vatre, a Krema je zgrabio pištolj i dao se u bijeg. Globočnik ga je uhvatio za rukav, Gereš je tada ispalio u njega dva metka, a Krema je pobjegli s pištoljem. Globočnik je bio teško ranjen, ali se kasnije oporavio i postao zamjenikom direktora kaznenog doma u Lepoglavi. Ta akcija osvijestila je sve u TOHM-u. Neki su to odobravali, a dragi nisu bili sigurni da treba ići u takve oružane prepade. Petna-

estak dana nakon tog napada, počela su uhićenja.

Bilo je još mnogo drugih planova, koji su ostali većinom neostvareni. Od bježanja u šumu do uspostave veza s inozemstvom, preko Trsta. Gjukić je čak predložio da svaki od nas nabavi otrov, kako ne bi pao živ u ruke milicije. Uhićenja su bila obavljena tijekom jednog tjedna u početku kolovoza 1945. Oni koji nisu bili još uhićeni, brzo su za njih doznali. Milivoj Krema pobegao je od kuće i skriva se kojekuda, te završio u katedrali, gdje se onesvijestio. Jedna opatica odvela gaje kasnije svećeniku Boriću, koji mu je obećao pomoći. Taj incident iskoristili su u ispitivanjima, a potovno na raspravi, da bi se pokazalo daje TOHM bio povezan s Kaptolom. Monsinjor Borić je bio zatvoren s nama u sudskom zatvoru. To je bilo za vrijeme početka kampanje protiv kardinala Stepinca, pa je TOHM bio iskorišten u tu svrhu.

Završetak

Željko Gjukić je umro kao zatvorenik u Zaraznoj bolnici. Za vrijeme izdržavanja kazne Gašpar Bolković, nakon nekoliko upala pluća, završio je u teškome zdravstvenom stanju po raznim bolnicama. Izvukao se, ali s narušenim zdravljem za cijeli život. Diplomirao je likovnu akademiju i danas živi kao akademski slikar u Njemačkoj. Milivoj Krema je za vrijeme izdržavanja kazne imao nekoliko psihotičnih ekscesa i dočekao kraj robije u Duševnoj bolnici u Vrapcu. Poslije se odselio u Kanadu, gdje je i umro. Marijan Kereković završio je medicinu i postao primarius u Općoj bolnici na Sv. Duhu. Tefko Saracović pobegao je u Ameriku i postao profesorom na američkim sveučilištima. Omer Stunić je ravno nakon zatvora pozvan u vojsku, gdje je odslužio još naknadne dvije godine. Nakon togaje radio u pozatoj projektnoj organizaciji. Nakon četiri godine Lepoglave, Milan Novaković se nije nigdje potpuno skrasio. Napokonje izgubio sve veze s bivšim supatnicima. Slično je bilo i s Budimirovom Borasom. Stanko Šumanović je završio ekonomiju, i potom dugo godina živio u Parizu; umro je početkom 1990-tih u Zagrebu.

Tko ih je odao? Tko je bio prvi od kog je OZN-a doznala za njih? Ta pitanja su postavljali članovi TOHM-a onda u 1945., i još se pitaju danas. Odgovora nisu nikad našli. Spekulacije i sumnje postoje, ali dokaza, pa i najsjajnijeg, nema. U raznim sas-

Kz.466/45.

U I M E N A R O D A !

Okružni narodni sud za grad Zagreb po pretjesjedničku vijeća Dr. Žarku Vimpulšku, te članovima vijeća Škovlj, Marku i Tomić Danici, te uz mješovito sudjelovanje zapisničara Šapak Marije u krivičnom predmetu proti Đukić Željku i drugova, radi krijeđjela iz čl. 3. zakona o krijeđjelima proti naroda i države, u prisutnosti Javnog tužioca za grad Zagreb Stjepana Pavišića, te u prisutnosti samih optuženih Đukić Željka, Krema Milivoja, Stunić Omera, Novaković Milana, Šumanovića Stanka, Bolkovića Gašpara, Saracovića Tefka, Novaković Antuna, Kerekevića Marijana i Boras Budimira, te njihovih branitelja Dr. Šenko Frana, Dr. Dukatovogrljajevske i Dr. Zubčića Ljubomira, donio je na glavnoj raspravi dana 17. prosinca 1945. ovu:

P R E S U D U

I. ĐUKIĆ ŽELJKO sin Milana i Marije rođ. Šiller, grkokatoličke vjere, rođen u Zagrebu, dana 21.VI.1928. gdje i živi, Andrijevićeva ul. 10., državljanin D.F.J., Hrvat, djak, neoženjen, pismen, vojsku nije služio, bez imovine, neosudjivan, ne stoji pod istragom, nije pripadnik NOP-a, u istražnom zatvoru,

II. KREMA MILIVOJ sin Dragutin i Estere rođ. Bolf, rkt. vjere, rođen 3.II.1930. u Zagrebu gdje i živi, Ilica br. 11., državljanin D.F.J., Hrvat, učenik IV. razreda gimnazije, neoženjen, pismen, vojsku nije služio, bez imovine, neosudjivan, ne stoji pod istragom, nije pripadnik NOP-a, sada u istražnom zatvoru,

III. STUNIĆ OMER sin Ilije i Marije rođ. Černelić, islamske vjeroispovjesti, rođen 5.III.1928. u Zagrebu, Ilica br. 11., državljanin D.F.J., Hrvat, djak, neoženjen, pismen, vojsku nije služio, bez imovine, neosudjivan, nije pripadnik NOP-a, sada u istražnom zatvoru,

IV. NOVAKOVIĆ MILAN sin Ilijadžeta i Katicice rođ. Gašparović, rkt. vjere, rođen u Kninu 19.V.1928., živi u Zagrebu, Ilica br. 12., državljanin D.F.J., Hrvat, učenik IV. razreda gimnazije, pismen, vojsku nije služio, bez imovine, neosudjivan, nije pripadnik NOP-a, sada u istražnom zatvoru,

V. ŠUMANOVIC STANKO sin Ilije i Marije rođ. Brškalo, rkt. vjere, rođen 20.VII.1927., Hrvat, djak, neoženjen, pismen, vojsku nije služio, bez imovine, neosudjivan, nije pripadnik NOP-a, sada u istražnom zatvoru,

VI. BOLKOVIĆ GASPAR sin Gašpara i Ivanke rođ. Ronano, rkt. vjere, rođen 19.V.1929. na Rabu, živi u Zagrebu, Kukuljevićeva ul. 60., državljanin D.F.J., Hrvat, djak, neoženjen, pismen, vojsku nije služio, bez imovine, neosudjivan, nije pripadnik NOP-a, sada u istražnom zatvoru,

VII. SARACEVIC TEFKO sin Serifa i Senije rođ. Boić, islamske vjeroispovjesti, rođen 24.XI.1930. u Zagrebu, gdje i živi, Tošovac 7., državljanin D.F.J., Hrvat, djak, neoženjen, pismen, vojsku nije služio, bez imetka, neosudjivan, nije pripadnik NOP-a, sada u istražnom zatvoru,

VIII. NOVAKOVIĆ ANTE sin Ilijadžeta i Katicice rođ. Gašparović, rkt. vjere, rođen 2.IX.1929. u Splitu živi u Zagrebu, Ilica br. 11., državljanin D.F.J., Hrvat, zavodnički praktikant, neoženjen, pismen, vojsku nije služio, bez imovine, neosudjivan, nije pripadnik NOP-a, sada u istražnom zatvoru,

IX. KREKOVIĆ MARIJAN sin Marijana i Elvire rođ. Žnidarčić, rkt. vjere, rođen 22.VII.1929. u Metkoviću, živi u Zagrebu, Kožarčeva ul. 21., državljanin D.F.J., Hrvat, djak, neoženjen, pismen, vojsku nije služio, bez imovine, neosudjivan, nije pripadnik NOP-a, sada u zatvoru,

XII. BORAS BUDIMIR sin Budimira i Marije rođ. Milković, rkt. vjere, rođen u Otočcu 17.VII.1927., živi u Zagrebu, Alagoševa ul. 17., državljanin D.F.J., Hrvat, djak, neoženjen, pismen, vojsku nije služio, bez imovine, neosudjivan, nije pripadnik NOP-a, sada u zatvoru,

lušanjima i prijedlozima, Rifat je mnogo toga napisao, ali nigdje nije spomenuto što je navelo OZN-u na TOHM. Opsežan spis Kz. 466/45 u Hrvatskome državnom arhivu šuti o tome.

Zatvorski doživljaji i uspomene iz tog doba zavrjeđuju posebne članke. Na primjer, među ostalim, kad su oznaši došli hapsiti Tefka Saracovića, jedne noći oko dva ujutro početkom kolovoza 1945., odveli su zabunom njegova oca, a ne njega. Došli su po njega nakon par dana, ali oca nisu pustili. Poslije su uistinu uhitili oca, i osudili ga kao hrvatskog privrednika na smrt. U siječnju i veljači 1946. otac i sin dijelili su ćeliju u Okružnom sudu, kad je otac suđen na smrt. Ćelijaje bila nekadašnja samica, a tada su u nju strpali 6 zatvorenika. Otac je pomilovan i smrtna kazna

mije preinačena u 20 godina robije. Izašao je nakon osam. Svaki od članova TOHM-a ima priče o očevima, braći i članovima obitelji, koji su nestali, o logorima, zatvorima i zatvorskim sudbinama. O razoru koji se zvao komunizam.

TOHM nije bila neka velika organizacija, makar je obuhvatila i mnoge mlade ljudi, koji nisu bili suđeni. Nu, ostavila je tragove u onoj generaciji. Tragove bunda i slobode. Nekoliko sličnih srednjoškolskih i studentskih organizacija bilo je tada osnovano, ali su one razbijene, a njihovi članovi uhićeni i osuđeni. Svi su imali jedno zajedničko: želju da se bore za Hrvatsku i za slobodu. OZN-a, UDB-a i kojekave druge komunističke organizacije su ih proganjale, hapsile, sudile, zatvarale, iskorjenjivale. Ali taj duh nisu mogli uništiti.

SJEĆANJA NA TOHM, LIPANJ - KOLOVOZ 1945.

Bilo je to u lipnju poslije prevrata, kad sam susreo **Gašpara Bolkovića** u Kukuljevićevoj ulici. Bili smo blizi susjadi i prijateljevali smo i kao susjadi i kao članovi istog tabora Ustaške mlađeži u Ilici 8, pa i zbog srodnosti obiteljskih sudbina: oba su nam oca bila gorljivi Hrvati, premdajedan starčevićanac a drugi radićevac, njemu je stariji brat poginuo kod Livna kao ustaški časnik, a moj je stariji brat kao domobranski poručnik ostao teški invalid bez noge i tek nekim slučajem bio otpušten iz maksimirskog sabirališta prije odlaska na križni put bez povratka. Kako smo, dakle, bili potpuni istomišljenici, povjerio mi je daje **Željko Gjukić**, koga sam također poznavao iz Tabora, osnovao skupinu mladića s ciljem protukomunističke promidžbe i poticanja borbe za oslobođenje Hrvatske.

Spasio me s Gjukićem, u kojem sam odmah prepoznao rođenog vođu i organizatora. Bio je, iako naš vršnjak, već gotovo zreo intelektualac, agilan, pun lucidnih ideja za akcije što su imale slijediti. Izložio mi je redom svoje zamisli: pisanje prosvjednih poruka po gradu, tiskanje letaka, pomoći "križarima", povezivanje s našim snagama koje su uspjele izbjegći na Zapad. Za tiskanje letaka trebao nam je šapirograf, a jedan takav je postojao u omladinskom domu u Jurjevskej ulici u Gornjem gradu, i njega se valjalo domoći, a što

se tiče raspačavanja predvidio je dva načina: ili ručno po kućnim vežama i ulicama ili bacanjem iz zraka. Pitao sam ga kako je to zamislio, a on mi je objasnio: letke će bacati iz balona s vodikom, puštenog na uzici iz vrta **Mladena Gereša** u Ilici, noću, uz povoljan sjeverni vjetar, a letci će se osloboditi trzajem uzice iz specijalne naprave. Sve je on to do u tančine kemijski i fizikalno izračunao, nabavio već lagane drvene letvice za kostur balona, neki sviljeni crni papir, Kippov aparat za dobivanje vodika iz reakcije cinka i sumporne ki-

PiSe:

Marijan KEREKOVIĆ

seline, pronašao negdje i nekoliko litara kiselina, i sve mi je to pokazao u svojoj šupi u dvorištu Andrijevićeve 8, gdje je živio. Nedostajao je još samo cink, ali i njega je Željko našao, i to na ruševinama miniranih nastambi Časne radne službe na Savi, tamo gdje je danas bazen i stadion "Mladost". Bili su to ostatci oluka od čistog cinka, koje



je trebalo lomiti i rezati na komadiće, no nevolja je bila u tome stoje te ruševine čuvao KNOJ. Željko i ja nekako smo se prošljali kraj straže i strpljivo trgali i rezucali te oluke, te tako napunili dvije naprtnjače, opet se uspješno išuljali i odnijeli taj cink u njegovu šupu.

Na redu je bio šapirograf. Željko je izvadio stanje u omladinskom domu i doznao da predvečer odlaze posljednji "omladinci" i zatim dom, zaključan običnim ključem, ostaje pust. Bilo je određeno da u tu

akciju idemo **Milan Novaković**, **Branko Breznik** i ja. Kod Novakovića u Ilici 12 dobili smo svaki po samokres i krenuli u Jurjevsku. Tada, početkom srpnja, Zagreb je još bio kao pod opsadom. Stoga su i pravi Zagrepčani "oslobođenje" u međusobnim razgovorima nazivali prevratom. I za tu samu riječ išlo se u zatvor. Koliko je Grad rado prihvatio nove gospodare svjedoči i to, što je na svakih nekoliko stotina metara patrolirala ophodnja KNOJ-a. Bilo je dosta nezgodno ispod tankih ljetnih košulja nositi oružje i još u džepu baterijsku svjetiljku. Svakog časa smo očekivali uvik "Stoj!" Ipak smo neometano ušli u kuću, uspeli se na prvi kat, gdje su bile prostorije sa šapirografom, "šperhaklom" lako otključali vrata, uzeli taj stroj i paket matrica, uredno zaključali vrata i, sada već lakša srca, glumeći "narodne omladince", odnijeli šapirograf Novakoviću. Ne znam kamo je kasnije dospio taj stroj, ali nisam siguran, da smo na njemu još stigli tiskati letke. Kako god daje bio tiskan, jedanje letak bio među glavnim točkama optužnice.

Sada sam čekao da Željko dođe po mene i da pripremimo sve za bacanje letaka iz zraka, no u međuvremenu su **Gereš i Krema** pucali na partizanskog oficira, nakon čega je Gereš s obitelji pobegao iz zemlje, a organizacija se malo pritajila. U tome zatišju netko nas je prokazao, i početkom kolovoza grupa je pala u Oznine ruke.

Nikad nismo sa sigurnošću mogli zaključiti tko je to bio. Budući da nismo bili vješt konspiraciji, pa su stoga za našu organizaciju znali i neki drugi bivši članovi Tabora, moguće je da nas je netko od njih iz vlastitih razloga, iz straha ili pod pritiskom odao. Možda je neki roditelj nešto načuo od sina, pa gaje htio spasiti, tko zna? Kako bilo da bilo, za cijele istrage i svih saslušavanja, možda stoga stoje Željko, makarje pod batinama dosta toga iznio, ipak vješto prikrio neke činjenice, ili stoje i samo Ozni to odgovaralo, za donošenje presude tužiteljuje

ostao samo Kremin i Gerešov oružani napad, tiskanje letka, neko maglovito naslućivanje veze s "križarima", pripadnost organizaciji, saznanje da ona postoji ili ponekad samo činjenica da su neki vidjeli letak, a to nisu prijavili. (Za isti "zločin" pročitanog letka brojni su seljaci iz Privlake kod Zadra završili na robiji!) Kod Gjukića su, dakako, izvršili pretres, našli i onu kiselinu i Kippov aparat i ostalo, ali jasno je, da iz toga nisu dokučili Željkove gotovo znanstveno-fantastične zamisli. Tako je za Gjukića i mene otpala optužba za "nasilno otuđenje narodne imovine" (cinčani oluci), a za Milana Novakovića i mene nije bilo dokaza za "oružanu pljačku imovine USAOH-a". Bila bi to znatno viša kazna nego godina dana prisilnog popravka! Branko Breznik nije ni bio optužen. 17. prosinca sudsko je vijeće, pod istim sucem koji je sljedeće godine sudio blaž. Alojziju Stepincu, donijelo presude koje su se znatno razlikovale od onih što ih je predlagao tužitelj.

Koliko je tada ljudi čekalo u Petrinjskoj na suđenje ili već bilo osudjeno pa čekalo logor, Lepoglavu ili pogubljenje! U mojoj ćeliji, broj 46, na tridesetak četvornih metara, minus latrina, odnosno "kibla", bilo nas je preko trideset. Nedavno sam među starim pismima pronašao notesić, u kojemu sam pribilježio stanovitog dana imena supatnika u ćeliji a pokraj svakog imena i visinu kazne. Da ne nestanu u zaboravu navešt ēu ih: **Josip Fodor**, 20 god., **Ferdo Cerovečki**, 10 god., **dr. Mario Maričić**, nečitljivo, **dr. Ivo Rafaelli**, 10 god., **Rudi Domjanić**, 4 god., **Zvonimir Polić**, 20 god., **dr. Adolf Uršić**, na smrt, **Vincenze Sorrentino**, talijanski pukovnik, na smrt (teško čitljivo), **Vjekoslav Turkalj**, 5 god., **Stjepan Žmalec**, 5 god., **Miško X**, 5 god., **Drago Špes**, 6 god., **Ivan Špiranec**, 5 god., **Dušan Trnski**, (nečit.), **Ivan Vedrina**, 10 god., **Šumiga**, na smrt., **Stjepan Blažeković**, na smrt, **Dragutin - Popaj Živko**, na smrt, **Stjepan Škovran**, 3 godine, **Stjepan Crnogaj**, 2 god., **dr. Antun Ivanić**, na smrt ili 20 god., **ing. Karl Neumann**, 8 god., **Drago Gottwald**, 10 god., **Mladen Vlaški**, **Bilokapić**, 10 god., **Mate Orešković**, 20 god., **Marko Pajk** (nečit.), **Pavao Broz**, **msgr. Nikola Borić**, **Slavko Hudetz**, 3 god., **Nikola Puhalo**, 5 god. i konfiskacija, **Zvonko Bočak**, na smrt, te nečitljivo ime, na smrt.



Ilustracija: G. Bolković

Oko Božića razbolio sam se od žutice. Njegovalo me posebnom pažnjom, iako bez ikakvih sredstava, **dr. Vranešić**. Jednoga dana su toga sjajnog čovjeka iznenada odveli na strijeljanje, bez prethodnog uobičajenog premještaja na dan-dva u ćeliju smrti. Mnogo kasnije se čulo daje to uslijedilo po hitnoj "depeši" **Moše Pijade**, postoje ovaj doznao daje Krleža stigao **Titu** kako bi izmolio pomilovanje za Vranešića i tako mu uzvratio život za život. I za tu zaslugu, među ostalim zaslugama za hrvatski narod, Hrvati su najljepšu ulicu u Zagrebu posvetili dragom nam Moši.

U susjednoj, manjoj ćeliji bila su tri - četiri starija gospodina, haesesovca i trojica teohaemovaca: Željko Gjukić, Gašpar Bolković i Stanko Šumanović. Oni su se svojski trudili kod katnoga zatvorskog čuvara da me premjesti k njima, jer su oni bili "hausarbajteri", tj. dijelili su hranu, praznili "kible", prali hodnike i sli., što znači da su se mogli kretati, a ne samo stajati ili sjediti nepomično, naguram u ćelije. Pošto je jedan iz te ćelije otišao u Lepoglavu, mene su, već oporavljena od žutice, premjestili k njima. Tih dana u ćeliji su, prema mojem zapisu, bili: starina haesesovac **Ipsa**, još neosuđen, **Vrbanac**, 15 god., Mato Jurković, 20 god., Nikola Puhalo, Drago Špes, Božičević, 3 god., **Frković**, 3 god., Gašpar Bolković, 3 god., Željko Gjukić, 8 god., Stanko Šumanović 1 god. i 6 mj., i Miško, 5 god. Mogli smo sada voditi beskrajne razgovore, analizirati gdje smo to pogriješili, slušati Željkove rasprave o povijesti, filo-

zofiji i književnosti, uživati u opernim arijama gospodina Vrbanca, pozirati Gašparu za portretiranje (govo-vo svi su ti crteži, nažalost, izgubljeni), ali smo morali i golim rukama odčepljivati katne kloake, nositi teške kible i kotlove s napojem koji smo dobivali za jelo, prati hodnike do savršenstva. Čekalo se na pravomoćnost presude, koja je, u pravilu, brzo stizala. Trebalje učiniti mjesta za nove optuženike! Potkraj siječnja ona je i došla. Sada smo čekali prijevoz: stariji maloljetnici u Lepoglavlju, a mlađi, vjerojatno zalaganjem Željkova oca, uglednoga zagrebačkog liječnika, u popravilište Pahinsko, kod Ivana, nedaleko od Lepoglave.

Tihje dana Željko klonuo, imao je povisenu temperaturu, uvukao se u se, povremeno povraćao, buncao, otežano micao glavom. Pozvani zatvorski liječnik posumnjao je daje posrijedi meningitis, i krajem siječnja došao je po njega sanitetski automobil da ga odveze u Zaraznu bolnicu. Otpratili smo ga, zapravo odnijeli do automobila, a on se slabim već glasom oprostio od nas i tužna pogleda, sjedeći straga, još nam jednom mahnuo na izlasku iz zatvorskog dvorišta. Poslije se potvrdilo da je obolio od tuberkuloznog meningitisa (upale moždanih ovojnica), za koji tada još nije bilo lijeka.

Petoga veljače čuvari su obilazili ćelije i čitali imena onih, koji će popodne toga da biti prebačeni kamionom u Lepoglavlju i Pahinsko. Nas tridesetak stisnulo se na otvorenom kamionu tog ledenog popodneva putujući preko Kaštine do Mača, gdje su pratioci otišli nešto popiti u krčmi, što su dvojica kriminalaca iskoristila za bijeg. To čuvare nije previše zabrinuto. Glavno je bilo da su svi politički na okupu! Već kasno navečer oprostili smo se u predvorju lepoglavskog zatvora od **Omara Stunića** i **Milana Novakovića**, koji su, nažalost, morali ondje ostati, a nas četvorica, Gašpar, Tefko, **Milivoj Krema** i ja nastavili smo za Pahinsko.

Kamion nas je dovezao onamo oko poноći. Atmosfera dickensovska: studeni vjetar brije s Ivančice, negdje u blizini huče sova, mjesecina. Naš naoružani pratilec poteže uže zvona nad vratima, ali jedva uspijeva probuditi nagluhoga dežurnog odgajatelja. Ovaj nas smjesti u neku ledenu spavaonicu. Nekako zagrijemo slamarice i odspavamo do jutra. U blagovaonici osim

nas još samo šestorica nekih besprizornih jadnika. Na zidu duduše Titova slika, ali i raspelo. Gurkamo se laktovima i mislimo - zamka! Ulazi odgajatelj, svi ustajemo. Ona šestorica se prekrize: "Uime oca...", zatim Očenaš, Zdravomarija! Ne snalazimo se. Klopka!? Poslije doručka Slava Ocu. Odgajatelj nas upućuje u dnevni raspored i dužnosti, i u to dolazi upravitelj, **prof. Stjepan Vuković** i pozdravi nas rukujući se sa svakim. Lukavo, mislimo mi, tako nas želi pridobiti. Tek nakon više tjedana doznavali smo i shvatili daje taj čestiti i časni profesor bio tamo upravitelj još od stare Juge, daje svjetski poznati paleontolog, koji je otkrio i opisao spilju Vindiju, a budući da od partizanske vlasti nikada izrijekom nije došla nikakva zabrana, nije smatran potrebnim niti da skine raspelo, niti da ukine molitvu. I prema nama se odnosio, koliko je smio i mogao, očinski.

Premda smo sada znali da nas nitko ne kani ni preodgajati niti vrbovati, život nam nije bio lak. Radilo se naporno od zore do mraka, hrana je bila oskudna, osim što smo imali dovoljno mlijeka od domskih krava. Želudec smo zavaravali lomeći zube na uljnim pogačama, inače svinjskoj hrani, koje nam je Tefko donosio iz štale, Nu, unatoč svemu humor nas nije napuštao, pa smo i za Pahinsko sročili i uglazbili popijevku: "Pahinske, vrak te stvoril, / Pahinske, vrak te zel, / u pepel te pretvoril, / i k tomujoš stoput preklet....", i to pjevali dok smo na oranicama "taučili bousje", tj. razbijali poput opeke tvrde gromade suhe ilovače. Bio je to naš "euuhnjem".

Nekoliko dana po našem dolasku, dok smo radili na polju, zvono sa crkvice Sv. Duha iznad Ivance iznenada se nekako zlokobno oglasilo. Tek što smo pokušali odagnati neugodan osjećaj, došao je poštari i donio vijest daje naš dragi Željko premnino. U lipnju je prof. Vuković dobio premeštaj na gimnaziju u Varaždinu. Pojavio se zatim neki krupni, impozantan muškarac u odori partizanskog oficira kao novi

upravitelj. Rečeno nam je da se zove **Josip Vampovac**. S nama političkima se pristojno, no ne srađno pozdravio dobacivši svojom pratrni: "Dakle, to su ti!" U nas se uvkao strah, no ništa se strašno nije dogodilo, osim što je bilo skinuto raspelo, što smo otada sve umjesto "gospon" morali zvati "druže" i što je ukinuta molitva. Smjeli smo se i nadalje služiti dosta dobrom knjižnicom (koju prije nas valjda nitko nije ni dirnuo), mogli su nam nedjeljom dolaziti naši u posjete i donijeti nam kakvu slasticu ili štograd iz Unrinih paketa.

formom ostalo je kucati moje hrvatsko srce, koje će uvijek ostati hrvatsko! Zato sada, Marijanu za rastanak, zapjevajmo zajedno!" Pope se na stolicu i gromko zapjeva: "U boj, u boj..." Nemoguće je opisati naše iznenađenje i ushit, a napose moju sreću što je moj preodgoj završio na tako hrvatski način.

Ipak, posljedice TOHM-a osjećao sam još u životu. Unatoč karakteristici, koju je Jozo Vampovac iskitio u moju korist, po povratku u školu više su me puta zvali na "drugarski razgovor" u komitet u Ilici 128.

Obično je s druge strane stola sjedila trojka: **Marica Zastavniković, Milivoj Pogrmić i Željko Bašić**, ali i neki drugi. Naročito su me pozivali nakon što je provaljena grupa **Radoslava Grgeča** na Klasičnoj gimnaziji i nakon stoje ujesen 1947. negdje na ulici uhićen moj otac, o čijoj sudbini nikada nismo uspjeli ništa dozнати, niti od vlasti niti od njegovih supatnika, pa zaključujem da je svih pet mjeseci bio strogo izoliran u samici. Tek na Veliki Petak donio nam je neki misionar jedva čitljivu ceduljicu od oca. Umro je dva dana nakon toga, na sam Uskrs 1948. u zatvorskoj bolnici na Sv. Duhu. Na Uskrsni ponедјeljak izručili su nam ga mrtva.

Minulo je nekoliko godina. Krenuo sam jednoga dana u tjednu, bez društva, da se odmorim šetnjom po Sljemenu, Hodao sam sjevernom stazom nizbrdo prema Rauchovoj lugarnici. Nisam nigdje nikoga sreo dok ne ugledah, kako prema meni dolazi stariji čovjek, odjeven izletnički, s naprtnja-

čom. Pošto smo se približili na stotinjak koraka prepoznah ga i protruh: **Žarko Vimpulšek**, naš sudac, zlotvor! Munjevit se sjetih naših zatvorskih razgovora: kad izademo, ako tko bude u prilici neka ga ubije! Pošto priđosmo na dvadesetak koraka, vidjeh daje to sada slabašni starac. Svakim korakom stotine misli struje glavom: da ili ne? Da ubijem toga starca? Neka mi oproste one stotine, koje je on osudio na smrt ili robiju, ali nisam mogao. Zlo, što ga je on počinio bilo je i tako nepopravljivo. Moj čin bio bi samo slijepa osveta. Neka mu Bog sudi!



Ilustracija: G. Boković

Jednoga popodneva dođe Jozo Vampovac u našu sobu i obrati se Gašparu, Tetku i meni (u međuvremenu je Milivoj kao psihološki labilan otišao na liječenje): "Dečki, Marijan sutra odlazi kući i ja vas pozivam da večeras dođete u moj stan, da se opprostimo!" Zinuli smo od čuđenja, ali navečer smo se pojavili kod njega. Dočekao nas je pun stoljela i pića. On na čelu stola reče: "Dečki moji dragi! Znam da ste se prepali kad sam došao ovamo u partizanskoj uniformi. Ja sam lani u veljači zarobljen u Koprivnici i silom prilika obukao sam partizansku uniformu, ali pod tom uni-

ĆELIJA 19 - SJEĆANJE NA "T O H M"

Danas, nakon punih 56 godina, mnoga su sjećanja izblijedila, mnoge pojedinosti nestale zauvijek, a pitanje je i koliko sam ih uopće registrirao? Jer, bio sam 16-godišnjak i stvarnost sam doživljavao u skladu s tim. Danas znam, da smo vjerojatno bili prva organizirana skupina hrvatskih mlađića, koja aktivno reagirala na komunističku revoluciju, "pobjedu", na pad Zagreba, Hrvatske, na sve srušene ideale. Radili smo spontano, emocionalno, osjetili smo, jednostavno rečeno, da nam je nešto sveto, drago, vrijedno, nešto, za što se već moj otac starčevićanac borio, nešto, za što je moj brat u 21. godini svoj život darovao, da je to nešto Veliko i Svetlo propalo, da sam i ja s tim doživio slom. Vidio sam svoga starog oca kako bespomoćno pred starijskim krugovalnikom plače i jeca kao dijete! To sam video, to sam doživio, svjesno, bolno. Prvi put sam video mog oca kako plače: bespomoćno sjedi pred drvenom kutijom iz koje laje neki tudi glas, koji govori o oslobođenju, o velikoj komunističkoj narodnoj pobjedi. Ukočen, pogrbljen, nekako smanjen, jecao je i drhtao, shrvan, nemoćan. Toga se sjećam i slika mijće vjerno pred očima. Ako moj stari otac tako rezignira, onda je nakon tog brata sada na meni red!

Tu je došao do izražaja onaj neuništivi proces, instinkt života - opstojati!! Ne dati se uništiti! Sve ostalo bilo je apstraktno, nevažno, ali ujedno i potpuno jasno.

Tada se pojavio Željko, nezaboravni, dobri Željko, stvorio prvu Tajnu organizaciju Hrvatske mladeži (T.O.H.M.) okupio naše istomišljenike, dao maha svojoj genijalnoj mašti i neustrašivoj prirodi, poveo, vodio, radio, bodrio. Mi tada nismo bili svjesni naše slabosti, gotovo beznačajnosti u odnosu na diva kojeg smo htjeli srušiti i povratiti naše Ideale. Bili smo nabijeni neiscrpnom mladenačkom snagom, slijepi za stvarnost, pa prema tome - bez straha, uvjereni da radimo nešto samo po sebi razumljivo. Za naše onemoćale oče, za našu palu braću, za nas - Hrvate!

Upravo radi toga bio sam zatečen, iznenaden, nisam se mogao snaći one kobne noći, kad su dva mlada partizana oko 4 sata pred zorou, lupali na naša vrata. Noć je bila sparna, nemirno sam spavao, a zaspao sam kasno, jer je moja jadna majka još uvijek

Piše:

Gašpar BOLKOVIC

do kasno u noć klečala pred kipom Majke Božje od Karmela, oplakivala, sada već gotovo ceremonijalno (tako sam ja tada mislio...) svoga sina Vjekoslava, sada već punе dvije godine, doslovce svake noći, slomljena boli, ne sluteći, da tu pokraj nje leži drugi sin, koji ne može shvatiti pogibelj, koji zapušta školu i učenje, pun ideja i poleta za spas Domovine. Dajoj upravo ja, njezin drugi i posljednji sin, prip-



Bolković kao učenik zagrebačke gimnazije (1945.)

remam nove neprospavane noći, nova klečanja i molitve, novi, duboki ubod nožem u već dovoljno ranjeno materino srce! Jasno, nit je ona to slutila, niti sam ga mogao to razumjeti.

Trgnuo sam se iza sna, sjedio u krevetu sluteći zlo! Otac je skočio iz kreveta, mama je zastala uplakana. Ušli su ravno u sobu, uhvatili me za ruke i svezali nečim nalik na lisičine. Majkajejaukala, zapomagala, donosila mi košulju, gaće, deku. Ja to sve nisam mogao nositi. Otac je ostao zapanjen, a sestre su glasno plakale. Još dugu sam čuo majčin plač i dozivanje, a onda smo nestali u polumraku pustoga grada. Ulice su bile prazne, samo povremeno patrole

NOJ-a. Nisam imao pojma kamo me vode. Kada smo stigli do Zrinjevcu, slutio sam kamo ćemo: u Đordićevu. Tu je sjedio i moj brat u "staroj" Jugoslaviji. Kao sveučilištarac - frankovac. Tu je štrajkao glađu dok ga nisu odveli u bolnicu Sv. Duh s neprekidnom stražom pred vratima. Ja sam mu bio teklič i nosio poruke za pasoš (kritovoren) dok jedne noći nije nestao uspavavši stražara, skrivaо se u Zagrebu na Ksaveru, a onda emigrirao u Italiju. Bio sam malo i ponosan: ruje sjedio i moj dragi Vjeko! On je uвijek bio moj veliki ideal! Poliglot, pjesnik, filolog, glazbenik, slikar, matematičar, duhovit, inteligentan, i fanički zaljubljen u svoju Hrvatsku!!

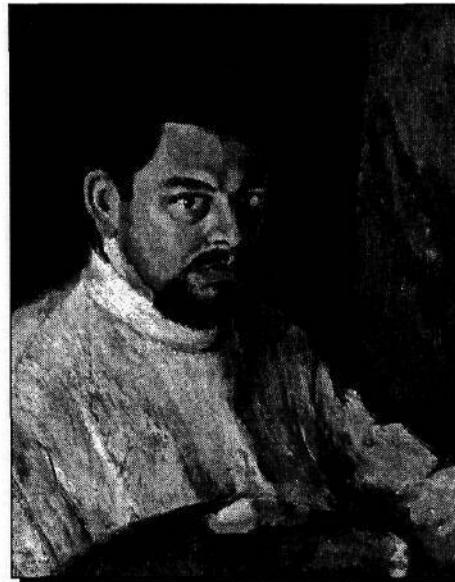
Vodili su me hodnicima s ustajalim zrakom prepunim neke mješavine smrada karbola, urina, izmetina i meni nekoga još nepoznatog vonja. Otvorili su jedna od desetaka vrata u hodniku, gurnuli me u tamnu prostoriju i zalupili teškim vratima. Taj zvuk vrata jedan je od specifičnih zvukova koji su mi zauvijek ostali utisnuti u svijest. Stajao sam bespomoćno, očajno sam u dugoljastoj sobi osvijetljenoj žmirkavom žaruljom. Mogao sam nazrijeti silhuete ljudi: neki su ležali, većina je stajala i buljila u mene. Samo neki su stajali pred zidovima sobe i izvodili neke čudne ceremonijalne pokrete. Kasnije sam doznao da su to bili dežurni, koji su komadićima kartona ubijali stjenice na zidovima. Polagano sam se privikavao na polumrak i video da u prostoriji leži, sjedi, čuči ili stoji oko 40-ak muškaraca. Dobio sam mjesto na prvom ležaju do ulaznih vrata, zapravo do maloga betonskog zida iza kojeg je, kako sam kasnije video, bila "kibla". Gušio me smrad nečega nepoznatog, što me tjeralo na povraćanje. Zidovi su bili grubi, ali neobično šareni, kao premazani crvenim prugama, mrljama. Krv, pomislih. Jesu li to ostatci mučenja, ljudske krvi, pretučenih zatvorenika? Kasnije mi je bilo jasno. Bilaje to doista ljudska krv iz ubijenih stjenica. Na tisuće, desetke tisuća stjenica koje su milile po pričnama, padale sa stropa, u kolonama se penjale i spuštale po zidovima. Već tu prvu noć bio sam izgrižen po rukama i nogama, kasnije su se uvlačile pod odijelo, rublje, pile krv. Očajničkočešanje, neizdrživi svrbež, ali skoro najgore - smrad ...

Pokušao sam se smiriti. Počeo razmišljati. Tko je od naših sve ovdje? Jasno, ne u ovoj ćeliji. Gledao sam ta očajnička lica, nikoga nisam poznavao. Jesu li to sve kriminalci? Ili ima i "političara"? ... Svi su šutjeli, neki su tupo gledali pred se, drugi nepomično ležali. Obuzeo me strah. Danilo se, ali je malo svjetla uspjelo ući kroz mali prozor obložen daskama.

Ujutro, ne znam u koje vrijeme, otvorila su se vrata i netko je prozvao moje ime. Skočio sam kao oparen i tek tada sam primijetio da moram hlače držati rukama, jer su mi oduzeli remen, vezice s cipela... Vodio me hodnicima, izgubio sam orijentaciju. Pred jednim vratima na klupi sjedio je - Željko! Gledao me svojim, velikim tamnim očima, tužno, beznadno, iscrpljeno, pokušavao mi očima nešto kazati, pratio me pogledom do vrata sobe. Taj pogled ne ču nikada zaboraviti! Shvatio sam daje sve gotovo. Lice, obrazi bili su mu neobično crveni (on je bio izrazito bijed, sjako naglašenim rastom brade). Pogled mu je bio spoj nemoći, tuge, prkosa, sućuti... Partizan me je grubo gurnuo u sobu. Kraj stola stajao je visok muškarac, cme kose i njegovanih brčića, dotjeran, u odori njemačkog časnika s partizanskim oznakama. Danas znam sigurno da mu je ime bilo RIFAT! To sam čuo nekoliko puta u toku saslušavanja, ali i u broju 102, za rujan 2000., u „Političkom zatvoreniku“ pročitao sam članak Ranke Novosel „Rifat“. To je on! Rifat - uglađeni, elegantni sadist - ubojica!!

Izvrsno gaje opisala, sve se slaže s mojim dojmovima. Jedino, gđa Novosel ga opisuje kao "islednika" na Savskoj cesti, negdje oko Božića, a kod mene je bio u klovuzu u Đordićevu!

Sjedio sam pred stolom, kraj mene je stajao Rifat i fiksirao me. Drhtao sam od straha i mislio na Željka. Ako je on tu, onda su i drugi. Svi? Samo neki? Što je rekao Željko? Što su rekli drugi? Koliko zna Rifat? Tortura je počela: «Poznaš li onoga u hodniku?» «Kakvu vezu imas s njim? Koga još poznaš? Šta si ti radio? ... Ja sam na početku sve poricao. Ali iz pitanja nije bilo jasno da Rifat zna mnogo. Ili sve? Tko nas je izdao? Što su priznali ostali, ako su tu? Za koga još ne znaju? Onda su na svaki moj odgovor počele padati pljuske, zaušnice, udarci u glavu. Bilo mi je jasno, zašto je Željko bio tako crven u licu. «Mi znamo sve. Svi su priznali.» Bio sam siguran da znaju mnogo, ali što još ne znaju? Drhtavih nogu izveden sam iz sobe, Željko više nije



G. Bolković:
Autoportret s paletom (1951.)

bio na klupi. U ćeliji su me ti nepoznati gledali znatiželjno, sažalno. Bio sam strahovito žedan. Tražio sam vode. "Nemamo!" Za cijelu ćeliju, za 40-tak ljudi jedna vrtlarska kanta za cijeli dan! I to za piće i umivanje. Jedan je uznik lupao šakama u vrata, "Dajte nam vode!" "Nema vode! Krepaj ustašo!" bio je odgovor iz hodnika ... Ne znam kako sam proveo dan. Hrana nije bila dostojna tog naziva. Ujutro smo dobili u prastaroj limenoj "porciji" 2 dl svjetlosmeđe tekućine (Divke) sa 1/4 hljeba kukuruznog kruha. Bio je to komad nedopečenoga kukuruznog tjesteta, koje je zjapilo kao riblja usta. Gornja kora bila je kao kamen tvrd, odijeljena od vlažnog dna. A između toga - zelena plijesan. To je bila porcija za cijeli dan. Negdje popodne dobili smo u istoj limenki "juhu", vodicu bez okusa, a u njoj nekoliko zrnaca graška, koji je bio tako tvrd da su se duhovitiji i opušteniji time "špekulali". Meni nije bilo do toga. Bio sam gladan, gušio se u smradu stjenica, koje su me potpuno izgrizle. Ne sjećam se nikakvih razgovora u ćeliji. Na sljedećem saslušanju bilo je grozno. Željko je bio opet na klupi, ali u užasnem stanju: iz usana i nosa tekla mu je krv, više je ležao nego sjedio. Pogledao me je očajnički i pratio me samilosnim pogledom. Kasnije, kad sam bio s njim u ćeliji, pričao je kako su ga tukli rubom dlana po vratu, grkljanu ... Mene je ponovo saslušavao Rifat, ali s još dvojicom. Morao sam plaziti jezik, a oni su s velikim škarama čekali kao da će mi ga odrezati ako ne priznam. Morao sam zinuti, da bi mi oštricu neke stare oficirske sablje zabili duboko u ždrijelo. Udarci po

glavi i leđima pljuštali su kao kiša. Postavili bi me ne na suprotnu stranu okrenuta licem prema zidu, prislonili pištolj na zatiljak i - odbrojavali kada će opaliti... Bio sam mokar od znoja, potpuno oduzet od straha, tresao sam se i jedva stajao na nogama. Bilo je sve uzalud: znali su sve! Pitanja su se izmjenila: oni su iznosili činjenice i samo tražili da potvrdim. Slijedile su batine, ako sam pokušao zanijekati. Bio sam na kraju snaga. Vjerljivo su i sve ostale mučili i iznuđivali priznanja. Potpisao sam "zapisnik".

Koliko dana i noći smo proveli odijeljeni po ćelijama u Đordićevu, u "OZNI", ne znam točno. Batine smo jedva pretrpjeli, ali meni osobno, rekao bih, stjence su bile najgora! Danonoćno smo ih ubijali, posebno noću, smrad je bio neizdrživ, premda se neki uspjevaju priviknuti na nj. Još i danas ga osjećam u nosu ili u nekoj moždanoj vijugi. Bio je to svjestan teror, dio prisile, jer tada su već imali na raspaganju DDT, pa su nas u sudskom zatvoru i zaprašivali protiv gamadi. Jedne noći izveli su me iz ćelije, vjerovao sam na ponovno ispitivanje, ali doživio sam iznenadenje, kad sam na okupu ugledao cijelu našu skupinu. Nakon toliko vremena prvi put smo se vidjeli, nismo smjeli razgovarati, ali tu smo bili svi na broju - živi. Ne, ipak je netko manjkao. Dvojica, trojica nisu bila tu. Izveli su nas kroz hodnik na ulici, skrenuli smo lijevo na Zrinjevac, a onda dalje tamnim, pustim ulicama u jednoredu, jedan za drugim. Kao zločinci. Počeo sam shvaćati kamo nas vode - u kaznionicu na Savskoj cesti. Zloglasna kaznionica! Smjestili su nas sve zajedno, sasvim gore u potkrovљje u bivšu kapelicu. Jedino pokuštvo bile su prične. Ali sasvim drugačije nego u ćeliji. Prostorija je bila ogromna za nas sedmoricu. Prozori su bili normalni, ali s rešetkama, bez dasaka. Imali smo otvoren pogled na Savsku cestu i u dvorište zgrade. U sobi su bila dvoja vrata: ulazna, velika i na kraju sobe mala vrata bez kvake sa željeznom ključanicom. Pretpostavljam da je to bila sakristija. U spojevima dasaka na pričnama bilo je još stjenica, ali niti sjena onog u Đordićevu. I smrad je bio podnošljiviji, jer je prostorija bila prostrana, svježe okrećena, jasno - kapelica improvizirana za ćeliju! Kako smo se izgrli, isplakali - ne mogu ponoviti. Bili su to nezaboravni prizori. Ali idila nije dugo trajala. Ujutro otvorila su se vrata. Pred vratima stajao je "kuhar" i zaželio nam je iskrenim glasom, gotovo dirljivo:



Ilustracija: G. Bolković

"Dobrojutro, dečki, evo kavice!" Stražar-partizan gurnuo gaje i opsovao, dobili smo onu istu tamnu vodicu, isti kukuruzni kruh.

U sobuje ušla partizanka, niska rasta, nabita, u kratkoj, preuskoj, uz tijelo pripojenoj suknnji, vojničkoj bluzi i kratkim, tipično njemačkim vojnim čizmama. Stajala je čvrsto na mišićavim nogama, ruku podbočenih na kukove. Promatrala nas je kao Napoleon; osjećali smo se maleni pred tom niskom, ali surovošću nabije nom ženskom. Iz očiju joj je iskrila mržnja, sarkazam, sigurnost pobjednika, instinkt životinje. "A, to ste vi, ptice, čula sam o vama" ... Siktala je još koješta u tom stilu, ali ja je nisam čuo. Gledao sam je zapanjeno, općinjen kao žaba zmijom. Tek na kraju shvatio sam stoje rekla: "E, pa ajde do sutra u 4 ujutro. Onda idemo! ... Bi' će to brzo gotovo" ... Otišlaje, tvrdo udarajući petama njemačkih čizama. Zanijemili smo. Odgonetali smo značenje tih riječi: svi smo mislili na strijeljanje. To je bio dan krajnjeg očaja. Bilo je suza, rješenja, oproštaja, ali još je bio dan. I noć pred nama. Nitko nije spavao. O imenima ne ču govoriti, ali reakcije su bile vrlo različite: od rezignacije i očaja, do prkosa i žrtvovanja idealima. Nitko nije imao ručnog sata, ali smo iz grada s neke crkve čuli otkucaje satova. To prije nismo čuli, ali sada, kao da smo na stratištu, lovili smo svaki šum, svaki zvuk. Iza 3 sata nastala je kriza. I oni najsmjeliji i najmirniji pokazali su živce

... Strah je isijavao iz očiju, disanja. Gotovo nitko nije govorio. Grcali smo tiho, duško okrenuti sebi. Čuli smo na hodniku teške korake čuvara - partizana sa šmajserom, ali nikada nismo znali dolaze li to po nas. Kratko prije 4 sata počeli smo se griliti, jecati, govoriti nesuvisle rečenice, smrtni strah potpuno nas je paralizirao. Ali 4 je otkucalo! Možda kasne? Stalno sam video lik te surove partizanke i njezin cinični, priglupi, ali opasni smiješak. Ništa! Ne znam, ali nakon nekog vremena odjednom koraci na hodniku, više osoba, to nije čuvar! Zamrli smo, sledili se, oznojili. Vrata se otvaraju, pred vratima kuhan - zatvorenik: "Dečki, dobrojutro, evo malo tople vodice i kruha. Znate, dečki, i ja imam doma sina tak' starog kak i vi. Teško mije"!!! Stražar se izderao na njega, a onje nastavio dijeliti "kavu doručak" u naše drhtave ruke. Ništa! One kučketine nema, nema strijeljanja!

Sljedećih dana zaredali su neobični događaji. Ona tajanstvena vrataša na kraju sobe postala su odjednom dio scenarija naše drame! Jednog jutra, naime, čuo sam tiho kucanje na tim vratima. Neyerojatno, zaista tiho, sasvim oprezno kucanje. Odvratili smo isto tako. I nismo se prevarili. Čuli smo tih ženski glas, vrlo blag, simpatičan. Ali ulovio nasje strah. Je li to podvala, provokacija?? Šaptala je u samu ključanicu da se bolje čuje. "Dečki" rekla je, "ja znam tko ste vi. Ne bojte se! Vi ste u kapeli-

ci, opasno je samo u podrumu. Svaku noć dolje u podrumu kolju i odvoze. Sutra bi trebala doći međunaroda komisija, Englezi, Amerikanci i neki ovdašnji, možda Bakarić. Gledajte dolje na dvorište! Ne brinite se, ja sam isto zatvorenik, molim se Gospi za vas, ne bojte se" ... - Bili smo zaprepašteni! Tko je ta žena? Djelovala je nježno i majčinski, dakle starija od nas. Ali odkud ona zna za nas i odakle joj takvi podatci? Srši su nas prožimali, ježili smo se. Te noći čuli smo užasne vriskove, krvničke povike, hroptanje, jauke, stenjanje. U podrumu su "čistili" i pripremali se za sutrašnju "inventuru". Čuli smo po noći motore kamiona, ali u mraku nismo mogli razabratи što se događa. Tek kasnije, oko 8-9 sati stigle su crne limuzine sa zastavicama. Točno kako je rekla tajanstvena žena!! Kako je ona to znala? Zašto je to nama rekla? Tko je ona? Javljalala se još nekoliko puta, tješila nas i bodrila i uvijek ponavljala: »Dobro je dok ste tu u kapelici. Samo ne u podrum!« Zašto je odjednom zašutjela? Nije se višejavljala. Je li i ona završila u podrumu? Ilije moždajoš živa? Je li to možda bila naša u njihovoj uniformi? Bio bih presretan kad bih doznao tko je bio.

Naši su roditelji i rodbina doznali da smo iz OZNE u Đordićevoj prebačeni u Savsku. I, gle, uspostavili smo kontakt! Stajali su na pločniku s druge strane Savske ceste, nasuprot kaznionice na tramvajskoj postaji i gledali gore, visoko k nama. Mi smo se tiskali na visokim prozorima, vidjeli smo naše mame, starice, naše sestre ... Stajali su kao skamenjeni, bojeći se za nas. Dovikivati se i tako nije bilo moguće zbog opasnosti, ali pokret ruke, onako, kao slučajno, govorio namje sve. Mi smo odmahivali, ali i nasje bilo strah. Ipak je taj nemušti razgovor mnogo značio za nas, a za naše, vjerujem, još i više! Znali su da smo živi!! Psihički teror nad nama nije prestao. Slike smo noći slušali podivljale stražare, urlanje, strku, zapomaganje, kletve najgore vrste... A i naša sadistica - partizanka nije nas zaboravila. Češće nasje posjećivala, ajoš jedamput je ponovila svoju igru sa strijeljanjem. S uspjehom! Ponovno smo proživiljavali užasnu noć i ponovno smo morali shvatiti daje to teror, zločin, masakriranje mladih naivnih ljudi. Ipak, u Savskoj smo proveli 14-tak dana zajedno. To je mnogo značilo za nas. Govorili smo o svačemu, ali najviše nasje mučilo pitanje tko nasje izdao.

(nastavak u idućem broju)

Kz. 466/45.

U IME NARODA!

Okrugni narodni sud za grad Zagreb u Zagrebu po predsjedniku vijeća Dr. Žarku Vimpulšeku, te članovima vijeća Škovrlj Marku i Tomić Danici, te uz sudjelovanje zapisničara Cipek Marije u krivičnom predmetu proti Đukić Željka i drugova, radi kriv. djela iz čl. 3. zakona o krv. djelima proti naroda i države, u prisutnosti Javnog tužioca za grad Zagreb Stjepana Pavišića, te u prisutnosti samih optuženih Đukić Željka, Krema Milivoja, Stunić Omera, Novaković Milana, Šumanović Stanka, Bolković Gašpara, Saračević Tefka, Novaković Antuna, Kereković Marijana i Boraš Budimira, te njihovih branitelja dr. Senko Frana, dr. Dukat Zorislava i dr. Zubčić Ljubomira, donio je na glavnoj raspravi dana 17. prosinca 1945. ovu:

PRESUDU

I. ĐUKIĆ ŽELJKO sin Milana i Marije rođ. Šiler, grkokatoličke vjere, rođen u Zagrebu, dana 21.VI. 1928. gdje i živi, Andrijevićeva ulica 10, državljanin D.F.J., Hrvat, đak, neoženjen, pismen, vojsku nije služio, bez imovine, neosuđivan, ne stoji pod istragom, nije pripadnik NOP-a, u istražnom zatvoru,

II. KREMA MILIVOJ sin Dragutina i Estere rod. Bolf, rkt. vjere, rođen 3.II. 1930. u Zagrebu gdje i živi, Ilicabr. 11, državljanin D.F.J., Hrvat, učenik IV. razreda gimnazije, neoženjen, pismen, vojsku nije služio, bez imovine, neosuđivan, ne stoji pod istragom, nije pripadnik NOP-a, sada u istražnom zatvoru,

III. STUNIĆ OMER, sin Huseina i Marijeme rod. Cernelić, islamske vjeroispovjesti, rođen 5.III.1928. u Zagrebu, Ilica br. 11, državljanin D.F.J., Hrvat, đak, neoženjen, pismen, vojsku nije služio, bez imovine, neosuđivan, nije pripadnik NOP-a, sada u istražnom zatvoru,

IV. NOVAKOVIĆ MILAN sin Ljudevita i Katice rod. Gašparović, rkt. vjere, rođen u Kninu 19.V.1928., živi u Zagrebu, Ilica br. 12, državljanin D.F.J., Hrvat, učenik IV. razreda gimnazije, pismen, vojsku nije služio, bez imovine, neosuđivan, nije pripadnik NOP-a, sada u istražnom zatvoru,

V. ŠUMANOVIĆ STANKO, sin Ilike i Jelene rod. Prskalo, rkt. vjere, rođen 20.VII.1927., Hrvat, đak, neoženjen, pismen, vojsku nije služio, bez imovine, neo-

suđivan, nije pripadnik NOP-a, sada u istražnom zatvoru,

VI. BOLKOVIĆ GAŠPAR sin Gašpara i Ivanke rod. Gonano, rkt. vjere, rođen 19.V. 1929. na Rabu, živi u Zagrebu, Kuljekićeva ul. 60, državljanin D.F.J., Hrvat, đak, neoženjen, pismen, vojsku nije služio, bez imovine, neosuđivan, nije pripadnik NOP-a, sada u istražnom zatvoru,

VII. SARAČEVIĆ TEFKO sin Šerifa i Senije rod. Boić, islamske vjeroispovjesti, rođen 24.XI.1930. u Zagrebu, gdje i živi, Tošovac 7, državljanin D.F.J., Hrvat, đak, neoženjen, pismen, vojsku nije služio, bez imetka, neosuđivan, nije pripadnik NOP-a, sada u istražnom zatvoru,

VIII. NOVAKOVIĆ ANTE sin Ljudevita i Katice rod. Gašparović, rkt. vjere, rođen 2.IX. 1929. u Splitu, živi u Zagrebu, Ilica br. 11, državljanin D.F.J., Hrvat, zubotehmčki praktikant, neoženjen, pismen, vojsku nije služio, bez imovine, nije pripadnik NOP-a, brani se iz slobode,

IX. KEREKOVIĆ MARIJAN sin Marijana i Elvire rod. Žnidarčić, rkt. vjere, rođen 22.VII. 1929. u Metkoviću, živi u Zagrebu, Kozarčeva ul. 21, državljanin D.F.J., Hrvat, đak, neoženjen, pismen, vojsku nije služio, bez imovine, neosuđivan, nije pripadnik NOP-a, sada u zatvoru,

XII. BORAŠ BUDIMIR sin Budimira i Marije rod. Milković, rkt. vjere, rođen u Otočcu 17.VII.1927., živi u Zagrebu, Alagovićeva ul. 17, državljanin D.F.J., Hrvat, đak, neoženjen, pismen, vojsku nije služio, bez imovine, neosuđivan, nije pripadnik NOP-a, sada u zatvoru,

Krivi su i to:**I.****ĐUKIĆ ŽELJKO**

jer je koncem lipnja 1945. osnovao od bivših pripadnika ustaške mladeži tajnu terorističku oružanu organizaciju, utemeljenu na principu čelija /petorki/ pod imenom T.O.H.M-i /Tajna organizacija Hrvatske mladeži/ u cilju vršenja propagande protiv D.F.J., održavanje veze s "Križarima" u šumi i odašiljanja ovima odjeće, oružja i sanitetskog materijala, vršenja sabotaže i prepada na pripadnike J.A. i NOP-a i tokom mjeseca lipnja, srpnja i kolovoza o.g. održao nekoliko tajnih sastanaka i dogovora s pripadnicima ove organizacije, stvarali razne planove za razne napade

na članove J.A. i provale u cilju nabavke oružja i propagandnog materijala i vršili pripreme za druge konkretne zadatke ove organizacije;

dakle, u zemlji organizovao udruženje sa fašističkim ciljevima radi vršenja zločina iz čl. 2. zakona o krv. djelima protiv naroda i države;

II.

KREMA MILIVOJ, STUNIĆ OMER, NOVAKOVIĆ MILAN, ŠUMANOVIĆ STANKO, BOLKOVIĆ GAŠPAR, SARAČEVIĆ TEFKO i KEREKOVIĆ MARIJAN

jer su koncem lipnja, odnosno početkom srpnja 1945. odazvali se pozivu optuženog Đukić Željka i stupili u njegovu organizaciju označenu pod I. te sudjelovali na spomenutim sastancima te organizacije;

dakle, bili članovi organizacije obrazovane u cilju vršenja zločina iz cl. 2. zakona o krv. djelima proti naroda i države;

III.

ĐUKIĆ ŽELJKO, NOVAKOVIĆ MILAN, BOLKOVIĆ GAŠPAR i ŠUMANOVIĆ STANKO

jer su neustanovljenog dana oko 15.VII. 1945. na ručnu štampariju štampali i po gradu rasturili oko 200 komada letaka u kojima se je napadalo Maršala Tita i D.F.J.;

dakle, putem štampe u zemlji vršili propagandu koja je sadržala poziv na nasilno obaranje državnog uređenja;

IV.

ĐUKIĆ ŽELJKO, STUNIĆ OMER, BOLKOVIĆ GAŠPAR, NOVAKOVIĆ MILAN, SARAČEVIĆ TEFKO i KREMA MILIVOJ

jer su oko 14.VII. 1945. pa nadalje preko neke Marije Premec koja je odbjegla u šumu, uspostavili vezu s "Križarima" - ustasama u šumi i ovima slali razne predmete,

dakle, pomagali naoružane bande odnosno održavali š njima vezu.

V.

ĐUKIĆ ŽELJKO i NOVAKOVIĆ MILAN

jer su dne 27.VII. 1945. izvršili provalu u modelarskoj školi u Ilici br. 8 i oduzeli jedan elektro motor, izvjesnu količinu papira i bocu laka,

dakle, izvršili radnju kojom se ide na to da se putem nasilja obori ili uguši pos-

tojeće državno uređenje D.F.J. ili osnovna tekovina narodno oslobođilačkog rata.

VI.

KREMA MILIVOJ /u zajednici s odbjeglim Gereš Mladenom/ jer je neustanovljenog dana oko 15.VII.1945. u Dvorničićevoj ulici izvršio prepad na kapetana J.A. Globočnika u namjeri da ga usmrti, te opalio na ovog jedan metak iz pištolja /dok je Gereš ispalio dva metka/ tako daje kapetan Globočnik pao teško ranjen, a zatim mu oduzeo pištolj i pobjegao,

dakle, izvršio radnju, kojom se ide na to, da se putem nasilja obori ili uguši poslojeće državno uređenje D.F.J. ili osnovne tekovine narodno oslobođilačkog rata,

IX.

BORAŠ BUDIMIR

jer je neustanovljenog dana mjeseca srpnja 1945. bio upoznat po treće okriviljenom Stunić Omeru sa T.O.H.M-i i pročitao jedan letak po toj organizaciji, a o tom nije izvijestio vlasti,

dakle znao za pripremu i izvršenje djela iz cl. 2. zakona o kriv. djelima proti naroda i države, a o tom nije obavjestio vlasti,

čime su okriviljeni počinili i to: krivičnim djelima pod I. krivično djelo označeno u cl. 3. toč. 8., činom pod II. krivično djelo označeno u cl. 6. toč. 1., činom pod III. kriv. djelo označeno u cl. 9. toč. 2., činom pod IV. kriv. djelo označeno u cl. 11., činom pod V. kriv. djelo označeno u cl. 2., činom pod VI. kriv. djelo označeno u cl. 2., a činom pod IX. kriv. djelo označeno u cl. 8. zakona o krivičnim djelima proti naroda i države.

pa se osuđuju:

I. Opt. ĐUKIĆ ŽELJKO na 8 /osam/ godina lišenja slobode sa prinudnim radom,

II. Opt. KREMA MILIVOJ na 6 /šest/ godina prisilnog odgoja u popravilištu,

III. Opt. STUNIĆ OMER na 3 /tri/ godine lišenja slobode sa prinudnim radom,

IV. Opt. NOVAKOVIĆ MILAN na 4 /četiri/ godine lišenja slobode sa prinudnim radom,

V. Opt. ŠUMANOVIC STANKO na 1 /jednu/ godinu i 6 /šest/ mjeseci lišenja slobode sa prinudnim radom,

VI. Opt. BOLKOVIĆ GAŠPARna 3 /tri/ godine prisilnog odgoja u popravilištu,

VII. Opt. SARAČEVIĆ TEFKO na 2 /dvije/ godine prisilnog odgoja u popravilištu,

IX. Opt. KEREKOVIĆ MARIJAN na 1 /jednu/ godinu prisilnog odgoja u popravilištu, i

XII. Opt. BORAŠ BUDIMIR na 6 /šest/ mjeseci lišenja slobode sa prinudnim radom.

Naprotiv 8. Opt. NOVAKOVIĆ ANTE o slobađa se od optužbe, za djelo opisano pod II. i III. dispozitiva ove presude.

RAZLOZI:

Optužnicom Javnog tužioca K 2762/45. od 13.X. 1945. optuženi su svi gore imenovani za gore opisana djela. Osim njih obuhvaćeni su istom optužnicom i optuženi Gračanin Vlado i Tafra Mato, ali budući da je prvi bolestan, a drugomu poziv nije mogao biti pravodobno uručen, to je protiv ovih postupak izdvojen.

Optuženi Đukić Željko priznaje sva djela stavljenia mu na teret, a brani se da mu nije bila namjera da organizacija kojuje on stvorio, vrši neke terorističke čine. Brani se nadalje da je bio zadojen ustaškom propagandom, koja ga je kroz 4 godine učila da mrzi NOP i narodnu vlast, pa da je pao žrtvom svoje neiskusnosti i takve propagande.

Isto tako brane se i svi ostali optuženi, koji priznaju koli objektivni učin djela, toli i svoju subjektivnu krivnju. Jedino optuženi Novaković Ante poriče da je uopće znao za postojanje takve organizacije i za njezin rad.

Optuženi Đukić Željko, koji je Novaković Antu teretio na svom prvom preslušanju, sada na raspravi potvrđuje obranu optuženog Novakovića, a to isto čine i svi ostali optuženi tvrdeći da Novaković Ante nije bio član njihove organizacije, te da pače da za nju nije niti znao.

Optuženi Krema Milivoj koji je optužen i zbog pucanja na kapetana J.A. Globočnika priznaje to djelo u cijelosti, a i svoju subjektivnu krivnju. Brani se da se nalazio u očajnom duševnom stanju, jer mu je ubijen otac koji je bio ustaški bojnik, a osim toga da je izbačen na ulicu, tako da je ostao bez ikakovih sredstava za život. U takovom duševnom raspoloženju počinio je djelo inkriminirano pod VI. dispozitiva. Međutim brani se, daje to počinio pod utjecajem Gereš Mladena, kojije pobjegao, a osim toga da nije imao namjere ubiti kapetana Globočnika, već mu samo oduzeti revolver, a tek kada kapetan Globočnik nije dao revolver i uhvatio ga za rukav, da je u njega ispalio jedan metak, kako bi mu se oteo i pobjegao.

Svi ostali optuženi osim Krema Milivoja poriču da bi znali za namjeravam napad na kapetana Globočnika, a tvrde i to da nisu odobravali takve terorističke čine...

Na osnovu provedene rasprave, sud je došao do uvjerenja, da je I. Opt. Đukić

Željko bio inicijator i duša cijele organizacije, a svi ostali optuženi da su u toj organizaciji više ili manje sudjelovali. Nadalje, sud se uvjerio da su svi optuženi odobrili terorističke akte izvršene po optuženom Kremlj i pobjeglom Gerešu, jer iz njihovih iskaza proizlazi da su se dogovarali kako će nabaviti oružje.

Na osnovu potpunog i okolnog priznanja optuženih, sud se uvjerio koli o postojanju objektivnog učina djela, toli o subjektivnoj krivnji optuženih.

U pogledu optuženog Novaković Ante, sud gaje morao oslobođiti od optužbe, budući nije raspolagao nikakvom dokazima da bi isti znao za tu organizaciju i sudjelovao u tom radu.

Sud je optuženima odmjerio kaznu prema stepenu njihove krivične odgovornosti.

Pri izricanju kazne sudje imao pred očima mladost optuženih, pa im je usprkos težine njihovih krivičnih djela odmjerio blažu kaznu, smatrajući da se optuženi kao mlađi ljudi mogu još popraviti i postati korisni članovi zajednice.

Optuženima koji su navršili šesnaest godinu, sudje kao starijim maloljetnicima, odmjerio kaznu lišenja slobode sa prinudnim radom, dočim je one ispod 16 godina osudio na prisilan odgoj u popravilištu.

Kod odmjeravanja kazne optuženom Šumanović Stanku sud muje uvažio daje isti bio samo najednom sastanku.

Optuženom Kerekoviću sudje uvažio da nije aktivnije učestvovao u organizaciji, ali je ipak za nju znao i njezin rad odobravao.

Optuženom Boraš Budimiru sud je odmjerio blažu kaznu s razloga, jer nije bio član odnosne organizacije, ali ga ipak osudio na gornju kaznu, s razlogom jer znao za letke štampane po toj organizaciji, a da tu okolnost nije prijavio.

Ova je presuda pravomoćna i izvršiva.

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU!

OKRUŽNI NARODNI SUD ZA GRAD ZAGREB

U Zagrebu, dne 17. prosinca 1945.

Predsjednik vijeća: Dr. Vimpulšek
za točnost отправка отpravnik:
(podpis nečitak)

OPREZAN ČOVJEK - TO NIJE NIKAKAV ČOVJEK

**Završna riječ Vlade Gotovca u obrani na sudskom procesu
pred Velikim vijećem Okružnog suda u Zagrebu od 2. do 4. lipnja 1981,**

Moj branitelj je rekao da sam ja sam. Ja to doista i jesam. Ali postoje i oni, koji su živjeli sudbine jednake mojoj i ja smatram da smo mi živa zajednica - zajednica kojoj pripadam, bez obzira na rezultate u zgodama naših sudbina, u njihovim vremenima; premda je često sve veoma slično ili čak isto.

Govoreći o svom vremenu, ja postupam u skladu s Mandelštamovim stihovima, koji glase: *Pokušajte me odvojiti od mog doba, / Kunem vam se - sebi slomit ćete vrat.* Govoreći istinu, ja postupam u skladu sa stajalištem pjesnika Milosza, prošlogodišnjeg dobitnika Nobelove nagrade, koji na jednom mjestu kaže: "I mislim da bez pristanka na ono što je gorko, na samoću, na gubitak, nema istine pisane riječi." Govoreći otvoreno, bez opreza, ja postupan u skladu s jednom divnom rečenicom Aleksandra Solženjicina, koja upućuje: "Oprezan čovjek - to nije nikakav čovjek."

Ja ne vjerujem u mišljenje bez lične zamjenice Ja. Samo kriminalci skrivaju otiske svojih prstiju! Želim da sve što do dirnem nosi moj ljudski trag.

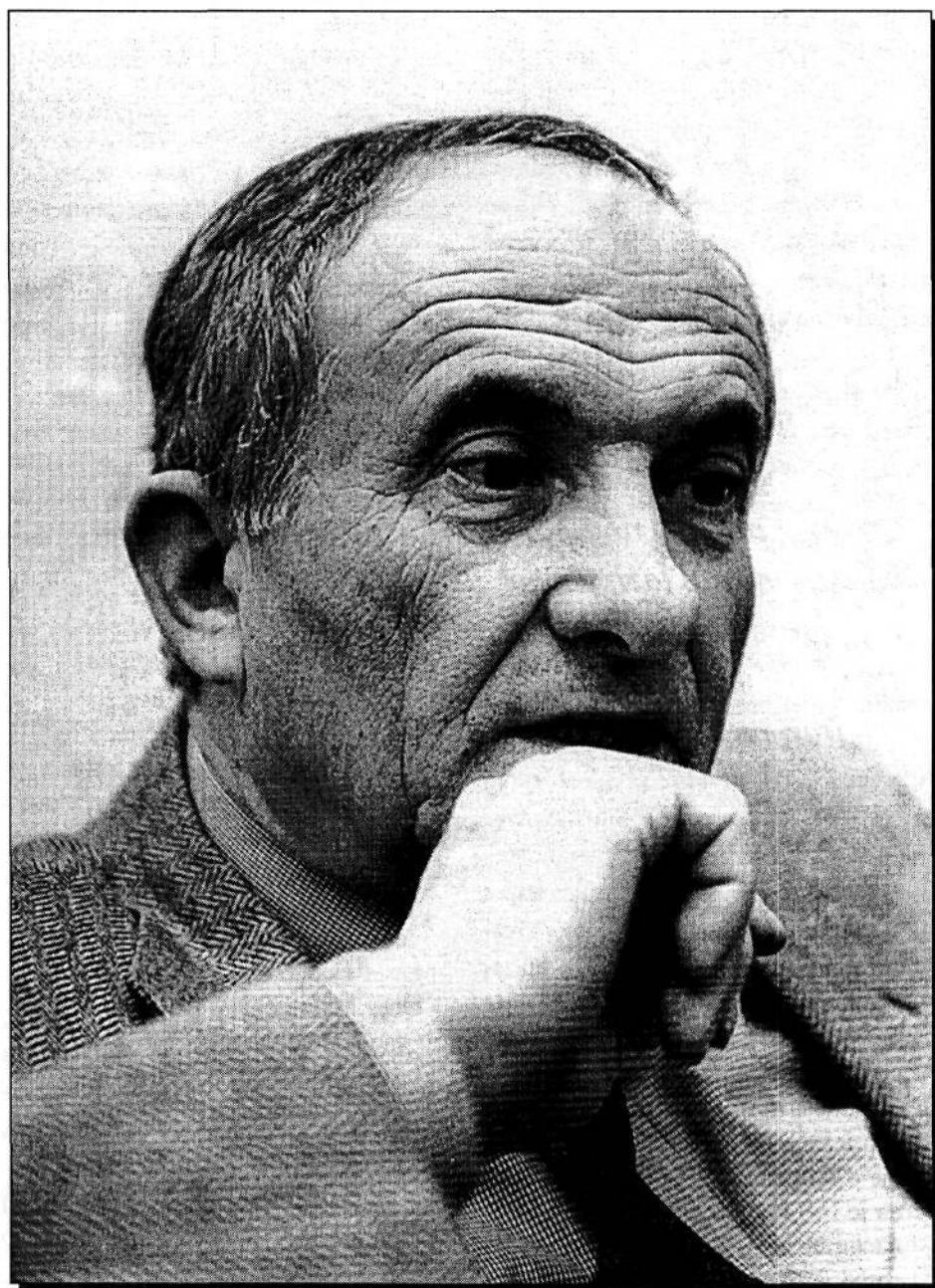
Upravo tog traga u optužnici nema, ničijeg! - i nema ga ni u najjednostavnijem, ni u najsloženijem značenju te riječi:

Nema činjenice da sam 4 godine proveo u zatvoru, osjećajući se nedužnim. Nema činjenice da 6 godina živim uzdržavan od drugih, od moje žene i mojih prijatelja, a čovjek sam i pisac u najboljim godinama života, intelektualac sposoban obavljati mnoge poslove. Nema činjenice da sam kao pisac onemogućen - a onemogućen pisac je mrtav pi-

sac! Nema činjenice da sam već deset godina prognanik u svojoj vlastitoj domovini.

Kako je to mišljenje strašno daleko onoj prekrasnoj rečenici, koju je napisao

G. Greene: "Bila bi dovoljna samo jedna pravedna duša da spasi Sodomu." Koliko značenje ima pojedinac u toj rečenici! On vrijedi za cijelu jednu vječnost! A moje iskustvo ne vrijedi ovdje ni toliko,



da se u završnoj riječi optužbe bar izuzme ono što sam o njemu govorio - kad se već ne uzima u obzir kao moja obrana... Ne, to se nije dogodilo i to je fantastično! i to je ono što sam u svojoj obrani nazvao demonskim.

Po stajalištu optužnice moguće su samo dvije pozicije: govoriti službena stajališta ili djelovati neprijateljski. A postoji li bar mogućnost pogreške? postoji li za mene ljudska mogućnost krivog zaključka? postoji li mogućnost nedovoljne ili netočne obaviještenosti? Ne! Optužnica, naprotiv, od mene traži čak i to, da svakodnevno pratim emigrantsku štampu, da bih mogao prosvjedovati protiv objavlјivanja mojih razgovora u njoj - budući da su ih tu prenosili iz onih stranih sredstava javnog općenja za koja sam govorio. Ja, dakako, tu štampu nikada nisam ni na koji način pratio, niti sam to uopće mogao. Jesam li na taj način počinio krivično djelo?! - jer ako nisam počinio krivično djelo time što nisam redovito čitao emigrantsku štampu, zašto mi se onda prigovara to, da nisam prosvjedovao protiv njezinih postupaka? Ali da sam i prosvjedovao - što bih time postigao? Ne vjerujem da je bilo tko u našoj zemlji ozbiljno pomislio, da sam ja te postupke omogućio ili podržao.

Prekršiti neki zakon - da li je to uvijek i neizbjježno grijeh? uvijek i neizbjježno za osudu? uvijek i neizbjježno regresija? Svi ljudski zakoni - u znanosti, u umjetnosti, u politici - svi su oni tu s pretpostavkom da će jednog dana biti promijenjeni; pa je, dakle, neizbjježno, da ih jednog dana netko prekorači. Postoji velika tajna kršenja zakona! zagonetka, koja se nikako ne može svesti na grijeh! Taj opći zakon, svojstven svakom čovjekovom činu, trebao bi se bar uzeti u obzir pri ispitivanju dokaza obrane...

Ja izlažem svoja iskustva, ja insistiram na činjenicama, na konkretnosti, na tvari, a meni se kao odgovor navode opća mjesta i deklaracije. Nije uopće sporno da li takva mjesta postoje, nego ukoliko

se i kako prakticiraju. Kad ja pokazujem raskorak između riječi i djela, to se proglašava neprijateljskom propagandom; kad to čine najviši rukovodioci zemlje, to je uputa za akciju.

Ja ne želim biti u poziciji rukovodilača. Nikad nisam želio vlast, nikad me ona nije zanimala. I ja o svojoj samoći ne govorim zato, što se na nju tužim. Ja sam je izabrao. Uspoređujući se s rukovodiocima, ja uspoređujem samo prava slobode, jer po mom mišljenju mi smo u tome svi jednaki. Istaje sloboda svih ljudi. Biti rukovodilac - to ne znači biti slobodniji! Svaka razlika je usurpacija samovolje.

Ja sam u Staroj Gradiški odbio potpisati molbu za pomilovanje. Učinio sam to zato, što ta molba podrazumijeva priznavanje krivnje. Na taj način odbio sam i priliku da ranije izđem iz zatvora - jer mi je to bilo zajamčeno. Nisam to učinio iz oholosti, ni iz prkosa. Bilje je to samo dosljednost - ona dosljednost, koju uvijek tražim i od sebe i od drugih: nastojanje da se živi u skladu sa svojim uvjerenjima.

Kao što želim biti nepopustljiv prema sebi, tako želim biti nepopustljiv i u analizama sudsbine svoje domovine. Upravo zato dolazi do paradoksalne situacije, da tužitelj na jednoj strani brani Hrvatsku od mene, a na drugoj strani osporava moje pritužbe zbog njezine sudsbine, zbog njezine potčinjenosti. Jedna analiza povjesnog stanja stvari može djelovati zbumnujuće upravo svojom iskrenošću. Ali bez iskrenog i stvarnog uvida nema povjesne istine.

Rekao sam da o Hrvatima postoje mnoge ružne priče - i to mi se spočitava; dakako u pravcu koji nije moj - jer ja priznajem ono što se treba iskupiti i jedino tako napustiti. Zar nije, na primjer, indikativna činjenica, da u nekim krajevima Švicarske i danas plaše djecu Hrvatima? zarje to dobar glas o nama? Napustiti u svom pravcu, sa svojom bu-

dućnošću, kojaje uvijek i za druge - to je iskupljenje i obnova (...)

Da zaključim; ja sam sam i spremam sam tu samoću podnositi sve dote, dok istina podrazumijeva samoću. Jedan veliki indijski samotnik popio je u snjezima Himalaje otrov za spas čovječanstva. Iza njegaje ostala jednostavnata pouka: Samoća nije zaborav drugih, nego život prepun njih, život kao žrtva za njih: samoća je spasonosna za sve! i samo tada je prava samoća. Stati pred vječno značenje svog djela - to znači nešto poduzeti za druge; ne iz taštine, ne da ti budeš vječan, nego zato da objelodaniš smisao vječnosti; činjenicu da ona štiti naš život, a ne satire ga besmislim, kao što izgubljeni pojedinac, opustošeni pojedinac misli i osjeća...

Obraćam se porotnicima, obraćam se sudu s onim što sam rekao u svojoj Obraći i s ovom Završnom riječi, kao s činjenicama mog života. Ja svoja mišljenja nikada nisam imao zato, da ih se na bilo koji način odričem ili ih u prigodama napuštam; niti sam ikada bježao od njihovih posljedica. Jedini smisao mog rada je u nastojanju da se osigura prava, ljudska, pravedna i slobodna zajednica - za sve i svugdje; zajednica koja raznolikost ne samo podnosi, nego joj se raduje upravo onako, kako se graditelji katedrale u Charrites raduju, kad iz raznobojnih stakala slažu svoje vjerničke rozete. Tako radostan i tako raznolik svijet - to je moj san. Ako zbog njega moram biti suđenja na to pristajem; jer bez tog sna ni ja, ni moje djelo nemamo nikakvog smisla.

(Vlado Gotovac: *Moj slučaj*, Cankarjeva založba, Ljubljana - Zagreb, 1989.)



JOLANDA BRKLJAČIĆ rođ. BAUER IN MEMORIAM

U Slavonskoj je Požegi na izdržavanju kazne, osuđena zbog rada protiv države i naroda, bila nedužna, danas po-kojna, Jolanda Bauer. Sjećam se jadne Jolande kao uplašene srne, koja je pomalo nervozna, ali u duši blještava čista i u Gospodinu spokojna, nosila svoj križ kao jedna između nas. Sjećam se krupnih očiju svjetle boje te tihe, radišne logorašice... Radilaje u umjetničkoj ekipi. Ovdje su radile posebno nadarene žene: slikarice, kiparice, vezilje, ma zapravo sve koje su imale posebnog cara za umjetnost. Voditelj skupine bila je naša draga i poštovana gospođa Zorka Sever, slikarica.

Zapažena djelatnica bila je ova naša draga sestra Jolanda... Imala je posebnog strpljenja i dara za oblikovanje cvjetnih ukrasa od tkanine. Mnoge smo od nje dobjive bar mali ukras za zapučak na haljinu ili bogato izvezen pojas na kojem se ističe toplina šarenog cvijeća oblikovanog iz odpada raznobojarne tkanine. Jolandina plemenitost zračila je iz svake latice i listića njezina mrtvog cvijeća, ali je ljepota izvirala iz njezine duše i toje davalo ozračje topline i trajanja vječnosti kroz smisao. Vjerujem da su mnoge naše logorašice uspjеле iznijeti iz logora ove lijepo sitnice...

Jolanda je morala raditi za milicionarke i upravu... I za njih je ona strpljivo oblikovala tkaninu i pravila šarolike ukrase. Teško se uz njihovu grubost prilagodila plemenitost, ali Jolanda nije mogla drugačije. Bila je osoba unutarnje dubine, sva prožeta ljubavlju i bolom zbog gubitka roditelja koji su tragično stradali za vjeru i dom... I nije nikakvo čudo što i Jolanda već iz rane mladosti osjeća da mora raditi i kročiti istim putevima kao i njezini roditelji. Zbog toga dolazi u priliku da bude nevino osuđena, jer je voljela Hrvatsku. Bila sam s Jolandom u izolaciji koju smo zvali "Rebeka". Zajedno smo molile krunicu i strepile na svaki okretaj ključa u bravi misleći što nas sad čeka...

Sestra Marica Stanković u svojim sjećanjima na logor ovako razmišlja: "Šetale smo krugom pod stegom milicajki. Svaka od tih žena nosi svoj križ za Hrvatsku. Doista, to je bila sveta Hrvatska. Povorka nevinih djevojaka. Povorka ponosnih žena. Povorka nježnih majki. A sve u molitvi." Tako Marica, a Borka Kodžić u svom spjevu veli: "Prošla je mladost naša sva, u sjeni oružja, uz zvuke marševa, u tutnju topova, uz jauk matera... Prošla je mladost naša sva... nemiri sami, krvave bune, grobovi rani... tamnice pune... AP doći će nova mladost, red i smirenje u selo i grad... jer sloboda nas čeka sad, za našeg još vijeka..."

Kaja PEREKOVIĆ

SJEĆANJE NA VERU AUGUSTIN

Vera Augustin je umrla 10. listopada prije punih deset godina, od enfizema pluća u 69. godini života pod stresom rata i uzbunjena zbog nadlijetanja borbenih zračnih polova i zujanja tanadi iz haubica i strojnica jugo-vojske na Zagreb. Mlada Petrinjka Vera koja je mladenački život provodila u sjeni lipa uz rijeku Petrinjčicu, susrela je svoju prvu ljubav, svog odabranika, Sreću, kao mladoga hrvatskog časnika - poručnika. Planirali su obiteljsku sreću nakon rata, ali surova stvarnost 1945. mrsi njihove planove. Srećo nestaje u vihoru rata, a Vera po povratku s križnog puta pomaže svojim kolegicama i znancima koji se skrivaju po vinogradima oko Petrinje. Kad je odkrivena, bude zatvorena i osuđena na dugu robiju. Osuđen je u Bihaću, pa prebačena u Slavonsku Požegu gdje je upoznajem. Radilaje na građilištu, u radionici špagerica i praonici rublja. Težak život logorašice ostavlja teške traume i bolna sjećanja u duši, a teške ožiljke na tijelu.

Po izlasku iz logora, gdje je provela pet teških godina, dolazi u kuću svojih roditelja. Jedno vrijeme honorarno radi u katastru, pa zajedno sa mnom na Belju u Agrokombinatu. Rat ju je zatekao kao umirovljenicu. Bolest i tuga zbog okupacije Petrinje i njezine rodne kuće, te izbjeglištvo s rodnog ognjišta njezina brata Franje i šogorice Krune ispred bradatih četnika k njoj u Zagreb, pospiešuju njenu bolest. Vera iznenada odlazi u vječnost. Ali uspomena na njenu plemenitost ostaje u srcu mnogih njezinih kolegica iz Požege.

Kaja PEREKOVIĆ



U SPOMEN

MIROSLAV LABUS

rođen 18. veljače 1923. u Sukošanu, Zadar
umro 02. listopada 2001.

Laka mu bila hrvatska zemlja.

HDPZ Podružnica Rijeka

U SPOMEN

ANKA MAŽAR

preminula u 73. god. u Vukovaru

Laka joj bila hrvatska zemlja

HDPZ Podružnica koprivničko-križevačka

U SPOMEN

ALBINA BLAĆE

rođena 07.10.1915. umrla 07.05.2001.

MARKO MARIĆ

rođen 07.01.1932. umro 23.08.2001.

MICA ZUBAC

rođena 14.10.1925. umrla 26.08.2001.

Laka im bila hrvatska zemlja.

HDPZ Hercegovina

U SPOMEN

DRAGUTIN ANIĆ

rođen 02. rujna 1924. u Zagrebu,
umro 16. rujna 2001.

Laka mu bila hrvatska zemlja

HDPZ Podružnica Varaždin

U SPOMEN

JOLANDA BRKLJAČIĆ rod. BAUER

umrla 10. listopada 2001. u 94. godini

Laka joj bila hrvatska zemlja.

HDPZ Podružnica Rijeka

IN THIS ISSUE

Following the victory of the coalition headed by the Social Democrats, in Croatia we are faced with a revision of our most recent history. The values of the Homeland War are being brought into question and the just deserves of Homeland War volunteers and defenders are being negated. The aim of this strategy is to equalise the victims (of Croatia) with the aggressor (Serbia and Montenegro, i.e. Yugoslavia), in an effort to set up the proper presumptions for so-called regional co-operation. **Egon Kraljevic** writes about the almost caricaturic proportions of that revision of history. Analysing several characteristic episodes he concludes that these endeavours are being conducted by the remnants of the Yugoslav Communist system and the so-called civil democrats who feel threatened by an independent Croatia in their efforts to achieve their plans.

Several texts published in this issue by the former president of the Croatian Association of political Prisoners, **Kaja Perekovtf**, reflect on the calamities of Croats at the end of World War II. She highlights the most recent discoveries of mass gravesites despite the fact the Yugoslav Communist Partisans (so-called "Anti-Fascists") claim that they did not commit war crimes. **Jure Knezovic** writes about his visit to just one mass gravesite near

Manbor (Slovenia). We also bring an appeal by Knezovic on behalf of the Croatian Association of Political Prisoners forwarded to the Government of the Republic of Croatia requesting that the graves of Croat war victims (civil and military) be protected in keeping with international standards. Commemorating the bloody path that Croats were forced down in their sovereign state would serve as a permanent "memento" that violence cannot permanently strip us of the right to freedom of individuals and people.

Following a longer pause, we once again continue with our review of Croatian revolutionary patriotic organisations. **Tefko SaraCevic, Marijan Kerekovtf & GaSpar Bolkovtf** write about the *Secret Organisation of Croatian Youth* of which they were members and which emerged and was destroyed immediately after World War II. The organisation consisted of very young people - mostly high-school students - who immediately realised the true nature of the Yugoslav Communist regime. They concentrated their efforts to overturn the regime and establish an independent and democratic Croatia. The organisation was destroyed and most of its members were arrested and sentenced to long term imprisonment.



Osor

IN DIESEM HEFT

Nach dem Wahlsieg der von Sozialdemokraten angeführte Koalition, findet in Kroatien eine Revision der neueren Geschichte statt. Man fängt mit der Herabwürdigung des Befreiungskrieges und Verneinung von Verdiensten der Freiwilligen und Verteidiger. Ziel dieser Strategie ist eine Gleichstellung der Opfer (Kroatien) mit dem Aggressor (Serben und Montenegro bzw. Jugoslawien) und damit die Schaffung von Voraussetzungen für eine sog. regionale Zusammenarbeit. Über karikaturalen Ausmaße dieses Geschichtsrevisionismus schreibt **Egon Kraljević**. Durch Analisierung einiger Episoden kommt er zum Entschluss, dass in diesem Ausharren, Überreste jugoslawischen kommunistischen Systems und angebliche bürgerliche Demokraten, die ein unabhängiges Kroatien als Gefahr ihrer Pläne erleben auftreten.

In einigen Schriftsätzen die wir in diesem Heft veröffentlichten, schreibt die bisherige Präsidentin **Kaja Pereković**, über das Leiden der Kroaten Ende des Zweiten Weltkrieges. Den Vertreternjugoslawischer kommunistischer Partisanen zum Trotz, die sich dazu noch Antifaschisten nennen und angeblich keine Kriegsverbrechen begangen haben, apostrofiert sie die neuesten Enthüllungen von Massengräbern.

Über den Besuch eines solchen Massengrabes unweit von Maribor (Slowenien) schreibt Jure Knezović eine Reportage. Gleichzeitig veröffentlichen wir einen Appell, den Herr Knezović im Namen der Gesellschaft ehemaliger politischer Häftlinge an die Regierung der Republik Kroatien richtete, in dem aufgefordert wird, dass Gräber kroatischer Kriegsopfer (Soldaten und Zivilisten) in Einklang mit internationalen Normen geschützt werden. Die Erinnerung an den mit eigenem Blut getränkten Weg, den Kroaten zu ihrem souveränen Staat beschriften haben, sollte ein ständiges "Memento" sein, dass man Rechte und Freiheiten eines Einzelnen und die der Völker, auf Dauer mit Gewalt weder wegnehmen noch vernichten kann.

Nach längerer Pause veröffentlichen wir wieder die Darstellung

einer kroatischen revolutionären patriotischen Gruppe. Über Tajna organizacija hrvatske mladeži - TOHM (Geheime Organisation kroatischer Jugend), einer Organisation, die unmittelbar nach Ende des Zweiten Weltkrieges entstand und zerschlagen wurde, schreiben ihre ehemalige Mitglieder **Tefko Saračević, Marijan Kereković und Caspar Bolkovic**. Es handelt sich um sehr junge Leute - überwiegend Mittelschüler - die sofort begriffen, was die wahre Natur des jugoslawischen kommunistischen Regimes ist, und mit ihrer vollen Kraft versuchten, ein unabhängiges und demokratisches Kroatien herzustellen. Die Organisation wurde zerschlagen und ihre Mitglieder überwiegend verhaftet und zu langjährigen Gefängnisstrafen verurteilt.



Insel Visovac

Broj molbe

Prezime, očovo ime i ime kandidata

Adresa

UPITNI ČARAK

(PRILOG MOLBI ZA PRIJEM STUDENATA PRVE GODINE U STUDENTSKE DOMOVE)

Red. broj	P I T A N J A	Odgovori	Ispunjava komisija
1.	Da li si aktivno učestvovao u NOB-i (odgovori: da — ne)		
2.	U odgovoru navedi slovo koje odgovara tvom slučaju A — Oba roditelja su izgubili život u NOB-i ili kao žrtva fašističkog terora B — Jedan mi je roditelj izgubio život u NOB-i ili kao ŽFT C — Oba roditelja su mi umrla prirodnom smrću D — Jedan roditelj mi je umro prirodnom smrću, a drugi je živ E — Oba roditelja su mi živa		

Odgovorec ovjerava Općinski odbor

Savet za borac NOR-a u

.....
(žig i potpis)

Red. broj	P I T A N J A	Odgovori	Ispunjava komisija
1.	Koliko članova ima tvoja porodica		
2.	Koliko se članova tvoje porodice nalazi u stalnom radnom odnosu		
3.	Kolika su ukupna mjesecna primanja svih članova tvoje porodice (plaće, premije, DD itd.)		
4.	Koliki je porez na dohodak iz poljoprivrede tvoje porodice		
5.	Koliki je porez na dohodak od samostalnih zanimanja i imovine tvoje porodice		

Odgovorec ovjerava

Narodni odbor općine u

.....
(žig i potpis)

